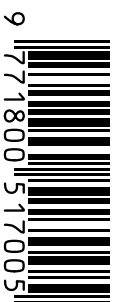

Hg.

Hrvatski glasnik

Glasilo Hrvata Crne Gore

br. 194 ■ prosinac 2024.

9 771800 517005

REĐENJE U KATEDRALI SV. TRIPUNA
MONS. MLADEN VUKŠIĆ
93. KOTORSKI BISKUP

Hrvatsko građansko
društvo
Crne Gore-Kotor

AKTUALNO

Za oživljavanje projekata trebamo potporu i Crne Gore i Hrvatske

5. VELJAČE 2024.

Održan Tripundanski bal (FOTO, VIDEO)

VIŠE

FEATURED, NASLOVNICA,
Održan Tripundanski bal
(FOTO, VIDEO)

FEATURED, NASLOVNICA,
Za oživljavanje projekata
trebamo potporu i Crne Gore i
Hrvatske

FEATURED, NASLOVNICA,
HGD poziva na Tripundanski
bal u subotu 3. veljače

Pratite nas i online.

www.hrvaticg.org

Uvodnik

Uobičajena je društvena praksa na isteku kalendarske godine promišljati o vremenu ostavljenom iza nas, dok utvrđivanje postignutoga i onoga što nije predstavlja privilegij hrabrih pojedinaca i zajednica. U blagdanskome ozračju posve je poželjno snažiti vlastita očekivanja i živjeti u uvjerenju da bolje sutra pripada upravo nama.

Siječanjska proslava i svetkovina u veljači razdrmale su usnulo zajedništvo i dokazale kako ovdašnja hrvatska stvarnost ima snage i volje dosegnuti i, što je značajnije, preživjeti budućnost.

Konačnim buđenjem naših mornara u kolo je pristigla istinska svijest o bitnosti oživljavanja povijesnog identiteta, osnaženog društvenim zalaganjem, političkim uspjehom i sve prisnijim zagrljajem matične države.

Popisni presjek upozorio je, pak, kako opstojnost ne predstavlja trajnu kategoriju. Mudročju i hrabročju, a nadasve ustrajnoščju, moguće je nastaviti višestoljetni niz, uz spoznaju kako poštovanje i položaj stječemo samo onda kada držimo do svoga imena.

U trenutku razočaranja našim osipanjem, kao lijek na ranu došao je fra Mladen. Mnoštvo vjernika na ređenju, kao i blagdanu svetoga Nikole. Zaljev hrvatskih svetaca prepun nade i očekivanja. A s biskupom je naše kolo potpuno.

Znakovita je ovo godina za hrvatski narod u Crnoj Gori. U nadi da nam razdoblje koje slijedi donosi pozitivnije znakovlje, Hrvatima Boke kotorske, Svebarja i ostatka Crne Gore te ostalim cijenjenim čitateljima Hrvatskoga glasnika želim sretan Božić i uspješnu 2025. godinu!

Nikola Dončić,
glavni i odgovorni urednik
Hrvatskoga glasnika

Sadržaj

- 4 Osam kandidata na osmim izborima
- 8 Hrvatska dijaspora u Crnoj Gori
- 10 Mons. Mladen Vukšić 93. kotorski biskup
- 18 Hrvatska zajednica odlučna u borbi za svoja prava
- 20 Intervju › Zvonko Milas
- 26 Održana redovita Skupština Hrvatskoga građanskog društva
- 30 Mozaik
- 32 Izlet župnog zbora sv. Tripuna u Skadar i Lješ
- 34 Sveti Nikola proslavljen u Boki
- 38 Sjećanje, ljubav i povezanost
- 41 Božićna poruka kotorskoga biskupa
- 42 Mjesto gdje blagdanski duh živi u svakom kuhanom jelu
- 44 Od malih nogu učimo jezik i kulturu
- 48 Sidrišta vremena
- 54 Što je Bartol Kašić radio u Foči?
- 58 Crkve i samostani Kotora od 13. do početka 20. stoljeća
- 62 „Svjetlost u vrijeme nevremena“
- 64 Promocija „Divne glume“ Frana Uccellinija-Tice u Kotoru
- 68 Skalinadama blistave prošlosti i zajedničke budućnosti
- 72 Festival koji spaja generacije glazbenika
- 74 Duša ratnika
- 76 Lastovski suhozid
- 80 Sjećanje na „Slaviju“
- 82 Istorijski arhiv Kotor – pamćenje grada

IZDVAJAMO

str. 4-7

PREDSJEDNIČKI IZBORI U HRVATSKOJ
Osam kandidata na osmim izborima

Osam kandidata natjecat će se na osmim predsjedničkim izborima, koji će se održati u nedjelju, 29. prosinca. Troje kandidata je manje...

str. 10-17

REĐENJE U KATEDRALI SV. TRIPUNA
Mons. Mladen Vukšić
93. kotorski biskup

Imenovani kotorski biskup mons. Mladen Vukšić zaređen je za biskupa tijekom svečanoga euharistijskog slavlja 23. studenoga u katedrali...

str. 20-25

INTERVJU: ZVONKO MILAS
Od Hrvata u Boki kotorskoj treba učiti kako se čuva kulturno blago

Mi ćemo i nadalje tražiti načine i puteve za osnaživanje hrvatske zajednice i podupiranje njihovih inicijativa koje su usmjerne na poboljšanje...

Naslovnica: **Redenje biskupa**

Osnivač i nakladnik: **Hrvatsko građansko društvo Crne Gore**

Glavni i odgovorni urednik: **Nikola Dončić**

Uređivački odbor: **Miroslav Marušić, Joško Katelan, Marina Dulović, Jasmina Bajo**

Lektorica: **Sandra Ćudina**

Fotografije: **Haris Mekić, Krsto Vulović, Duško Miljanić, Anton Gula Marković, Sonja Golub Klenak, Radio Dux, Hina, FaH, Wikimedia, Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, Ured Predsjednika Crne Gore, Pomorski muzej Crne Gore, Istorijski arhiv Kotor**

Dizajn i grafička priprema: **Marko Ninkov**

Tisak: **Biro Konto - Igalo**

Naklada: 450 primjeraka

“Hrvatski glasnik”, Kotor, je upisan u evidenciju javnih glasila kod Republičkog sekretarijata za informisanje RCG pod rednim brojem 04/01-1828 od 31.12.2002. godine. Časopisu je dodijeljen međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN 1800-5179, koji je otisnut u donjem lijevom uglu korica. Časopis izlazi mjesečno.

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore
Pjaca od muzeja 361, Stari grad, 85330 Kotor
t. +382 32 304 233 · hgd-kotor@t-com.me
žiro-računi: 520-361700-17 · 510-4741-76
www.hraticg.org

impresum

OSAM KANDIDATA NA OSMIM IZBORIMA

Hrvatski državljani izvan Hrvatske svoje biračko pravo mogu iskoristiti na 105 biračkih mjesta, uključujući Crnu Goru gdje će se glasovati u Kotoru i Podgorici

Tekst: Nikola Dončić
Foto: FaH

Osam kandidata natjecat će se na osmim predsjedničkim izborima, koji će se održati u nedjelju, 29. prosinca. Troje kandidata je manje nego prije pet godina.

Među kandidatima su aktualni predsjednik **Zoran Milanović**, kandidat Socijaldemokratske partije i partnera, **Dragan Primorac**, kandidat Hrvatske demokratske zajednice i partnera, **Miro Bulj** u ime Mosta, **Ivana Kekin** iz stranke Možemo!, dok je stranka Dom i nacionalno okupljanje kandidirala **Branku Lozo**. Nezavisni kandidati su **Marija Selak Raspudić**, **Tomislav Jonjić** i **Niko Tokić Kartelo**.

Njihova imena objavilo je Državno izborno povjerenstvo (DIP), potvrdivši da su prikupili najmanje deset tisuća pravovaljanih biračkih potpisa za svoje kandidature.

Potrebne potpise nisu uspjeli prikupiti **Dražan Keleminec** iz Autohtone Hrvatske stranke prava, **Karolina Vidović Krišto** iz stranke Odlučnost i pravednost te nezavisni kandidat **Slobodan Midžić** i stoga neće sudjelovati na izborima.

Neslužbena promidžba događa se već tjednima, no objavom liste predsjedničkih kandidata započela je službena izborna kampanja, koja će trajati do ponoći u petak, 27. prosinca. Kandidati do tada mogu uvjeravati birače da su upravo oni najbolji izbor za predsjednika, koji će idućih pet godina voditi Hrvatsku.

Kandidati su obvezni voditi računa o financijskoj strani svoje kampanje. Sedam dana prije izbora, zaključno s 21. prosinca, moraju DIP-u podnijeti izvješće o troškovima, primljenim donacijama te o cijeni i dobivenom popustu za medijsko oglašavanje.

KAKO SE BIRA PREDSJEDNIK REPUBLIKE HRVATSKE?

Predsjednika Republike Hrvatske biraju hrvatski državljani s navršениh osamnaest godina, na neposrednim izborima tajnim glasovanjem na vrijeme od pet godina. Predsjednik Republike Hrvatske, bez obzira na to sudjeluje li na izborima jedan ili više kandidata, bira se većinom glasova svih birača koji su glasovali.

Ako niti jedan kandidat za predsjednika Republike Hrvatske ne dobije većinu glasova svih birača koji su glasovali, izbor se ponavlja nakon 14 dana.

Kad na izborima sudjeluje više kandidata, pravo da budu birani imaju dva kandidata koja su u prvom glasovanju dobili najviše glasova. Ako koji od kandidata odstane, pravo da bude ponovno biran stječe kandidat koji je sljedeći po broju dobivenih glasova.

U slučaju da zbog odustajanja kandidata, koji imaju pravo sudjelovati na ponovljenom izboru, ostane samo jedan kandidat, obaviti će se izbor. Na ponovljenom izboru bit će izabran kandidat koji dobije najveći broj glasova birača koji su glasovali. U slučaju da kandidati dobiju isti broj glasova, izbor se još jednom ponavlja.

OSTVARIVANJE BIRAČKOG PRAVA

Teritorij Republike Hrvatske, uključujući biračka mjesta izvan granice zemlje, čini jednu izbornu jedinicu.

Na predsjedničkim izborima ostvarivanje biračkog prava osigurava se i državljanima Republike Hrvatske koji se u vrijeme izbora zateknu izvan granice države, kao i onim državljanima Republike Hrvatske koji nemaju prebivalište u Hrvatskoj. Ovi birači svoje biračko pravo ostvaruju u sjedištima diplomatsko-konzularnih predstavništava Republike Hrvatske.

S obzirom na mogućnost održavanja drugog kruga glasovanja, birači mogu istodobno prilikom podnošenja zahtjeva za privremeni upis izvan mjesta prebivališta, prethodnu registraciju, aktivnu registraciju i izdavanje potvrde za glasovanje izvan mjesta prebivališta za prvi krug glasovanja, podnijeti zahtjev i za drugi krug glasovanja.

Hrvatski državljani izvan Hrvatske svoje biračko pravo mogu iskoristiti na 105 biračkih mjesta. U odnosu na izbore iz 2019. godine, manje je država i biračkih mjesta. Glasovalo se tada u 47 država, na 124 biračka mjesta.

Najviše biračkih mjesta izvan Hrvatske bit će otvoreno u Bosni i Hercegovini (42), zatim Njemačkoj, Australiji i Sjedinjenim Američkim Državama.

U Crnoj Gori državljani Hrvatske glasovat će u Kotoru i Podgorici, dok će to u Srbiji moći učiniti na tri biračka mjesta.

OVLASTI PREDSEDNIKA REPUBLIKE

Predsjednik Republike Hrvatske je državni poglavar Republike Hrvatske, čije su ovlasti i dužnosti ograničene Ustavom Republike Hrvatske. Dužnost predsjednika može se obnašati najviše dva puta.

Predsjednik predstavlja i zastupa Republiku Hrvatsku u zemlji i inozemstvu, brine se za redovito i usklađeno djelovanje te za stabilnost svih tijela državne vlasti. Kao vrhovni zapovjednik Oružanih snaga odgovara za obranu neovisnosti i teritorijalne cjelovitosti zemlje.

Predsjednička dužnost nespojiva je s bilo kojom javnom ili profesionalnom dužnosti, a predsjednik ne smije biti član političke stranke. Nakon stupanja na dužnost podnosi ostavku na stranačke dužnosti i o tome obavještava Hrvatski sabor. Prije preuzimanja dužnosti, pred članovima Ustavnog suda polaže svečanu prisegu.

Na prijedlog Vlade i uz supotpis predsjednika Vlade, odlučuje o osnivanju diplomatskih misija i konzularnih ureda Republike Hrvatske u inozemstvu, kao i o postavljanju i opozivu šefova diplomatskih misija.

Predsjednik u skladu s ustavnim ovlastima dodjeljuje odlikovanja i priznanja Republike Hrvatske.

TKO JE BIO, A TKO ŽELIO POSTATI HRVATSKIM PREDSJEDNIKOM

Hrvatsku je u dosadašnjem razdoblju imala pet predsjednika. **Franjo Tuđman** bio je prvi hrvatski predsjednik, a preminuo je tijekom svoga drugog mandata. Naslijedio ga je **Stjepan Mesić**, koji je Hrvatsku također vodio u dva mandata. Nakon njega na čelu Hrvatske sljedećih pet godina je **Ivo Josipović**, a isto toliko i **Kolinda Grabar-Kitarović**. Za petog hrvatskog predsjednika 2020. godine izabran je **Zoran Milanović**.

Najviše kandidata za predsjednika, 13, bilo je 2005., a najmanje, samo trojica, na izborima 1997. godine. Jedan više natjecao se 2014., dok je njih osam sudjelovalo na izborima 1992. Devet ih je bilo 2000., 11 prije pet godina, a 12 kandidata bilo je 2009. godine.

Na izborima 1992., prvim neposrednim predsjedničkim izborima, natjecali su se **Franjo Tuđman**, **Dražen Budiša**, **Savka Dabčević-Kučar**, čiji je otac bio iz Boke kotorske, **Ivan Cesar**, **Silvije Degen**, **Dobroslav Paraga**, **Marko Veselica** i **Antun Vujić**.

Samo trojica kandidata, Tuđman, **Vlado Gotovac** i **Zdravko Tomac**, bila su na izborima 1997., a opet je pobijedio Tuđman koji je, ističe se ovom usporedbom HRT-a, tri puta biran za predsjednika Hrvatske. Prvi put u Saboru 1990. za predsjednika Predsjedništva Socijalističke Republike Hrvatske, te 1992. i 1997. godine.

Na izborima 2000. godine sudjelovali su pobjednik **Stjepan Mesić**, **Dražen Budiša**, **Mate Granić**, **Slaven Letica**, **Anto Đapić**, **Ante Ledić**, **Tomislav Merčep**, **Ante Prkačin** i **Zvonimir Šeparović**.

LISTA KANDIDATA ZA PREDSJEDNIKA REPUBLIKE HRVATSKE

MOST

**MIRO
BULJ**

Umirovljeni časnik HV

Rođen 11.3.1972. u Sinju.

Oženjen, otac troje djece.

**Presjednik iz naroda
Na braniku Hrvatske**

**Nezavisni
kandidat**

**TOMISLAV
JONJIĆ**

Pravnik

Rođen 19.6.1965. u Imotskom.

Oženjen, otac troje djece.

**Za Hrvatsku
naših pobjeda**

MOŽEMO!

**IVANA
KEKIN**

Liječnica

Rođena 24.1.1984. u Zagrebu.

Udana, majka dvoje djece.

**Predsjednica
nove generacije**

DOMINO
NACIONALNO
GRUPLJANJE

**BRANKA
LOZO**

Znanstvenica

Rođena 1.11.1961. u Zagrebu.

Udana, majka petero djece.

Biram dom

Rekordnih 13 kandidata vidjelo se na Pantovčaku pet godina poslije. Uz Mesića, koji je izborio drugi mandat, natjecali su se **Jadranka Kosor**, **Boris Mikšić**, **Đurđa Adlešić**, **Slaven Letica**, **Ljubo Česić Rojs**, **Ivić Pašalić**, **Anto Kovačević**, **Miroslav Čiro Blažević**, **Miroslav Rajh**, **Doris Košta**, **Mladen Kešer** i **Tomislav Petrak**.

Pet godina poslije, 2009., na izborima je sudjelovalo 12 kandidata. Uz pobjednika Iva Josipovića, kandidati za predsjednika bili su **Milan Bandić**, **Andrija Hebrang**, **Dragan Primorac**, **Nadan Vidošević**, **Vesna Pusić**, **Miroslav Tuđman**, **Damir Kajin**, **Josip Jurčević**, **Boris Mikšić**, **Vesna Škare Ožbolt** i **Slavko Vukšić**.

Samo četvero kandidata bilo je na izborima 2014.: uz pobjednicu Kolindu Grabar-Kitarović 2014. u trci za predsjednika bili su Ivo Josipović, **Ivan Vilibor Sinčić** i **Milan Kujundžić**.

Zoran Milanović pobijedio je na izborima održanim 2019. godine. Kolinda Grabar-Kitarović nije uspjela dobiti drugi mandat, a na izborima su još su sudjelovali **Miroslav Škoro**, **Mislav Kolakušić**, **Darijo Juričan**, **Dalija Orešković**, **Ivan Pernar**, **Katarina Peović**, **Dejan Kovač**, **Ante Đapić** i **Nedjeljko Babić**.

U prethodne 32 godine biračima se predstavilo 68 kandidata. HRT piše da ih je 13 umrlo, nekoliko ih je imalo problema sa zakonom, od kojih je jedan završio u zatvoru, a drugi kaznu odradio radeći za opće dobro. Neki su potpuno napustili nacionalnu politiku, drugi se premjestili u lokalnu, treći se umirovili, četvrti upustili u svijet poduzetništva, dok peti od izbora do izbora iskušavaju političku sreću.

PREDSJEDNIČKI IZBORI 2024

ZORAN MILANOVIĆ

Pravnik

Rođen 30.10.1966. u Zagrebu.

Oženjen, otac dvoje djece.

Predsjednik za predsjednika

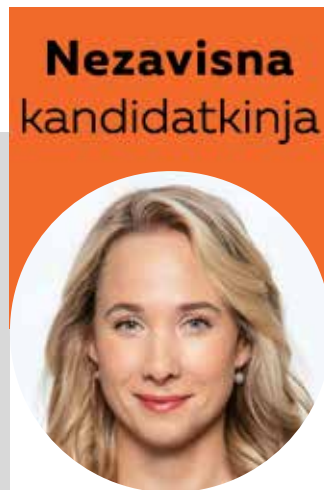
DRAGAN PRIMORAC

Liječnik

Rođen 7.6.1965. u Banjaluci.

Oženjen, otac dvoje djece.

Za novog predsjednika

Nezavisna kandidatkinja

MARIJA SELAK RASPUDIĆ

Znanstvenica

Rođena 14.3.1982. u Zagrebu.

Udana, majka dvoje djece.

Marija za predsjednicu Više od karaktera

Nezavisni kandidat

NIKO TOKIĆ KARTELO

Poduzetnik

Rođen 22.7.1966. u Zagrebu.

Oženjen, otac dvoje djece.

Politika novog povjerenja

HRVATSKA DIJASPORA U CRNOJ GORI

Član Upravnog odbora Hrvatskoga građanskog društva Marin Čaveliš o pripadnicima hrvatskoga naroda u središnjem i sjevernom dijelu Crne Gore

Tekst: Marin Čaveliš
Foto: Duško Miljanić

Posljednji popis stanovništva pokazao je da se broj Hrvata smanjio u svim općinama, što smo zaključili analizom i u prošlom broju. Daljnjom analizom podataka može se zaključiti da gotovo petina Hrvata živi na područjima Crne Gore na kojima Hrvati povijesno nisu živjeli: u Podgorici i Nikšiću, zatim u Pljevljima, Bijelom Polju, Danilovgradu i Cetinju. Usporedbom podataka popisa iz 2011. godine može se vidjeti da su nekada Hrvati živjeli u svim tada postojećim općinama. Sada u općinama Plužine, Žabljak, Šavnik, Mojkovac, Kolašin, Andrijevica, Plav i Rožaje više nema niti jednog Hrvata.

Stoga smo analizirali odakle i kada su Hrvati došli na te prostore i razloge smanjenja njihovog broja.

Budući da je migracija stanovništva poslije Drugog svjetskog rata bila usmjerena ka primorju, očigledno je da se najveći dio Hrvata u središnji i sjeverni dio Crne Gore nije doselio iz primorja, već iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Vojvodine...

Hrvati su se ovdje doseljavali kao nedostajući stručni kadrovi u vremenima socijalističke industrijalizacije Crne Gore. Tu bi se zaljubili, osnovali obitelj i ostajali. Ima i onih koji su se prvo zaljubili, pa zbog ljubavi došli i ostali.

Općina	Popis 2011.	Popis 2023.
Podgorica	664	622
Nikšić	149	110
Danilovgrad	55	38
Pljevlja	16	11
Bijelo Polje	41	29
Berane	42	27
Cetinje	42	38
Rožaje	6	0
Plužine	2	0
Žabljak	2	0
Šavnik	1	0
Mojkovac	2	0
Kolašin	7	0
Andrijevica	2	0
Plav	5	0

Svojom stručnošću i marljivošću dali su veliki doprinos razvoju Crne Gore i bili dobro prihvaćeni od domicilnog stanovništva.

To je bilo vrijeme kozmopolitskih shvaćanja, antifašizma, hipi i rock pokreta. Tada su obrazovanje i kultura bili iznad nacionalizma, pa je ljudima bila nebitna nacionalnost, svoja ili sredine u kojoj će živjeti. Zbog toga su se selili ne obraćajući pažnju što je mjesto u koje se sele u drugoj republici. Nakon raspada Jugoslavije svi su postali iseljenici i dijaspora u novonastalim državama. Tako mnogi već trideset godina žive život iseljenika i dijaspore u svojem domu.

Pakao rata su prošli na samo njima znan način. Za njih linija fronta je bila u njima i u njihovim porodicama, razdvajala je domovinu i otadžbinu, očevinu i učevinu, rodbinu i tažbinu. Nije im bilo lako gledati kako rođaci na obje strane ratuju i međusobno se ubijaju.

Nakon rata, u novonastalim državama su statusno pripojeni manjinskom narodu koji ima isti etnički korijen i tu živi stoljećima. Pravni status nacionalne manjine je obično bolji od statusa iseljeničtva. Međutim, iseljenici i dijaspora imaju probleme koje nacionalne manjine nemaju. To su problemi vezani uz porodične obveze u državama iz kojih potiču, razni administrativni problemi, problemi s održavanjem imovine u obje države, problemi s državljanstvom itd.

Uz to, kultura koju baštine nije ista kao kultura autohtone manjine. Pogotovo onih koji pripadaju narodu s bogatim i raznovrsnom kulturom kakav je hrvatski. Zbog toga teško mogu sačuvati svoju porodičnu tradiciju i kulturu koju su baštinili njihovi preci, sačuvati svoj identitet.

Tu su već tri generacije koje različito doživljavaju svoj novi status.

Prva generacija može se smatrati iseljeničtvom. Kao svi iseljenici i oni pate od nostalgije.

Njihova djeca su „dijaspore“. Na starogrčkom jeziku dijaspora (διασπορά) je sijanje sjemena, a svako sijanje sjemena u drukčijoj životnoj sredini zahtijeva prilagođavanje toj sredini, koje nije lako i često ne uspijeva. Maslina i limun ne mogu se prilagoditi uvjetima života na sjeveru. Dijaspore je uvijek razapeta između dvije ljubavi koje su smještene u dva različita prostora: ljubavi prema mjestu rođenja i življenja i ljubavi prema svojim precima i zemlji podrijetla.

Treća generacija nema probleme koje ima prva i druga generacija, barem ne one psihološkog karaktera. Oni se lako prilagođavaju sredini koja za njih nije nova, koja je već postala njihova djedovina.

Prva i druga generacija polako biološki izumiru, a treća se pod pritiskom i bez njega asimilira u većinski narod sredine na koju je navikla i čiju je kulturu prihvatila.

Tako se može objasniti smanjivanje broja hrvatskih iseljenika i dijaspore u Crnoj Gori.

MONS. MLADEN VUKŠIĆ 93. KOTORSKI BISKUP

Za vrijeme pjevanja zahvalnice Tebe Boga hvalimo, biskup Mladen blagoslovio je prisutne u katedrali kao i brojne hodočasnike koji su misu ređenja pratili na trgu ispred katedrale, te na kraju zahvalio svima koji se mole za njega i s njim te dodao kako je zahvalnost priznanje da je sve dar

Tekst: Kotorska biskupija, Nikola Dončić
Foto: Krsto Vulović

menovani kotorski biskup **mons. Mladen Vukšić** zaređen je za biskupa tijekom svečanoga euharistijskog slavlja 23. studenoga u katedrali – manjoj bazilici sv. Tripuna u Kotoru.

Prema dostupnim podacima mons. Mladen Vukšić 93. je kotorski biskup, a njegovu ređenju u Kotoru nazočilo je gotovo 30 biskupa, više od 80 svećeni-

ka, redovničkih poglavara, redovnica te najmanje tisuću vjernika iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske te Crne Gore.

Glavni zaređitelj bio je **Dražen Kutleša**, zagrebački nadbiskup metropolit, dok su suzaređitelji bili **Zdenko Kržić**, splitsko-makarski nadbiskup metropolit i **Rrok Gjonellashaj**, barski nadbiskup.

U misi ređenja koncelebrirali su **Francis Assisi Chullikatt**, apostolski nuncij za Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru, **Mate Uzinić**, riječki nadbiskup, **Milan Zgrablić**, zadarski nadbiskup, **Tomo Vukšić**, vrhbosanski nadbiskup, **Tomislav Rogić**, šibenski biskup, **Ranko Vidović**, hvarski biskup, **Roko Glasnović**, dubrovački biskup, **Ivan Štironja**,

porečki i pulski biskup, **Ivica Petanjak**, krčki biskup, **Bože Radoš**, varaždinski biskup, **Ivo Martinović**, požeški biskup, **Jure Bogdan**, vojni ordinarij u Republici Hrvatskoj, **Petar Palić**, mostarsko-duvanjski i trebinjsko-mrkanjski biskup, **Željko Majjić**, banjolučki biskup, **Kiro Stojanov**, skopski biskup, **Ferenc Fazekas**, subotički biskup, **Dode Gjergji**, prizrensko-prištinski biskup, **Ivan Ćurić**, pomoćni đakovačko-osječki biskup, **Marko Medo**, imenovani gospičko-senjski biskup, **Marin Barišić**, splitski nadbiskup u miru, **Zef Gashi**, barski nadbiskup u miru, **Ante Ivas**, šibenski biskup u miru te **mons. Ilija Janjić**, kotorski biskup u miru.

Svečanoj euharistiji nazočili su predstavnici Pravoslavne crkve i drugih vjerskih zajednica: **preosvećeni g. Joanikije Mićović**, crnogorsko-primorski mitropolit, **Nemanja Krivokapić**, protojerej-stavrofor, **Rahman ef. Kačar**, pomoćnik reisa za vjerske poslove – izaslanik reisa **Rifata ef. Fejzić** te **Nina Ofner Bokan**, predsjednica židovske

zajednice u Crnoj Gori i njezin potpredsjednik **Slaven Radimiri**.

Prije početka misnog slavlja, mons. Gjonellashaj, dotadašnji apostolski upravitelj Kotorske biskupije, u pozdravnom govoru rekao je da Gospodin daruje novoga biskupa, a Kotorska biskupija, mjesna crkva bogata velikanima vjere, duha i kulture, dobiva pastira kojeg je strpljivo čekala i zaslužuje.

„Radostan sam jer sada znam da nisam sam, već imam brata biskupa s kojim ću moći zajedno raditi na širenju Radosne vijesti, brinuti se o dobrobiti Katoličke crkve i njezinih vjernika u Crnoj Gori“, rekao je, dodavši kako mons. Vukšić službu započinje uoči svetkovine Isusa Krista – Kralja svega stvorenoga. „Ne da kraljuješ, nego pun ljubavi da služiš. Ti znaš da mu trebaš ostati vjeran, a to si svojim gestom posvjedočio. Budi mu vjeran te u njegovoj ljubavi, milosti i radosti živi. Vodi ovu biskupiju te uživaj obilat duhovni plod i evanđeoski blagoslov. Dragi biskupe, običaj je novome bisku-

pu darovati neki dar. Neka tebi danas bude najdragocjeniji dar biskupsko ređenje i biskupija koju preuzimaš.“

Apostolski nalog **pape Franje** o imenovanju mons. Mladena Vukšića kotorskim biskupom pročitao je apostolski nuncij Francis Assisi Chullikatt za Bosnu i Hercegovinu te Crnu Goru.

Glavni zareditelj mons. Dražen Kuleša, započevši propovijed, iskazao je posebnu zahvalnost Svetome Ocu što je „drevnoj Crkvi kotorskoj, malenoj po broju vjernika, ali velikoj po duhovnoj tradiciji i nasljeđu svetaca i blaženika, dao vlastitog pastira u osobi novoimenovanog biskupa Mladena“.

Istaknuo je, osvrćući se na biskupsku službu, kako se ona ne može zaslužiti već prihvatiti. Ne stječe se po zaslugama, nego, dodao je, po milosrđu za služenje Tijelu Kristovu – Crkvi.

„Biskup Mladen toga je bio svjestan kada je za svoje biskupsko geslo uzeo riječi nadahnute poslanicom Timoteju ‘Ostani vjeran’. Ta vjernost onome u čemu je poučen i čemu je vjeru dao –

ističe iz životnog zajedništva s Kristom“, naglasio je mons. Kutleša koji je, oslanjajući se na drugo misno čitanje iz Druge poslanice Korinćanima, u kojemu sv. Pavao objašnjava kakva treba biti apostolska služba, istaknuo tri zahtjeva koja ju prate: ustrajnost, iskrenost i cjelovitost te propovijedanje Krista i služenje čovjeku.

Biskupsko služenje, naglasio je mons. Kutleša, prvo je među Božjim darovima zajednici vjernika.

„Biskupi i svećenici dar su Crkvi zbog vas, dragi vjernici. Biskup Mladen je ovdje zbog tebe, draga Crkvo kotorska. Zato ga s velikom odvažnošću preporučujem savjesti svakog vjernika, ali i savjesti svakoga tko u dobroj volji teži Božjoj slavi. Siguran sam da će, vjeran svome poslanju, učvršćivati u vjeri sve koji su mu povjereni, čuvajući njezin poklad. Katkad će njegova služba ‘zahtijevati čvrstinu trsa od kojega je oblikovan (njegov) biskupski štap, a katkada mekoću vitice koja traži put do čvrstine‘“, rekao je mons. Kutleša.

„Dragi vjernici drevne Kotorske biskupije, duboko ukorijenjeni u vjeri i ponosnoj baštini svojih predaka“, naglasio je zagrebački nadbiskup, „poznati ste po svojoj plemenitosti, gostoljubivosti i ljubavi prema Crkvi. Bokeljska duša, bogata duhovnim naslijeđem i zajedništvom, dočekuje svoga biskupa s otvorenim srcem i radosnom nadom. On među vas dolazi s velikom spremnošću donositi zajedno s vama plodove svetosti i ljubavi. U toj spremnosti, vjerujem, susreće i srčanu otvorenost svih koji čeznu za Božjom blizinom i čistoćom evanđeoske poruke“, poručio je vjernicima Kotorske biskupije mons. Kutleša, dok je biskupa Mladena povjerio zaštiti Blažene Djevice Marije, Gospe od Škrpjela, sv. Tripuna, sv. Leopolda Bogdana Mandića, bl. Ozane Kotorske i bl. Gracije iz Mula.

Nakon homilije, misa je nastavljena liturgijom ređenja. Na kraju liturgijskog slavlja uslijedili su prigodni govori, koje je započeo apostolski nuncij Francis Assisi Chullikatt, istaknuvši da je Kotor,

unatoč povijesnim okolnostima, uspio očuvati vjerski i kulturni identitet. Crnu Goru, ponajviše Boku kotorsku, proslavili su sveci i blaženici, stoga je Kotorska biskupija, naglašava, „iako mala, uvijek srcem velika“.

„Nasljedujući njihov život, mons. Vukšić postat će uzor stadu. Božja providnost podarila je fra Mladena kao novog pastira drevne i slavne biskupije“, rekao je mons. Chullikatt, poručivši kako će novome biskupu pomoći i franjevačka duhovnost: „Predragi biskupe Mladene, na ovaj svečani dan tvoga biskupskoga ređenja, molimo da postaneš, poput serafskog oca Franje, oruđe mira i dobra ovoj zemlji na veću slavu Božju te dobar pastir koji polaže život za svoje stado – uvijek u sluzi, sreći i ljubavi.“

Splitski nadbiskup i metropolit, Zdenko Križić, obraćajući se zeređenome kotorskom biskupu, osvrnuo se na sv. Grgura Velikog, obnovitelja crkvenog i društvenog života svoga vremena. Grgurovo upozorenje pastirima

Crkve proizlazi iz Isusovog komentara upućenog učenicima „imajte u sebi soli, tako ćete imati mir među sobom“.

„Mir je vrijednost koja omogućuje da se drugoga nosi, podnosi, da mu se daje prostor i pozitivna klima za rast i napredak. Oko toga treba stalno i neumorno raditi. Kada nečije djelovanje postane destruktivno – potrebna je i sol. Biskup u biskupiji mora graditi zajedništvo i mir, ali istodobno imati u sebi soli“, rekao je mons. Križić, poručivši kotorskome biskupu: „Neka Kristov mir i njegovo svjetlo budu trajno u tvom srcu, a i Kristova sol koja će davati okus svemu tvom pastirskom djelovanju. Bilo ti sretno i blagoslovljeno!“

Fra Jozo Grbeš, govoreći u ime Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja Blažene Djevice Marije, poručio je mons. Vukšiću: „Kotorani su sada tvoja braća i tvoje sestre.“

Zatim je dodao: „Po malenome veliko postaje ponizno, a ponizno veličanstveno. Sveci ovoga zaljeva

znak su da je to istina.“

„Brate naš, ne boj se! Tvoj život bez straha bit će ovim dičnim Kotoranima snaga. Ovo malo stado može postati veliko. Neka tebe i sve kojima ćeš služiti zagovaraju i vode sveti ljudi ove zemlje. (...) Sveti ljudi svakoga razumiju. Budi svet i svi će tebe razumjeti“, rekao je provincijal Grbeš poručivši mons. Vukšiću: „Uvijek ćemo biti tvoja braća i tvoja zajednica. Službe ne mijenjaju ljubav, nego je samo čine jačom i većom. Neka te Gospodin blagoslovi i čuva, neka ti daruje mir i dobro!“

Svećenici Kotorske biskupije također su čestitali na ređenju novome biskupu, iskazujući mu dobrodošlicu riječima: „Radosni smo, primamo Vas otvorena srca“.

„Posvetom za biskupa preuzeli ste novu dužnost i sjeli ste na časnu katedru kotorskih biskupa koja svoje početke vuče iz ranokršćanskog razdoblja“, rekao je **don Siniša Jozić**, napomenuvši kako je kler Kotorske biskupije svjestan da nema Crkve bez biskupa.

„Od srca Vam zato želim da Vaša biskupska služba bude pečat Kristova vrhovnoga svećeništva. Naviještajući Radosnu vijest u ovoj drevnoj biskupiji neka Vam vjera bude životno zvanje, pastirsko vodstvo životni put, molitva životno sredstvo, a ljubav životni kriterij“, zaključio je don Siniša.

Za vrijeme pjevanja zahvalnice Tebe Boga hvalimo, biskup Mladen blagoslovio je prisutne u katedrali kao i brojne hodočasnike koji su misu ređenja pratili na trgu ispred katedrale, te na kraju zahvalio svima koji se mole za njega i s njim te dodao kako je zahvalnost priznanje da je sve dar.

Govoreći o Kotorskoj biskupiji, istaknuo je kako će mnogi zastati pred njezinom malenošću i malobrojnošću vjernika, ali da to ne treba biti „izvor tjeskobe i straha“. „Dobro primjećuje papa Franjo – nije problem u malobrojnosti, nego u beznačajnosti u tome da se postane sol koja nema više okus evanđelja i svjetlo koje više ništa ne obasjava“, naglasio je biskup Vukšić.

PREDSJEDNIK MILATOVIĆ: „DOLASKOM NA REĐENJE NOVOG BISKUPA POKAZAO SAM KOLIKO MI JE VAŽAN ODNOS S HRVATSKOM ZAJEDNICOM U CRNOJ GORI“

Ređenju novoga kotorskog biskupa fra Mladena Vukšića prisustvovao je i predsjednik Crne Gore Jakov Milatović, koji je za Hrvatski glasnik istaknuo kako mu je bila velika čast i zadovoljstvo biti na ovome važnom ceremonijalu.

„Ovom prilikom želim u svoje ime i u ime svih građana Crne Gore čestitati novom biskupu, sa željom za dobro zdravlje i uspjeh u sljedećem razdoblju. Ceremonija ređenja zaista je bila lijepa i vjerujem da smo danas s ovog mjesta poslali jednu lijepu sliku, pokazavši kako su Kotor i Crna Gora mjesto zajedničkog života. To je značajna stvar, na koju smo jako ponosni“, naglasio je predsjednik Milatović.

Prošle godine podržali ste inicijativu predsjednika Općine Kotor Vladimira Jokića za povratak statusa grada Kotoru, a današnja prisutnost u katedrali sv. Tripuna također je potvrda Vaše naklonosti drevnom gradu.

„Ako koji od gradova zaslužuje status grada, to je zaista Kotor. Zbog svega onoga što Kotor jest i što je bio, Kotor je zasigurno na neki način i prijestolnica kulture i povijesti u Crnoj Gori. Podržao sam inicijativu za koju, na žalost, poslanici još nemaju sluha, ali se nadam da će se to promijeniti i da će Kotor vratiti zasluženi status grada. Kotor je ponos ne samo Kotorana, već svih građana Crne Gore i ja u njihovo ime iskreno podržavam tu inicijativu“, rekao je crnogorski predsjednik.

Vjernici Kotorske biskupije dominantno su hrvatske narodnosti. Rezultati popisa stanovništva pokazuju značajan pad broja Hrvata, ali i katolika. Smatrate li da Crna Gora može dodatnim mehanizmima omogućiti da se sačuva autohtona hrvatska zajednica?

„Crna Gora je država u kojoj, uz Crnogorce, Srbe, Bošnjake, Muslimane, Albance i sve druge narode, živi i jedna važna zajednica Hrvata, dominantno u Boki, koji su imali važnu ulogu u kulturološkom oblikovanju tog područja. Na ovom prostoru živimo jedni s drugima i jedni za druge. Međutim, podaci popisa pokazuju da se u Crnoj Gori u prethodnom razdoblju promijenila struktura stanovništva, pa sada imamo i neke nove narode koji žive na ovom prostoru, a na žalost svjedočimo i padu nataliteta. Puno je ljudi koji su došli sa strane u Boku kotorsku i Crnu Goru, od Rusa, Ukrajinaca, Turaka i drugih. Ovdje su i ranije mnogi pronalazili svoje mjesto pod kapom nebeskom, tako da želim kao predsjednik poslati poruku da je Crna Gora mjesto svih njezinih građana, a da važno mjesto i važnu ulogu u njoj ima hrvatska nacionalna zajednica. Smatram da država treba raditi na čuvanju kulturoloških specifičnosti i to pogotovo kod najmanje brojnih zajednica koje najviše trpe negativne demografske trendove“, rekao je za Hrvatski glasnik predsjednik Milatović, naglasivši kako vjeruje da je i dolaskom na ređenje novog biskupa pokazao koliko mu je važan odnos s hrvatskom zajednicom u Crnoj Gori te koliko je posvećen dobrosusjedskim odnosima Crne Gore i Republike Hrvatske.

Biskup je rekao kako je sve što ima dar, a mnogo toga je, dobio „po“ i „u“ svojoj redovničkoj Provinciji.

„Dar odgoja i formacije, dar franjevačke jednostavnosti i ljubav prema Bogu, dar blizine čovjeku. Posebno sam zahvalan za dar bratstva i tolike braće s kojima sam koračao na putu redovništva, osjetio njihovu blizinu te razumijevanje i tako stekao jedan od najvećih darova – dar prijateljstva.“

Istaknuo je da su ga vjernici uvijek podsjećali da „dar službe nije posao ni zadatak, nego predanje – darivanje vlastitog života; služenje bez mane danju i noću, Bogu i Božjem narodu“.

Biskup je nazočnim predstavnicima drugih vjerskih zajednica rekao da on i oni imaju zajedničku zadaću – „graditi zajedno prostore suživota i čovječnosti. Naši vjernici zaslužuju svu našu pozornost i trud te očekuju da radimo zajedno na prihvaćanju i dijalogu za zajedničko dobro“.

Sebe i svoju novu službu mons. Vukšić povjerio je zaštiti Blažene Djevice Marije, sv. Josipa, sv. Tripuna i „ostalih miljenika Božjih (...) iz Bokeljskog zatona“.

Uz brojne predstavnike lokalnih vlasti i uglednike iz društvenog i kulturnog života, ređenju su nazočili predsjednik Crne Gore **Jakov Milatović**, predsjednik Vlade Crne Gore **Milojko Spajić**, **Borjana Krišto**, predsjedavajuća Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, **Tamara Vujović**, ministrica kulture i medija u Vladi Crne Gore, **Predrag Čović**, predsjednik Vlade Zapadno-hercegovačke županije, **Jadranka Žarković**, izaslanica predsjednika Republike Hrvatske, **Gordan Grlić Radman**, ministar vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske u svojstvu izaslanika predsjednika Hrvatskog sabora i predsjednika Vlade Republike Hrvatske, veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Veselko Grubišić**, generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru **Jasminka Lončarević**, **Milan Bošnjak** i **Vedran Iskra**, izaslanici **Zvonka Milasa**, državnoga tajnika Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, zastupnik u Skupštini Crne Gore **Adrijan Vuksanović**, predsjednica Skupštine Općine Kotor **Maja Mršulja**, predsjednik Općine Tivat **Željko Komnenović**, **Dušan Raičević**, predsjednik Općine Bar, **Mirko Mustur**, potpredsjednik Općine

Herceg Novi, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća **Zvonimir Deković**, admiral Bokeljske mornarice i predsjednik Hrvatskoga građanskog društva **Mirko Vičević**, predsjednik Bokeljske mornarice Kotor **Denis Vukašinić**, s predstavnicima podružnica Bokeljske mornarice iz Tivta i Herceg Novog i Hrvatskih bratovština „Bokeljska mornarica 809“ iz Rijeke, Pule, Splita i Zagreba te brojni drugi predstavnici ustanova znanosti i kulture.

Cijelo slavlje biskupskog ređenja odisalo je iznimnom svečanošću i skladom, čemu je uveliko pridonijelo liturgijsko pjevanje združenih zborova „Fra Grga Matić“ iz župe Posušje i Župnog zbora kotorske katedrale. Pjevanjem je ravnala s. Ivana Džeba uz pratnju na orguljama Ivane Pekas. Koterski zbor uvježbale su Anđela Homen i s. Dragica Kuštre. U liturgijskoj asistenciji bili su bogoslovi Hercegovačke franjevačke provincije iz Zagreba i katedralni ministranti, a ceremonijari su bili fra Andrija Majić i don Robert Tonsati. Hodočasnici iz Posušja, Vitine te drugih župa iz Hercegovine i iz Hrvatske, kao i domaći vjernici, dupke su ispunili Trg sv. Tripuna molitvom i sabranošću.

VIČEVIĆ BISKUPU VUKŠIĆU: „ŽELIM DA SE OSJEĆATE UGODNO, VOLJENO I PRIHVAĆENO“

Vjerni puk Kotorske biskupije mons. Mladenu Vukšiću obratio se riječima Mirka Vičevića, admirala Bokeljske mornarice Kotor i predsjednika Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore

„Ljepšeg zvuka od zvona s katedrale svetog Tripuna i svih naših crkava, koja su 12. rujna objavila da su naše molitve uslišane, nije moglo biti. Dobrodošli u biskupiju i grad koji su više od jedne male biskupije i od jednoga maloga grada, u kojima plamen vjere, unatoč svim izazovima, ustrajava“, naglasio je Vičević te dodao da se povezanost mons. Vukšića s vjernicima Kotorske biskupije očitovala i prije ređenja u riječima njegova gesla „Ostani vjeran“.

„Ostati – to je imperativ svima nama. Biti vjeran, ostati i živjeti snagu vjere, stvarati bolje sutra za naše nasljednike. Put koji vodi ostvarenju kršćanskog cilja i ideala je dugačak, prepun izazova i prepreka. To je put ojačan vjerom, put kojim sada lakše koračamo s vama, našim biskupom, duhovnim ocem, pastirom. U ime vjernika Kotorske biskupije, želim da se osjećate ugodno, voljeno i prihvaćeno“, naglasio je Vičević.

HRVATSKI MINISTAR GRLIĆ RADMAN: „BISKUP VUKŠIĆ PRIDONIJET ĆE SIGURNIJEM EUROPSKOM KORAKU CRNE GORE ZALAŽUĆI SE ZA OČUVANJE HRVATSKOGA IDENTITETA”

Gordan Grlić Radman, ministar vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske, nakon ređenja mons. Mladena Vukšića za Hrvatski glasnik je istaknuo da je Katolička crkva na autohtonim hrvatskim prostorima uvijek bila uz svoj katolički i hrvatski narod. Tako je to bilo, istaknuo je, i u Boki kotorskoj, od vremena humanizma, renesanse, baroka, preporoda, ali i nedavno tijekom Domovinskog rata.

„Dolaskom novog biskupa očekujemo novu sinergiju naroda i vjere, mira i molitve te posebnu posvećenost očuvanju onih čiji su preci ostavili vrijednosti kojim se s pravom dičimo svi mi u Republici Hrvatskoj, kao i u Crnoj Gori koja ima zadatak, ali i obvezu posebnu pažnju posvećivati upravo hrvatskoj nacionalnoj manjini, hrvatskoj baštini Crne Gore i Kotorskoj biskupiji kao nositelji kulture koja je poseban biser mozaika kulture Crne Gore”, naglasio je Grlić Radman.

„Osobito sam sretan”, dodao je hrvatski ministar, „jer biskup dolazi iz Hercegovine, iz područja koje je autohtono ognjište hrvatskoga naroda i koje zna poštovati ne samo svoje identitetske posebnosti, već i posebnosti drugoga i drukčijega.”

„Siguran sam da će biskup fra Mladen Vukšić na ovom prostoru osobito pridonijeti sigurnijem europskom koraku Crne Gore zalažući se za očuvanje hrvatskoga identiteta i njegovu sigurnost na prostorima koji

u ovim migracijskim kolopletima jedino mogu ostati snažni i postojani ako se sačuvaju temeljne kršćanske vrednote i kultura starosjedilaca.”

Vlada Republike Hrvatske prati, pomaže i skrbi se o Hrvatima u Crnoj Gori te posebnu brigu vodi o hrvatskoj baštini Crne Gore čiji veliki i vrijedni dio čini sakralna baština koja pripada Kotorskoj biskupiji. Naglasio je kako je hrvatski narod u cijelosti čvrsto povezan s jednim od dva najjužnija bokokotorska marijanska svetišta Crkve u Hrvata, tzv. Hrvatskom sikstinom, svetištem Gospe od Škrpjela, a duhovnu snagu i posebnost drugog svetišta Gospe od Milosti tek će upoznati i to nakon što ga zajedničkim snagama obnovimo.

„Novi kotorski biskup, Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore i Hrvatska građanska inicijativa i nadalje će imati punu podršku Hrvatskog sabora, hrvatske Vlade kao i Ministarstva vanjskih i europskih poslova, ali i svih ostalih resora i institucija u Republici Hrvatskoj. Kada govorimo o nedavno objavljenom popisu važno je znati da mi na našu hrvatsku nacionalnu manjinu u Crnoj Gori ne gledamo kao broj, nego na vrijednu važnost njezine hrvatske kulture koju su na tom prostoru stvarali njihovi preci i kao takvu utkali je u mozaik kulture Crne Gore. Ona zaslužuje i ima puno naše poštovanje i uvijek će nam biti prioritet”, zaključio je za Hrvatski glasnik ministar Grlić Radman.

HRVATSKA ZAJEDNICA ODLUČNA U BORBI ZA SVOJA PRAVA

**Financijska podrška Hrvatskom glasniku smanjena na neodrživu razinu,
Hrvatsko nacionalno vijeće prekida suradnju s Fondom za zaštitu i
ostvarivanje manjinskih prava**

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Haris Mekić

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore (HGD), u povodu Odluke o raspodjeli sredstava za financiranje projekata za podršku aktivnostima iz članka 36. stavka 1. Zakona o manjinskim pravima i slobodama za 2024. godinu, izrazilo je oštro negodovanje zbog ove odluke Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava.

Najnovija raspodjela financijskih sredstava Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, javno je priopćeno iz ove udruge, predstavlja nastavak grube zlouporabe zakonskih propisa i procedura te dovodi u pitanje cjelokupnu regularnost ovog postupka, koja je i u prošlim godinama bila sporna.

Časopis Hrvatski glasnik, projekt kojim Hrvatsko građansko društvo Crne Gore redovito sudjeluje na natječaju Fonda, ove godine „zavrijedio“ je samo 3.400 eura, što smatraju krajnje nerealnim i degradirajućim, tumačeći to izravnom porukom da projekti s hrvatskim predznakom nisu poželjni u Fondu za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava.

„Iako je Fond našim pravdanjem prošlogodišnjih sredstava u cijelosti bio informiran o troškovima uređivanja i tiskanja Hrvatskoga glasnika, ove je godine jedinome tiskanome mediju Hrvata u Crnoj Gori dodijelio sredstva koja nisu dostatna niti za izlazak jednog broja“, navodi se u priopćenju.

Iz HGD-a poručuju da uskraćivanje realnih sredstava Hrvatskom glasniku doživljavaju atakom na medijski pluralizam koji predstavlja temelj svakog demokratskog, otvorenog i slobodnog društva te izražavaju bojazan da se u ovakvom i to, kako kažu, kontinuiranom djelovanju Fonda u najmanju ruku očituje neprihvatljiv odnos službene Crne Gore prema hrvatskoj nacionalnoj manjini.

Znatno umanjenje financijske potpore dolazi u vrijeme snaženja Hrvatskoga glasnika, koji novim sadržajem i izgledom privlači sve više publike, što, stoji

u njihovom obraćanju javnosti, dodatno implicira da sporna odluka Fonda osim „bodovnog“ ima i neka druga obilježja.

„Poručujemo da financijski ili bilo koji drugi pritisci nikako ne mogu ugasiti ‘glasilo Hrvata Crne Gore’, koje više od dva desetljeća i s gotovo 200 brojeva iza sebe brani opstojnost i integritet autohtone hrvatske zajednice, pridonoseći multinacionalnom skladu i toleranciji te implementaciji europskih vrijednosti i jačanju dobrosusjedskih odnosa Crne Gore i Republike Hrvatske. Podsjećamo kako je Hrvatsko građansko društvo za svoje djelovanje više puta nagrađivano prestižnim državnim priznanjima u Crnoj Gori i Republici Hrvatskoj“, stoji u priopćenju koje potpisuje predsjednik HGD-a Mirko Vičević.

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore, zajedno s ostalim hrvatskim udrugama i Hrvatskim nacionalnim vijećem Crne Gore, dodatno će intenzivirati napore u zaštiti ustavom i zakonom zajamčenih prava hrvatske manjine te će o nagomilanim problemima, zaključuju, obavijestiti najodgovornije državne predstavnike Crne Gore i Hrvatske, kao i međunarodne organizacije koje se bave pitanjima manjinskih prava u Crnoj Gori i upravo u ovom razdoblju pripremaju izvješća na ovu temu.

DEKOVIĆ NA SKUPŠTINSKOM ODBORU: „AKO DO OŽUJKA NE USLIJEDE PROMJENE, IZLAZIMO IZ SVIH MANJINSKIH INSTITUCIJA”

Predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimir Deković iznio je ozbiljne kritike na račun Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava na sjednici Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore.

Deković je naglasio da rad ovoga državnog tijela već godinama obiluje nepravilnostima i proizvoljnim tumačenjima zakonskih odredbi, a rezultati tih odluka uvijek su na štetu Hrvata.

Naveo je kako je prošle godine za projekte hrvatske zajednice prvo bilo dodijeljeno samo 3.500 eura, a za ovu godinu nešto više od 30 tisuća, što je daleko od potrebnog. Te iznose smatra uvredljivim za hrvatski narod, čije nasljeđe čini više od 65 posto kulturnog blaga Crne Gore.

Deković je podsjetio da status vijeća manjinskih naroda još nije zakonski reguliran te pozvao na hitnu izmjenu Poslovnika o raspodjeli sredstava Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, ističući da komisija za vrednovanje projekata, koja je predmet kritika i Europske komisije, nije reprezentativna, već „jednorodna i jednonacionalna“.

„Posebno uvredljivo za Hrvate je da pripadnici drugih naroda ocjenjuju i vrednuju projekte naše zajednice. Ovaj proces je kulminacija nepoštovanja i ponižavanja hrvatskog naroda u Crnoj Gori“, naglasio je Deković.

Ističe kako je dovoljno da nevladine udruge u svom statutu upišu da se bave manjinskim pitanjima i da od Fonda dobiju više sredstava nego cijela hrvatska zajednica, navodeći Udrugu šahista i Udrugu knjigovođa i računovođa za primjer takve prakse, koja po njemu odgovara političkoj instrumentalizaciji.

Deković je na skupštinskom odboru rekao da Hrvatsko nacionalno vijeće prekida suradnju s Fondom za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, a da će, u slučaju da Skupština Crne Gore do ožujka iduće godine ne promijeni sastav Povjerenstva za vrednovanje projekata i Poslovnik o raspodjeli sredstava u Fondu, izići iz svih manjinskih institucija u Crnoj Gori.

” Mi ćemo i nadalje tražiti načine i puteve za osnaživanje hrvatske zajednice i podupiranje njihovih inicijativa koje su usmjerne na poboljšanje statusa i položaja Hrvata u svakom smislu

OD HRVATA U BOKI KOTORSKOJ TREBA UČITI KAKO SE ČUVA KULTURNO BLAGO

Intervju vodio: Nikola Dončić

Foto: Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske

Zvonko Milas, državni tajnik Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, svojim zalaganjem i djelovanjem stekao je reputaciju istinskoga prijatelja hrvatskoga naroda u Crnoj Gori. Čestim posjetima Hrvatima Boke kotorske i Svebarja potvrdio je opredijeljenost Vlade RH prema snažnoj skrbi za ovdašnju hrvatsku zajednicu, kako bi se osigurala njezina opstojnost te očuvalo iznimno bogato kulturno nasljeđe. Milas, rođeni Vukovarčanin i branitelj toga grada, izraženim senzibilitetom prema hrvatskom iseljeništvu kontinuirano pridonosi snaženju njegova identiteta, jezika i tradicije, povezujući još čvršće Hrvate diljem svijeta s maticom.

Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske u velikoj mjeri prisutan je u životu hrvatske zajednice u Crnoj Gori, ne samo uz financijsku potporu projektima udruga, već i pružanjem snažne potpore očuvanju nacionalne, kulturne i jezične prepoznatljivosti ovdašnjih Hrvata. Vi ste čest gost u Crnoj Gori, prisutni se na kulturnim događajima u organizaciji hrvatskih udruga, a redovito razgovarate i s njihovim predstavnicima. Stoga, kakvi su Vaši dojmovi s „terena“ i kako ocjenjujete vitalnost Hrvata u Crnoj Gori?

Veseli me svaki dolazak u Crnu Goru i susret s Hrvatima. U rujnu sam bio u radnome posjetu gdje sam svjedočio zajedništvu hrvatskih udruga u potpori predsjedniku Hrvatske građanske inicijative **Adrijanu Vuksanoviću** i listi HGI-ja na izborima za Općinsku skupštinu Grada Kotora koji su, hvala Bogu, prošli dobro te HGI ponovno ima predstavnika u kotorskoj Skupštini. Isto tako, valja naglasiti da se na parlamentarnim izborima održanima prošle godine stranka HGI vratila u Skupštinu, i to s dosad najvećim brojem glasova. Na svemu

tome i ovim putem iskreno čestitam g. Vuksanoviću i svima koji su tome pridonijeli. U Generalnom konzulatu Republike Hrvatske u Kotoru, zajedno s generalnom konzulicom gđom **Lončarević**, imali smo kvalitetan susret s predstavnicima Hrvatskoga nacionalnog vijeća i hrvatskih udruga te s kandidatima za upis u posebnoj upisnoj kvoti i njihovim roditeljima, što je bila još jedna potvrda, kako Vi kažete, vitalnosti i aktivnosti Hrvata u Boki kotorskoj te nastavak naše kontinuirane i vrlo uspješne suradnje. Posebno važnim smatram susret s Hr-

vatima u Baru, promociju knjige i koncert pokraj crkve sv. Marije u Šušanj, zbilja je bilo jako lijepo i dostojanstveno. A tako lijepo i dostojanstveno bilo je i na dosadašnjim proslavama Dana hrvatskoga naroda u Kotoru i Titvu, pa sam siguran sam da će tako biti i 13. siječnja sljedeće godine. Veselim se ponovnom dolasku u Boku kotorsku.

Nedavno objavljeni rezultati popisa stanovništva u Crnoj Gori nepovoljni su za hrvatsku zajednicu te su jasan pokazatelj konstantnog pada broja Hrvata, katolika i govornika hrvatskoga jezika. Nema dvojbe da je takvo stanje plod dugotrajne asimilacije, prisutne i danas, o čemu svjedoči etnička mimikrija kojoj pribjegava određeni broj pripadnika hrvatskoga naroda. Između dvaju popisa nestalo je gotovo tisuću Hrvata, a u slučaju nastavka ovoga

negativnog trenda opstojnost hrvatske zajednice u Crnoj Gori bila bi dovedena u pitanje. Kako unaprijediti mehanizme očuvanja nacionalnoga imena i iznimno bogatoga kulturnog nasljeđa i može li službeni Zagreb još snažnije, dodatnim mjerama, poduprijeti Hrvate Boke kotorske i ostatka Crne Gore?

Nakon održanog popisa stanovništva 2023. godine u Crnoj Gori te zatim objavljenih rezultata popisa 2024. godine i službeno je potvrđeno da se, na žalost, broj Hrvata i dalje smanjuje. Hrvata je u Crnoj Gori manje za 14,5% u odnosu na popis stanovništva iz 2011. godine, a razlozi takvoga stanja su mnogobrojni, rekao bih od univerzalnih i općih, misleći pritom na globalne trendove migracija i gubitka nacionalnih identiteta, osobito onih manjinskih, do specifičnih i usmjerenih, koji su zaista zab-

rinjavajući. Pritom mislim na, najblaže rečeno, nepovoljan tretman Hrvata u Crnoj Gori koji se suočavaju s mnogim problemima kada govorimo o njihovu slobodnom izražavanju hrvatske nacionalne pripadnosti. Česte nepravde i nepoštovanje njihovih prava, prijetnje i zastrašivanja, zasigurno su pridonijeli tome da jedan dio Hrvata pribjegava etničkoj mimikriji te javno ne izražava pripadnost hrvatskome narodu, što je onda vidljivo i u rezultatima popisa stanovništva. Institucije Republike Hrvatske u tom smislu uz različite mehanizme pokušavaju osnažiti Hrvate u Crnoj Gori i pomoći im da se odupru takvim nastojanjima poduzimanjem različitih bilateralnih iskoraka, intitucionalnom i financijskom potporom, provođenjem programa i projekata, financiranjem strateških projekata itd. Mnogo je, dakle, toga što čini Vlada RH i druge in-

stitucije, i to vrlo snažno i poduzetno, s ciljem očuvanja hrvatskoga nacionalnog identiteta i zaštite kulturnog nasljeđa Hrvata u Crnoj Gori. Uspjeh bi bio izvjesniji kad bi institucije Crne Gore pratile takav put, na zadovoljstvo onih čija bi nam kvaliteta života trebala biti svima u središtu interesa, a to su Hrvati kao građani Crne Gore. Mi ćemo i nadalje tražiti načine i puteve za osnaživanje hrvatske zajednice i podupiranje njihovih inicijativa koje su usmjerne na poboljšanje statusa i položaja Hrvata u svakom smislu. Neporecive su činjenice da su u Boki kotorskoj Hrvati zapravo najstarije autohtono stanovništvo te da baštine iznimnu metrijalnu i nematerijalnu baštinu. Od te je iznimne baštine i u Crnoj Gori i u Hrvatskoj, a i puno šire, najpoznatija Bokeljska mornarica te nas vesele pozitivni pomaci koje vidimo u posljednje vrijeme i poboljšanje suradnje između matične Bokeljske mornarice Kotor i organizacija iz Herceg Novog i Tivta s Hrvatskim bratovštinama Bokeljske mornarice 809 iz Pule, Rijeke, Splita i Zagreba. Admiralu **Vičeviću** i svim uključenima želimo puno uspjeha u novim aktivnostima na promicanju ovoga iznimnoga kulturnog blaga koje je jedno od ključnih identitetskih temelja Hrvata Boke kotorske.

Gospodine Milas, Vi ste i supredsjedatelj Međuvladinoga mješovitog odbora za zaštitu nacionalnih manjina između Republike Hrvatske i Crne Gore. Hrvati u Crnoj Gori bili su vrlo zadovoljni radom ovoga Odbora, no već dulje vrijeme nije se sastao. Što se poduzima po tom pitanju?

Republika Hrvatska je, s ciljem praćenja provedbe sklopljenih sporazuma o obostranoj zaštiti nacionalnih manjina, osnovala četiri međuvladina mješovita odbora, to su odbori s Mađarskom, Republikom Srbijom, Republikom Sjevernom Makedonijom i Crnom Gorom. Koordinacijsko tijelo za pripremu i provedbu sjednica MMO-a je Središnji državni ured. Dok s kolega-

ma iz Mađarske i Sjeverne Makedonije imamo odličnu suradnju te se odbori redovito sastaju, a treba reći da MMO s Mađarskom prepoznaju međunarodne institucije, poput Vijeća Europe i OESS-a, kao najbolji europski primjer bilateralne zaštite nacionalnih manjina, na žalost, situacija je obrnuta u CG. Zadnja sjednica MMO-a s Crnom Gorom održana je 2018., a sa Srbijom 2019. godine te od tada, unatoč našem iskazanom interesu za nastavkom suradnje, nismo imali partnera za razgovor. Naime, od parlamentarnih izbora koji su održani 2020. godine u ovim dvjema državama pa sve done-

давно uopće nisu bili imenovani supredsjedatelji, a tek krajem studenoga ove godine Srbija je imenovala novoga supredsjedatelja, odnosno supredsjedateljicu, dok s crnogorske strane još uvijek nemamo nikakvih službenih informacija. Mi smatramo da su pitanja Hrvata u Crnoj Gori, kao i Crnogoraca u Hrvatskoj, vrlo važna te želimo aktivno raditi na poboljšanju statusa i položaja dviju manjina. Hrvatska pripadnicima crnogorske manjine osigurava visoku razinu manjinskih prava, a upravo konstruktivan rad u MMO-u je prigoda da se razmotre otvorena pitanja, poput osiguravanja prostora za hrvat-

ske udruge u Crnoj Gori i primjerene financijske potpore radu udruga, kao i stvaranja uvjeta za nesmetano emitiranje radija hrvatske nacionalne manjine, Radio Duxa, koji je Vlada Republike Hrvatske prepoznala kao projekt od strateške važnosti. Stoga, mi smo i te kako zainteresirani za nastavak rada MMO-a te želimo maksimalno pomoći i radom tog odbora da se položaj Hrvata u Boki kotorskoj i cijeloj Crnoj Gori što više poboljša..

Na skoro održanoj sjednici Savjeta Vlade Republike Hrvatske za Hrvate izvan Republike Hrvatske govorilo se o pravima i položaju hrvatske nacionalne manjine, o aktivnostima hrvatskoga iseljeničtva te s posebnim akcentom o Hrvatima u Bosni i Hercegovini i njezinu europskom putu. U kontekstu regionalnih, pa i globalnih kretnji i utjecaja, ništa manje zanimljive nisu trenutačne ideološke orijentacije Crne Gore i Srbije. Vidljiv zaostatak ovih država na polju europskih integracija zasigurno ne odgovara jačanju položaja Hrvata u Crnoj Gori i Vojvodini, pa se nameće opravdano strahovanje za moguće produbljivanje pritiska na ovu nacionalnu manjinu.

U pravu ste, zaostatak Crne Gore i Srbije na polju europskih integracija ni u kojem smislu ne odgovara jačanju položaja Hrvata u ovim dvjema državama. Štoviše, usvajanje odluka i rezolucija koje se ne temelje na demokratskim standardima i koje ne poštuju temeljne civilizacijske dosege vrlo negativno utječu na hrvatsku zajednicu u tim državama, ali i na odnose s Hrvatskom. Od izbora 2020. godine u Crnoj Gori bilježimo negativne pomake i regresiju, a rezolucija o Jasenovcu je samo najočitiji primjer te regresije i negativnoga političkog djelovanja koja je pogoršala odnose između Hrvatske i Crne Gore, ali i percepciju hrvatske manjine u crnogorskoj javnosti. Isto tako, primjetno je poticanje tzv. Bokelja, što je na određen način preslikano iz Srbije gdje je priznanjem Bunjevaca

kao samostalne nacionalne manjine i tzv. bunjevačkoga jezika desetljećima prisutna politika raslojavanja hrvatskoga nacionalnog korpusa. U obje države prisutan je govor mržnje i diskriminatorni govor prema Hrvatima i Hrvatskoj i u obje se države poseže za hrvatskom kulturnom baštinom. No, i te kako je ohrabrujuće što naši sunarodnjaci koji žive u ovim državama pokazuju snažnu volju i spremnost za čuvanje iznimnoga kulturnog blaga koje su njihovi preci stvarali stoljećima i za razvijanjem svoga nacionalnoga hrvatskog identiteta. Središnji državni ured za Hrvate izvan Hrvatske i cijela naša Vlada pružaju i pružat će im u tome snažnu potporu.

Mladen Vukšić, fratar iz zapadne Hercegovine, novi je biskup Kotorске biskupije. Crkva je često u povijesti bila jedino utočište bokeljskim Hrvatima. Odgovaraju li Vaša očekivanja želji i potrebi ovdašnjih Hrvata da monsijor Vukšić bude kreator njihove duhovne obnove te zaštitnik nacionalne i kulturne prepoznatljivosti?

Iznimno mi je drago da je nakon odlaska biskupa Štironje na novu dužnost imenovan novi biskup na čelu Kotorске biskupije, **fra Mladen Vukšić**, koji je u svojem dosadašnjem radu postigao mnoge uspjehe. Raduje me što se u njegovu radu može primijetiti poseban senzibilitet prema mladima i siguran sam da će se takva njegova usmjerenost pozitivno odraziti na uključivanje mladih i njihov angažman u crkvenom i vjerskom životu Boke kotorske, a njihova okupljanja i zajedništvo zasigurno će se pozitivno odraziti i na persektive hrvatske zajednice u Crnoj Gori koja ostaje na tim mladim ljudima u koje svi vjerujemo i od kojih imamo velika očekivanja. Katolička crkva oduvijek je bila vrlo važan čimbenik u opstojnosti i očuvanju hrvatskoga nacionalnog identiteta i u Hrvatskoj, kao i u Bosni i Hercegovini, u autohtonim hrvatskim zajednicama i posvuda

gdje žive Hrvati. Upravo zahvaljujući Crkvi mnoge hrvatske zajednice su opstale i očuvale pripadnost hrvatskome narodu unatoč različitim nepovoljnim okolnostima, a siguran sam kako će biskup Vukšić svojim predanim radom i djelovanjem pridonijeti vitalnosti hrvatske zajednice u Zaljevu hrvatskih svetaca.

Znatan doprinos očuvanju identiteta, uz Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore, pruža niz udruga, aktivnih na zaštiti i promociji kulturne baštine. Na temelju iskustava hrvatske manjine u drugim zemljama, osobito zapadnoeuropskim, koje su to aktivnosti i programski sadržaji kojima bi se unaprijedila agilnost i opstojnost hrvatske zajednice u Crnoj Gori?

U jednom od ranijih pitanja govorili smo o pritiscima na hrvatsku nacionalnu manjinu. Želio bih istaknuti kako smo u Hrvatskoj s jedne strane vrlo ponosni na njihovo uspješno odoličavanje, reći ću blago, raznim asimilacijskim procesima te, s druge strane na snažnu integritanost u hrvatsku kulturu, kojoj daju poseban pečat i značajan doprinos, i svojom baštinom i svojim suvremenim stvaralaštvom. A to se čini upravo uz djelatnosti raznih kulturnih udruga među kojima važnu ulogu ima Hrvatsko građansko društvo iz Kotora i, naravno, HNV, središnje tijelo hrvatske manjine u Crnoj Gori. Koristim ovu prigodu i zahvaljujem svima na predanom radu i brojnim postignućima, počevši od vrlo vrijednog predsjednika HNV-a **Zvonimira Dekovića**, preko predsjednika udruga i voditelja projekata, do svake osobe koja je aktivno pridonijela realizaciji nekog projekta, jer svi su iznimno važni i doprinos svake osobe je vrlo dragocjen. Ponekad smo skloni stereotipima, češće negativnim, ali katkad i pozitivnim, no u ovom smislu želim Vam reći kako u zapadnoeuropskim državama nisu baš najrazvijeniji sustavi brige o nacionalnim manjinama, štoviše neke ih države uopće ne

priznaju. U tom smislu, mislim da bismo svi mogli puno naučiti i od Hrvata u Boki kotorskoj kako se može i treba čuvati kulturno blago i odgovarati izazovima suvremenog društva. Naravno, neki pripadnici hrvatske manjine žive u državama u kojima je njihov status vrlo dobar i u kojima uživaju visoku razinu manjinskih prava, spomenut ću Mađarsku i Rumunjsku, neke manjinske zajednice imaju razvijenije pojedine segmente kulturnih ili općenito društvenih aktivnosti te je stoga vrlo dobro i pohvalno što se oni susreću, razgovaraju i razmjenjuju iskustva. Uz brojne susrete škola, kulturno-umjetničkih društava, glazbenih i kazališnih skupina itd., ovdje bih istaknuo nedavnu vrlo uspješnu sjednicu Savjeta Vlade za Hrvate iz-

van Hrvatske koja je krajem studenoga održana u Zagrebu, a na kojoj su se okupili predstavnici Hrvata iz cijeloga svijeta, među kojima je bio i predstavnik Hrvata iz Crne Gore g. Vuksanović, a tom smo prigodom raspravljali o načinima i mogućnostima razvijanja hrvatskoga identiteta i globalne hrvatske povezanosti u digitalnome dobu.

Ususret Božiću i Novoj godini, koju biste poruku uputili Vašim sunarodnjacima u Boki kotorskoj, Svebarju i ostatku Crne Gore na kraju razgovora?

Vrijeme Božića među ljude donosi mir, radost, blagostanje, razumijevanje i zajedništvo, a ja svim čitateljima Vašega vrlo cijenjenoga časopisa i svim Hrvatima u Crnoj Gori želim

da vrijednostima koje donosi Božić budu okruženi tijekom cijele godine, štoviše da oni budu ti koji će svojim primjerom u svome životu donositi drugima te vrijednosti. Suočeni s teškim izazovima, svi ponekad poželimo odustati od svojih nakana i ciljeva, no strpljivost, ustrajnost i hrabrost ipak nas održe na pravome putu, onakvome kakvim Hrvati u Crnoj Gori koračaju stoljećima i kakvim se ponosi cjelokupni hrvatski narod. Neka vam taj put u vremenima koja su pred nama bude lakši i svjetliji, a na njemu ćete uvijek imati potporu Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske i cijele hrvatske Vlade. Svima želim čestit i blagoslovljen Božić te sretnu i uspješnu novu 2025. godinu!

ODRŽANA REDOVITA SKUPŠTINA HRVATSKOGA GRAĐANSKOG DRUŠTVA

Uručene su nagrade i zahvalnice zaslužnim članovima i najavljeno ponovno pokretanje mandolinskog orkestra, uz formiranje online medija i digitalnog sustava za upis i vođenje članstva

Tekst: Miroslav Marušić
Foto: Haris Mekić

Redovita 21. Skupština Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore (HGD CG) održana je u utorak, 19. studenoga, u crkvi svetog Pavla u Kotoru. Skupštini je prisustvovalo 33 od 37 delegata, čime su stvoreni uvjeti da Skupština može legitimno odlučivati, priopćila je Verifikacijska komisija, nakon čega su intonirane himne Crne Gore i Hrvatske.

Brojne goste i delegate u uvodnoj riječi pozdravio je predsjedavajući 21. Skupštine **Marin Čaveliš** i predsjednik HGD-a **Mirko Vičević**. Minutom šutnje odana je počast svim preminulim članovima Društva.

„Posebno pozdravljam **Tripa Schuberta**, **Slavka Marovića** i **Vedrana Miloševića**, koji su bili osnivači Hrvatskoga građanskog društva, kao i delegate iz Podgorice, Bara, Tivta i Kotora“, rekao je Vičević.

Kao gosti na Skupštini bili su prisutni izaslanik veleposlanika Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Ivo Vidojević**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća **Zvonimir Deković**, predsjednik Hrvatske građanske inicijative i zastupnik u Skupštini Crne Gore **Adrijan Vuksanović** te predsjednik Upravnog odbora Bokeljske mornarice **Denis Vukašinović**.

Deković, pozdravivši sudionike skupa, istaknuo je da HGD predstavlja jedno od najstarijih i najuglednijih društava u Crnoj Gori.

„Vaša predanost u očuvanju identiteta, kulture i tradicije hrvatske zajednice, ali i doprinos razvoju Crne Gore, svima nama služi kao primjer zajedništva i solidarnosti. Vaša kontinuirana aktivnost koja traje više od dvadeset godina pokazuje koliko je važno očuvati našu baštinu i prenositi je na nove generacije. To nije samo obveza prema našim precima, već i odgovornost prema budućnosti. Hrvatsko građansko društvo mnogobrojnim aktivnostima, od kulturnih manifestacija do obrazovnih programa, pokazuje kako se ljubav prema domovini može uskladiti s doprinosom u multikulturnom bogatstvu i harmoniji Crne Gore”, rekao je Deković.

Vičević je, podnoseći iscrpan izvještaj o radu, govorio o nizu protokolarnih posjeta, aktivnostima na stabilizaciji udruge koja se u prethodnom razdoblju suočavala s brojnim izazovima te naglasio uspješnu suradnju sa Središnjim državnim uredom za Hrvate izvan Republike Hrvatske.

„Nastavili smo s realizacijom najznačajnijeg projekta, časopisa 'Hrvatski glasnik', izabrali novog urednika, **Nikolu Dončića**, uradili redizajn, osigurali kontinuitet u financiranju kao i redovito tiskanje. Realizirali smo tradicionalni Tripundanski bal, osvježili ured u Kotoru, zamijenili prozore i vrata uz podršku Općine Kotor, na čemu im zahvaljujemo. S više projekata aplicirali smo na natječajima Državnog

ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske i Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore, od kojih očekujemo da dobijemo sredstva za nastavak tiskanja časopisa, izradu online portala 'Hrvatski glas', kao i redizajn postojećeg portala organizacije”, naglasio je Vičević.

Kao najznačajnije aktivnosti koje se planiraju provesti u sljedećem razdoblju Vičević je istaknuo ponovno pokretanje Mandolinskog orkestra HGD-a, ažuriranje članstva i stvaranje mogućnosti online upisa te sudjelovanje na Hrvatskim svjetskim igrama.

Delegati su usvojili izvještaj o radu, financijski izvještaj, kao i plan aktivnosti za 2025. godinu.

U svečanom dijelu sjednice Vičević je uručio zahvalnice i nagrade zaslužnim članovima Hrvatskoga građanskog društva: ranijem predsjedniku **Mariju Brguljanu** i prethodnoj predsjednici **Rafaeli Pini Lazarević**, dugogodišnjoj tajnici **Vivian Vuksanović** i **Tijani Petrović**, koja je više od jednog desetljeća uređivala Hrvatski glasnik. Zahvalnice su uručene najvjernijim članovima **Miri Musić**, **Mariji Schubert**, **Pavlu Vičeviću** i **Antunu Pani Miloševiću**, kao i **Antunu Tončiju Prandelu**, najstarijem članu Hrvatskoga građanskog društva.

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore osnovano je 2001. godine, nevladina je i neprofitna udruga koja okuplja Hrvate, sa svrhom očuvanja i promoviranja kulturne baštine Hrvata u Crnoj Gori kao autohtonog naroda.

ČESTIT BOŽIĆ

Sretna Nova godina

HRVATSKO GRAĐANSKO DRUŠTVO
CRNE GORE
Kotor

■ VLADA CRNE GORE HRVATSKOJ ZAJEDNICI DODJELJUJE DOM KULTURE U DONJOJ LASTVI

Vlada Crne Gore, u cilju afirmacije i promocije vrijednosti i nasljeđa ovdašnje hrvatske zajednice, donijela je Odluku o uređenju imovinsko-pravnih odnosa između Vlade Crne Gore i Općine Tivat za Dom kulture „Josip Marković“ u Donjoj Lastvi.

„Vlada Crne Gore posvećena je osiguravanju adekvatnih uvjeta za očuvanje i razvoj kulturnog, jezičnog i identitetskog bogatstva hrvatske zajednice. Nesporan je javni interes da se predmetna nekretnina vrati Vladi kako bi se ispunila obveza prema hrvatskoj manjini, koja treba imati suvremeno i adekvatno mjesto za okupljanje i promociju kulturnih sadržaja i očuvanje svog nasljeđa“, navodi se u priopćenju Vlade Crne Gore.

Vlada je zadužila Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine da podnese zahtjev Općini Tivat za prijenos prava raspolaganja nad Domom kulture, nakon čega će se pristupiti potpisivanju međudržavnog sporazuma s Republikom Hrvatskom.

„Crna Gora i Hrvatska nastavit će voditi otvoren i konstruktivan dijalog uz intenzivnu diplomatsku suradnju i prijateljske odnose, u duhu zajedničkih europskih vrijednosti i ciljeva“, zaključuje se u priopćenju.

■ PLENKOVIĆ I VUKSANOVIĆ RAZGOVARALI O EUROPSKOM PUTU CRNE GORE

Predsjednik Vlade Republike Hrvatske **Andrej Plenković** i **Adrijan Vuksanović**, predsjednik Hrvatske građanske inicijative i njezin zastupnik u Skupštini Crne Gore, razgovarali su u Zagrebu o europskom putu Crne Gore, kao i o položaju Hrvata u crnogorskom društvu. Tema razgovora u Banskim dvorima bila su i neriješena pitanja koja muče hrvatsku zajednicu u Crnoj Gori.

Vuksanović je zahvalio predsjedniku Vlade Republike Hrvatske na aktivnom angažmanu i na snažnoj podršci koja je vidljiva i značajna za brojem malu, ali jaku i homogenu zajednicu Hrvata u Crnoj Gori. Naglasio je da je hrvatska nacionalna manjina u svojoj biti nositelj zapadnih ideja i da je oduvijek bila ona koja daje kvalitetu u europskim integracijama.

Premijer Plenković je rekao da će Hrvatska i dalje biti uz ovdašnji hrvatski narod te da će budno pratiti političke događaje u Crnoj Gori, a da njegova Vlada ima trajan interes da hrvatska zajednica ima što bolji status u društvu i uživa sva prava.

Vuksanović je izrazio zadovoljstvo čestim susretima i redovitom komunikacijom koju ima s predsjednikom Vlade Republike Hrvatske Andrejom Plenkovićem.

■ SUSRET PREDSJEDNIKA HGD-A VIČEVIĆA I MONSINJORA VUKŠIĆA

Predsjednik Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore (HGD) **Mirko Vičević** susreo se s novim biskupom **Mladenom Vukšićem**, zaželjevši mu još jednom sretno i uspješno vođenje Kotorske biskupije.

Vičević je u svojstvu admirala Bokeljske mormarice i predsjednika Hrvatskoga građanskog društva, govoreći na biskupovo ređenju, u ime puka Kotora i biskupije naglasio kako se povezanost fra Mladena s vjernicima Kotorske biskupije očituje u njegovu geslu „Ostani vjeran“.

Prilikom susreta Vičević je novoga kotorskog biskupa izvijestio o dugogodišnjem djelovanju HGD-a, naglašavajući bogatu izdavačku djelatnost i aktivnosti na očuvanju hrvatskoga identiteta i bogate kulturne baštine. Naglasio je, jednako tako, doprinose u građenju dobrosusjedskih odnosa Crne Gore i Republike Hrvatske, kao i snaženju suživota i tolerancije.

Monsinjor Vukšić i Vičević razgovarali su i o skoroj svetkovini sv. Tripuna, kada se na vanjskoj proslavi očekuje više od 150 mornara iz Crne Gore i Hrvatske, uz mogućnost sudjelovanja čak pet gradskih orkestara, dok će HGD u čast zaštitnika grada organizirati tradicionalni Tripundanski bal.

Kotorski biskup Vukšić iskazao je zadovoljstvo susretom te zahvalio na iskrenim željama.

■ **GRLIĆ RADMAN RAZGOVARAO S DEKOVIĆEM I VUKSANOVIĆEM**

Ministar vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske **Gordan Grlić Radman** sa savjetnicom **prof. dr. sc. Vandom Babić Galić** susreo se u Donjoj Lastvi s predsjednikom Hrvatskoga nacionalnog vijeća (HNV) **Zvonimirom Dekovićem** i predsjednikom Hrvatske građanske inicijative **Adrijanom Vuksanovićem**.

Na sastanku su razmatrana pitanja od ključne važnosti za hrvatsku zajednicu u Crnoj Gori, uključujući položaj Hrvata kao manjine, njihovu političku participaciju te aktivnosti HNV-a u očuvanju kulturne baštine i promicanju hrvatskog jezika i tradicije. Deković i Vuksanović govorili su o izazovima s kojima se suočava hrvatska zajednica, ali i o uspjesima, poput aktivnog sudjelovanja u političkom životu i provedbe projekata koji pridonose jačanju identiteta Hrvata Boke kotorske.

Ministar Grlić Radman izrazio je punu potporu Republike Hrvatske u zaštiti interesa hrvatske zajednice u Crnoj Gori. Posebno je pohvalio rad HNV-a i zastupanje prava Hrvata u Skupštini, naglasivši da je važno osigurati ravnopravan status hrvatske manjine u crnogorskom društvu.

Hrvatski ministar i ranije je posjećivao hrvatsku zajednicu u Donjoj Lastvi.

■ **ZA ŽRTVE DOMOVINSKOG RATA ZAPALJENE SVIJEĆE U TIVTU**

Dan sjećanja na žrtvu Vukovara i Škabrnje te Dan sjećanja na žrtve Domovinskog rata, u organizaciji Hrvatske građanske inicijative i Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, obilježen je u Tivtu, u Donjoj Lastvi.

Komemoraciji su nazočili građani Herceg Novog, Kotora, Bara i Tivta, koji su kao i ranijih godina ispred Doma kulture „Josip Marković“ zapalili svijeće i pomolili se za sve žrtve.

Adrijan Vuksanović, predsjednik Hrvatske građanske inicijative, istaknuo je kako svaka pobjeda počinje žrtvom.

„Kad vam je teško, sjetite se Vukovara. Kad životne prilike počnu da vas lome, kad se nađete u teškim okolnostima, sjetite se Vukovara i njegove žrtve, jer snaga nije u sili, broju i moći koja vam prijeti, već u duhu i vrijednostima koje branite“, naglasio je Vuksanović.

Predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća **Zvonimir Deković** rekao je da suvremena Hrvatska počiva na žrtvama i Vukovara i Škabrnje i cijeloga Domovinskog rata.

„Herojska obrana i žrtva Vukovara je temelj Hrvatske i jamstvo njezine opstojnosti“, naglasio je Deković.

Komemoraciji je u ime Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore nazočio **Nikola Dončić**, glavni i odgovorni urednik časopisa Hrvatskoga glasnika.

■ **DUBROVAČKI OGRANAK HRVATSKE MATICE ISELJENIKA ZA HRVATE SVEBARJA**

Hrvatska matica iseljenika – Podružnica Dubrovnik, prepoznajući važnost očuvanja identiteta i kulturne baštine Hrvata izvan domovine, organizirala je značajan kulturno-društveni program za Hrvate iz Crne Gore i Svebarja, u kripti konkatredrale sv. Petra apostola u Baru.

Središnji dio večeri bilo je prikazivanje dokumentarnog filma „Vjera i čast – Fides et honor“, autora **Boža Vodopije**. Film istražuje povijest, vjeru i tradiciju Hrvata u Crnoj Gori, donoseći snažnu poruku o važnosti očuvanja hrvatske baštine u zajednicama izvan Hrvatske.

U glazbenom dijelu programa nastupila je dubrovačka klapa Kaše, koja je svojim izvedbama tradicionalnih dalmatinskih klapskih pjesama oduševila publiku i prenijela duh hrvatske glazbene tradicije.

Među prisutnima bili su generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru **Jasminka Lončarević**, **Boris Belanić**, opunomoćeni ministar Veleposlanstva Republike Hrvatske u Crnoj Gori, **Adrijan Vuksanović**, zastupnik u Skupštini Crne Gore, **Zvonimir Deković**, predsjednik HNV-a, **mons. Ilija Janjić**, biskup u miru, zamjenica dubrovačko-neretvanskog župana **Žaklina Marević** te **Maja Mozara**, voditeljica HMI-ja Dubrovnik.

Izlet župnog zbora sv. Tripuna u Skadar i Lješ

S poljskim hodočasnicima otpjevana pjesma „Krist na žalu“

Tekst i foto: Sonja Golub Klenak

Tijekom rujna mjeseca ove godine župni zbor sv. Tripuna hodočastio je u Skadar i Lješ, u susjednoj Albaniji, u organizaciji Kotorske biskupije, predvođen **don Robertom Tonsatijem** i časnom sestrom **Dragicom Kuštre**.

Polazak iz Kotora bio je u ranim jutarnjim satima. Nakon dolaska u Skadar najprije je upriličen posjet samostanu franjevačkih redovnica klarisa koje tu žive u kontemplaciji još od 1997. godine. Tada su započele obnavljanje samostanskog zdanja koje su im povjerili

skadarski franjevci. U svakodnevnom obredu i molitvi ove smjerne Kristove zaručnice izrađuju svetu hostiju, svećeničke štole, a imaju i knjigoveznicu u kojoj rade na restauraciji starih knjiga. Na tečnom talijanskom jeziku svjedočile su o teškim vremenima progonstva u vrijeme komunističke diktature **Envera Hodže**, kada su zbog spomena Božjeg imena čitave obitelji završavale u zatvoru i podvrgnute najstrašnijim mučenjima.

Uslijedio je posjet obližnjem zatvoru, iz vremena zloglasnog režima u Albaniji pedesetih i šezdesetih godina proteklog stoljeća, koji je danas pretvoren u Muzej sjećanja. Zatvor je bio namijenjen političkim zatocenicima koji su do kraja života ostali vjerni Kristu i upisali se u red mučenika. Dovoljno je bilo da su izgovorili da vjeruju u Boga i da ga se neće odreći. Među njima je bilo mnogo svećenika katolika, ali i pripadnika drugih vjeroispovijedi koji su trpjeli fizičku i psihičku torturu. Na zidovima uskih, tjeskobnih ćelija i danas se vide njihove poruke, a sačuvane su fotografije i pisma koja su slali članovima obitelji koje više nikada nisu vidjeli.

Nakon posjeta Muzeju sjećanja, zbor je liturgijskim pjevanjem sudjelovao u svetoj misi koju je u katedrali sv. Stjepana prvomučenika predslavio don Robert Ton-

sati. Katedrala je sagrađena 1800. godine i jedna je od najvećih na Balkanu. Kako su u vrijeme komunističkog režima od 1967. godine bile zatvorene sve crkve i džamije, katedrala sv. Stjepana pretvorena je u sportsku dvoranu. Godine 2016. godine, u ceremoniji beatifikacije, trideset osam katolika koji su mučeni i ubijeni u vrijeme vjerskog progonstva proglašeno je blaženima. Pri kraju posjeta katedrali, poljski vjernici hodočasnici pridružili su se našem zboru pa smo jednim srcem u Bogu otpjevali pjesmu „Krist na žalu“.

Uz molitvu krunice tijekom puta prema Lješū, hodočasnici su našli okrjepu u restoranu „Oaza“ gdje su imali priliku jesti hranu proizvedenu ekološkim uzgojem na istoimenom domaćem posjedu. Dočekali su ih ljubazni domaćini u ugodnom ambijentu. U popodnevnim satima stigli su u Lješ i posjetili grobnicu Skenderbega koji je proglašen albanskim nacionalnim junakom. Inače, grobnica se nalazi među zidinama nekadašnje gotičke katedrale sv. Nikole.

U predvečernjim satima uslijedio je posjet crkvi sv. Antona u Lješū. Kako se već bližilo vrijeme za povratak u Kotor, put smo nastavili uz molitvu i pjesmu, radosni i duhovno oplemenjeni.

Sveti Nikola proslavljen u Boki

Novi kotorski biskup Mladen Vukšić predvodio misno slavlje u katedrali sv. Tripuna, a mornari Bokeljske mornarice držali počasnu stražu uz oltar sv. Nikole

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Haris Mekić

U Kotoru, drevnom gradu pomoraca, svečano je proslavljen njihov zaštitnik sveti Nikola. Na dan ovoga velikog sveca, koji se slavi 6. prosinca, održane su svete mise u mnogim župama Kotsorske biskupije.

Posebno svečano bilo je u katedrali sv. Tripuna, gdje je misu uz prisutnost Bokeljske mornarice predvodio novi

kotorski biskup Mladen Vukšić, kao i na Mulu, kolijevki bokeljskih ribara, čiji je nebeski zaštitnik također sveti Nikola, skromni biskup iz Male Azije koji je štitio siromašne.

Kotorski biskup Vukšić u propovijedi se osvrnuo na riječi iz Svetoga pisma da je blagoslovljeniji, sretniji i radosniji onaj koji daje, nego onaj tko prima.

„Budimo ljudi koji čine dobro drugima. Nekad nije potreban novac ni materijalna pomoć da bismo činili dobro. Nekad je potreban jedan osmijeh, pozdrav, lijepa riječ. Nekad je potrebno i saslušati nekoga i opet smo učinili veliko dobro. Zato, slijedimo primjer svetog Nikole, činimo dobro i na taj način ljudi će nas poštovati i odati nam priznanje, a našem dobru još više radovat će se Bog i otvoriti nam vrata vječnog života“, rekao je monsinjor Vukšić.

Na misi u kotorskoj katedrali, uz veliki broj vjernika, bili su mornari i časnici Bokeljske mornarice, predvođeni admiralom Mirkom Vičevićem, viceadmiralom Androm Radulovićem i predsjednikom ove drevne bratovštine Denisom Vukašinovićem. Tijekom mise mornari su držali počasnu stražu uz oltar sv. Nikole, koji se nalazi u sjevernome brodu katedrale.

Blagdanu su se posebno razveselila djeca, kojima je njihov svetac darovao slatkiše. Sveti Nikola stigao je i na Muo, u Župu Pomoćnice kršćana, gdje se družio s djecom, uživajući u njihovom poetsko-glazbenom programu. Ni u ovom dijelu Zaljeva nije nedostajalo prigodnih darova.

U ovome ribarskome mjestu tradicionalno se proslavlja blagdan sv. Nikole biskupa, zaštitnika svih onih čiji su

životi vezani uz more. Sveca cijelog svijeta župljani Mula slave od davnina, a brojne ga obitelji u ovome starome ribarskome mjestu imaju za svoje krsno ime. Njegov lik prikazan je na oltarnoj pali iz stare župne crkve kako zajedno sa sv. Kuzmom i Damjanom, pred Gospom koja u naručju drži dijete Isusa, zagovara za ljude i mjesto.

Don Robert Tonsati, muljanski župnik, ovoga je blagdana na misi istaknuo kako svetoga Nikolu prati glas o velikoj ljubavi prema siromasima i potrebitima. Naglasio je kako je posebno važno štovanje svetog Nikole u pomorskim krajevima. Posvećene su mu crkve u cijelom svijetu, pa je tako njemu u čast na malenom Islandu više od 40.

„Bokeljska mornarica u prošlosti se zvala Pobožna bratovština sv. Nikole mornara, a na njihovom najstarije sačuvanom statutu na početku stoji slika ovoga sveca“, rekao je don Robert, zaključivši kako od svetog Nikole možemo naučiti ljubav prema Kristu, istini te bližnjima i potrebitima.

Nakon misnog slavlja uslijedilo je pomazanje manom, svijetlom tekućinom koja čudotvorno prokapljuje iz kostiju sv. Nikole, a koju je don Robert za vjernike Mula donio iz Barija.

DREVNA BRATOVŠTINA MORNARA PROSLAVILA BLAGDAN

Bokeljska mornarica Kotor u povodu blagdana sv. Nikole uputila je iskrene čestitke članovima, pomorcima i njihovim obiteljima te svima koji štiju ovog sveca, zaštitnika pomoraca, ribara, trgovaca, apotekara, djece, djevojaka, studenata i zatvorenika.

„Ovaj značajan blagdan, koji se obilježava 6. i 19. prosinca, ovisno o vjeroispovijedi, prilika je da se prisjetimo vrijednosti koje sveti Nikola simbolizira, a to su – plemenitost, solidarnost i nesebična briga za druge”, stoji u čestitki ove organizacije.

Bokeljska mornarica Kotor s iznimnim poštovanjem, dignitetom i odgovornošću čuva višestoljetnu tradiciju i bogatu pomorsku baštinu Kotora i Boke kotorske.

„U našem djelovanju posvećeni smo očuvanju ovoga vrijednog nasljeđa koje obogaćuje našu kulturu i identitet. Naša misija je očuvati duh pomorstva i prenijeti ga budućim generacijama, istodobno promovirajući vrijednosti zajedništva i kulturne baštine. Nadahnuti dubokom vezom Bokeljske mornarice sa svetim Nikolom, jednim od njezinih patrona uz svetog Tripuna, gradimo bolju budućnost utemeljenu na bogatoj tradiciji, međusobnom poštovanju i univerzalnim vrijednostima koje nas povezuju”, zaključuje se u čestitki.

Osim sudjelovanja u misnom slavlju na blagdan sv. Nikole u katedrali sv. Tripuna, Bokeljska mornarica priredila je u svom domu 6. prosinca prigodnu svečanost kojoj su prisustvovali njezini članovi i prijatelji.

SJEĆANJE, LJUBAV I POVEZANOST

Miris kroštula i fritula, koje još zovu i pršuratama, ovisno o tome odakle su, ispunjava njihov zajednički prostor, dok se recepti prenose s generacije na generaciju, što je zasluga njihovih nona koje su bile čuvarice običaja

Tekst: Branka Bezić Filipović

Foto: privatna arhiva

Božić, najveći kršćanski blagdan, oduvijek je bio više od blagdanskog dana. To je vrijeme posvećeno obitelji, toplini doma i povezivanju s namilijima. Za mnoge Hrvate koji su tražeći bolji život napustili svoju domovinu, Božić nosi poseban emocionalni naboj. U tom blagdanu utkane su uspomene na jednostavniji život, često prožet skromnošću, ali i dubokom ljubavlju prema tradiciji.

Sjećanje na mirise i okuse blagdanskog stola prate iseljenike diljem svijeta, kada bi i posljednje pare uložili u pripremu posebnog jela te bi srce doma bilo ispunjeno radošću. Upravo ta gastronomska baština ostaje most između daleke domovine i novih krajeva u kojima su naši ljudi pronašli novi dom.

BOŽIĆ U NOVIM KRAJEVIMA I POD NOVIM ZVIJEZDAMA

Dolazak na drugi kontinent za naše iseljenike značio je prilagodbu na nove običaje. Tako su primjerice Hrvati u Sjedinjenim Američkim Državama prigrlili praznik *Thanksgiving* kao svoj, kao dan kada ljudi svih religija zahvaljuju na blagoslovi-
ma koje uživaju.

Međutim, Božić je često povezan uz posve drukčije klimatske uvjete. Dok su se kod kuće grijali uz tople peći i palili svijeće, na južnoj polutki Hrvati slave Božić pod žarkim suncem. U Australiji i na Novom Zelandu mnogi tada odlaze na plažu, a jednako je i u Južnoj Americi, s iznimkom čileanske i argentinske Patagonije. Što se ide južnije, to su ljeta sličnija dalmatinskoj zimi, hladnoj i bez snijega, pa je tamo moguće doživjeti repliku Božića iz rodne Dalmacije.

U Punta Arenasu, gradu na krajnjem jugu Čilea, članovi Hrvatskog kluba održavaju tradiciju blagdanskog pečenja kolača. Miris kroštula i fritula, koje još zovu i pršuratama, ovisno o tome odakle su, ispunjava njihov zajednički prostor, dok se recepti prenose s generacije na generaciju, što je zasluga njihovih nona koje su bile čuvarice običaja. Danas kada nas je internet povezo s cijelim svijetom, na blagdanskom stolu nađu se i kolači poput breskvica i raznih keksa koji nisu bili dio naše tradicije.

U časopisu *Male novine*, koji u kontinuitetu izlazi u Punta Arenasu od 1905. godine, u svakom broju objave nekoliko recepata.

Slično je i u Sjedinjenim Američkim državama, gdje glasilo *Zajedničar* osiguravajućeg društva Hrvatska bratska zajednica iz Pittsburgha redovito donosi recepte koji bude uspomene na domovinu predaka.

BOŽIĆNA PRIČA IZ POVIJESTI TACOME: SLATKI OKUS TRADICIJE NA SJEVERNOM PACIFIKU

U srcu Tacome, na sjevernom Pacifiku, u američkoj saveznoj državi Washington, miris prošlosti i domovine predaka još uvijek živi u pričama i običajima potomaka Hvarana koji su tamo pronašli svoj dom. Sredinom 20. stoljeća, u zajednici koja je tražila načine da očuva svoje običaje, žene okupljene u Slavonian American

benevolent Society, jednom od nastarijih društava te vrste osnovanom još 1901. godine, pronašle su poseban način da prenesu tradiciju: objavlivanjem kuharica.

Među stranicama tih vrijednih knjiga, pisanih rukom žena koje su svojim receptima pričale priče, našli su se okusi djetinjstva i rodnog otoka. Paprenjaci, cviti, pršurate... svaka je stranica mirisala na Hvar, na Božić i na dom. Pršurate su postale pashurate, a opisane su kao nezao bilazni dio božićnog stola.

Pashurate nisu bile samo slatki zalogaj – oni su nosili simboliku. Bili su jedino slatko koje su obitelji smjele odnijeti u crkvu, bile su tihi svjedoci vjere, skromnosti i zajedništva koje je Božić oduvijek donosio. **Manda Mladineo** svoj recept prenijela je ne samo kao uputu za izradu, već kao most između prošlosti i budućnosti, povezujući generacije i kontinente. Za vrijeme, najčešće, bijelog Božića sjevernog Pacifika, pashurate su podsjetnik na to tko su ti ljudi i odakle dolaze.

LJUBAV U OKUSU LUMBLIJE

Posebnu priču nosi lumblija, tradicionalni kolač iz Blata na otoku Korčuli, koji su Blačani u Brazilu brižno sačuvali. Lumblija je 2022. godine dobila europsku oznaku zaštićenoga zemljopisnog podrijetla, čime je postala simbol ne samo okusa, već i priče o ljubavi i sjećanju. Njezin naziv proizašao je iz riječi n'oublie pas (ne zaboravi me), a podsjeća na ljubavnu priču koja je nadživjela vrijeme i jezične barijere.

Za pripremu lumblije, između ostalog, potreban je varenik, reducirani vinski mošt, koji se rijetko može naći ako ne proizvodiš vlastito vino. U Sao Paulu lumbliju rade u Društvu prijatelja Dalmacije, čiji su članovi potomci Blačana, a nutricionistica **Katia Gavranich Camargo**, predsjednica društva, objavila je recept u svojoj hrvatskoj kuharici, jedinoj u Brazilu. Možda njihova lumblija nije sasvim autentična, ali sigurno je način čuvanja povezanosti s korijenima.

BOŽIĆ KAO VRIJEME SJEĆANJA I LJUBAVI

Unatoč svim izazovima, hrvatski iseljenici diljem svijeta pronalaze načine da Božiću udahnu duh doma. Ponekad su jela prilagođena lokalnim namirnicama, ali poruka ostaje ista – uz obiteljske običaje, mirise i okuse blagdanskog stola iseljenici ostaju povezani s domovinom svojih predaka.

Božić nije samo blagdan svjetla i darivanja, već i vrijeme kada toplina doma i ljubav brišu sve granice. Dok naši sunarodnjaci negdje daleko stvaraju svoje blagdanske priče, mi im šaljemo svoje misli i srdačne želje, uz nadu da svaki njihov kolač, ma kako prilagođen bio, bude slatki podsjetnik na korijene.

Neka im Božić donese mir, radost i sjećanje na dom, gdje god bili.

BOŽIĆNA PORUKA KOTORSKOGA BISKUPA

Braćo i sestre!

Upravo u ovome vremenu želimo svojim najbližima nešto darovati. Želimo iznenaditi neku dragu osobu s jednim dragim darom. Taj dar znak je pažnje prema toj osobi i ujedno znak našeg prijateljstva. Darivaju se samo drage i bliske osobe. Osobe koje nešto znače u životu. Ne možemo darivati svakoga, samo izabrane. I zato odbiti dar, značilo bi povrijediti darovatelje i to bi ostavilo dosta negativnog u njemu. Darovatelj bi se osjetio poniženim i povrijeđenim.

Nije slučajno da je ovo vrijeme darivanja upravo u božićno vrijeme. U vrijeme kad se čovjek sjeća Božjeg dara njemu. Bog šalje svoga Sina na ovaj svijet, da čovjeku daruje ono najvažnije i najpotrebnije: spasenje.

Ono što je prvi čovjek grijehom izgubio, to Bog preko svoga Sina ponovno daruje čovjeku. Kada se čovjek udalji od Boga, i tada se Bog brine za njega i ne želi čovjekovu propast. Odbiti ovaj Božji dar značilo bi ne samo povrijediti Boga, nego i samome sebi potpisati smrtnu presudu. Jer, odbiti ovaj Božji dar, znači prekršiti život i to vječni život, a Bog želi da mi s njime živimo i to kroz cijelu vječnost. Naše ne bilo bi velika žalost za samoga Boga. Povrijediti drugu osobu uvijek je žalosno, a u ovom slučaju mi vrijeđamo samog Boga, jer odbijamo njegov dar. Zato je za one koji taj Božji dar odbiju dolazak Isusa Krista na ovaj svijet uzaludan.

Taj Božji dar nije iz nekog interesa, nego je dar iz ljubavi. Bog ljubi čovjeka i onda kad se čovjek udalji od njega. Bog se ne želi zatvoriti u sebe i uživati vječnost sam. On tu vječnost želi podijeliti s čovjekom i zbog toga On šalje na ovaj svijet svoga sina Isusa Krista. To je najvažnije obilježje Božje ljubavi, ljubavi koja ne pravi razlike i ne dijeli ljude po kategorijama, nego svakom pojedincu nudi dar i to dar vječnosti. Bog nije egoist, pokušava osloboditi čovjeka od smrti i dati mu život. Ovdje se čovjek ne bi smio dvoumiti, prihvatiti taj dar ili ne. Samo po sebi se podrazumijeva da se ovakva prilika ne odbija, nego je treba iskoristiti.

Međutim, jesmo li svjesni tog Božjeg dara? Jesmo li svjesni da nam Bog nudi vječni život besplatno? Božićno vrijeme i ovi dani su prava prilika da svatko osobno razmisli i promisli što nam Bog u blagdanu Božića nudi. Jer, jedan od velikih propusta suvremenog društva jest i taj da ne razlikuje istinu od laži, bitno od nebitnog. Zbog toga, prihvatimo taj Božji dar koji nam On nudi, ne povrijedimo ga i ne upropašćujmo svoju budućnost. Stoga, nije čudo što je Božić blagdan radosti, pjesme, veselja, jer Bog pohađa čovjeka i daruje čovjeku spasenje.

Svima želim sretan Božić i blagoslovljenu 2025. godinu!

+Mladen Vukšić
biskup kotorski

MJESTO GDJE BLAGDANSKI DUH ŽIVI U SVAKOM KUHANOM JELU

„Za blagdane pripremamo slastice i posebne obroke kako bi korisnici, osobito oni koji su sami, osjetili da nisu zaboravljeni”

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Haris Mekić

Pučka kuhinja Caritasa postala je simbol zajedništva i podrške u Tivtu te prostor u kojem se briga za druge ne izražava samo obrokom, već susretom, osmijehom i riječju.

Ovdje se korisnicima kuhinje pruža osjećaj dostojanstva i poštovanja, a bivši vatrogasni dom u samom srcu grada sigurna je luka svima koji težim putem koračaju kroz život. Stariji sugrađani pritisnuti egzistencijom, slabije pokretne osobe i one s invaliditetom, samohrane majke, često i beskućnici pronalaze topli

obrok i još topliju riječ, što je važnije, u predanom i nadasve srdačnom osoblju Caritasove kuhinje.

U jednoj od zasigurno najmanjih bokeških kužina vješto se snalaze **Kosa Franović** i **Zdravko Maslovar**, uigrani kuharski tandem kojem nedostaje tehničkih pomagala, ali ne i znanja, volje i začina kojima oplemenjuju jela, a krijepe duše i tijela. Kulinarski su to znalci koji rastjeruju nelagodu i osjećaj poniženja, a ulicu Pakovo oblikuju u rijeku milosrđa i dobrote.

„Nastojimo maksimalno pomoći, pružiti ljubav i pažnju onima koji nemaju nikog, koji ne izlaze iz svojih domova i koji se osjećaju usamljeno“, kaže za Hrvatski glasnik kuharica Kosa.

„Ispočetka je bilo teško, trebalo je proći vremena da se otvorimo jedni drugima. Već sada jako lijepo razgovaramo. Rasterećeniji su. Tko se nije susreo s njima i ne pozna njihove životne prilike, teško da ih može razumjeti“, govori Kosa i dodaje kako im pokušavaju pomoći i nabavom lijekova te drugih potrepština.

Kosini i Zdravkovi obroci pažljivo su pripremljeni, raznovrsni te prilagođeni svim generacijama i vjerama. „Najviše pripremamo kuhana jela – domaća, od sočiva i variva do pečenog mesa i krumpira, a voće ili neki tradicionalni kolač nezaobilazan su dio menija. Zimi najviše pripremamo jače obroke, jer ugriju i okrijepe. Posebno vodimo računa o našim starijim korisnicima“, priča Kosa.

Ističe da se u Caritasovu kuhinju dolazi s osmijehom. „Drago mi je što smo uspjeli doprijeti do njih, da se ne osjećaju loše zato što nemaju.“

Pokretač ove kuhinje je **don Željko Pasković**, direktor Caritasu Kotorske biskupije, a prostor i sredstva za rad osigurali su Općina Tivat

i crnogorska porodica iz Berlina koja inzistira na anonimnosti. Trenutno su registrirana 64 korisnika, a uz kuhare o obrocima se brine i **Alen Turza**, upravitelj ove pučke kuhinje.

Ovoliki broj korisnika potvrda su opravdanosti njezina pokretanja, dok devet mjeseci djelovanja otkrivaju izazove s kojima se susreću djelatnici Caritasa. Nedostatak skladišnog prostora predstavlja veliki problem, manjka i radne snage, a nedostaje i očekivana podrška vodećih trgovačkih lanaca.

„Postojala je nada za većom podrškom, posebno za doniranjem hrane koja je blizu isteka roka trajanja. Više puta javno sam apelirao i upućivao na doniranje upravo tih namirnica“, za Hrvatski glasnik govori Alen, kojega organizacijski i administrativni poslovi ne sprječavaju da pomaže u kuhinji, kao i u dostavi obroka korisnicima narušenoga zdravlja.

U dosadašnjem razdoblju namirnica nije nedostajalo. Uvijek netko donira, a nekad se nešto i kupi. U svrhu kvalitetnijeg planiranja i same organizacije cjelokupnog rada nastojat će u nadolazećem vremenu osigu-

rati adekvatniji prostor za skladištenje namirnica. U Caritasu očekuju da će riješiti to pitanje, a postoje i realne zamisli da skladištenje organiziraju u neposrednom okruženju kuhinje, što bi im u znatnoj mjeri olakšalo i ubrzalo rad.

Trenutne teškoće, ipak, ne umanjuju predanost Caritasovih djelatnika. U razgovoru za Hrvatski glasnik potvrđuje to kuhar Zdravko.

„U kužini zna biti gužva, ali se nekako rasporedimo i obavimo sve što treba. Pokušavamo udovoljiti svim korisnicima, pa često znamo nešto doma napraviti i donijeti ovamo.“

Skromnost tivatskih pučkih kuhara ogleda se i u Zdravkovu odgovoru na pitanje koji uređaj bi im olakšao rad u kuhinji: „Koristila bi nam jedna mašina za suđe. Jest da mi peremo uredno, ali je nekada teško masnoće isprati samo vrućom vodom i deterdžentom.“

Mnogo posuda sa zasađenom pšenicom o kojoj se brine Alen svjedoče blagdanskome ozračju malene kuhinje. S mladom pšenicom i prigodnim slasticama spremaju se otići na božićne sajmove i prikupiti neophodne donacije. Valja sve pripremiti kako bi korisnici kuhinje također osjetili pažnju i naklonost.

„Za blagdane pripremamo slastice i posebne obroke da korisnici, osobito oni koji su sami, osjete da nisu zaboravljeni“, otkriva kuharica Kosa blagdanske planove.

U vrijeme blagdana daruju i oni koji nemaju mnogo. Takva je i tivatska pučka kuhinja. Mjesto gdje blagdanski duh živi u svakom kuhanom jelu.

OD MALIH NOGU UČIMO JEZIK I KULTURU

**„Lijepo je sresti bivše učenike koji se uvijek sjete uspomena s nastave ili izleta.
A još je ljepše kada djeca tih učenika polaze Hrvatsku nastavu“**

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Haris Mekić

Dok je uporna prosinačka kiša gnjavila Zaljev i predvečer jednog četvrtka, u učionici s prvoga kata tivatske osnovne škole čula se blagdanska glazba. Poznate božićne pjesme povremeno su nadjačavali glasovi djece koja su, u želji da što

ljepše oslikaju blagdanske čestitke, tražila pomoć svoje učiteljice.

Ozbiljno shvativši sudjelovanje na humanitarnim božićnim sajmovima, nastojala su služeći se različitim tehnikama izraditi što više raznovrsnih kartolina. Držali su se

uobičajene blagdanske tematike, a čestitke su kolorističkom slobodom uspjeli učiniti posve jedinstvenim. Nakon što po njima kistom rasprše svjetlucavi prah, ostaje samo da stave potpis – Hrvatska nastava u Crnoj Gori.

Autori ovih lijepih kalendi su **Klara i Jakov Žegura, Damjan Staničić, Mia Deković, Matija Petković, Daniel Nikolić te Lara i Mario Dončić**, učenici najmlađih skupina Hrvatske nastave u Tivtu.

U predblagdanskom vremenu naučili su neke od najljepših hrvatskih stihova posvećenih najmanjim osnovcima, a njihova učiteljica **Maja Širola Pean** poučila ih je i o simbolici kravate, koju su oslikali jednako dobro kao čestitke.

Hrvatska nastava u Crnoj Gori, započevši inicijativom Hrvatskoga građanskog društva i potporom Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, traje već dva desetljeća. Početno je nastava održavana u prostorijama hrvatskih društava u Kotoru i Tivtu, da bi kasnije prešla u osnovne škole, gdje se uspješno održava i danas. Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske prošle je godine putem natječaja Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore osigurao udžbenike učenicima Hrvatske nastave.

„Hrvatska nastava održava se kao izvannastavna aktivnost u poslijepodnevnom satima jednom tjedno za svaku skupinu. Ukupan broj učenika svake godine je otprilike pedesetak i podijeljeni su prema dobi. Ukupno ima pet skupina, tri u Tivtu, a dvije u Kotoru. Nastava se održava prema kurikulumu Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske, a obrađuju se sadržaji hrvatskoga jezika, povijesti, zemljopisa, likovne i glazbene umjetnosti te kulture i tradicije“, govori Širola Pean za Hrvatski glasnik, ističući kako kvaliteta nastave pridonosi opremljenost učionica računalima i projektorom.

Krajnji cilj Hrvatske nastave je, objašnjava, upoznavanje bogate kulturne baštine Hrvatske, kao i Boke kotorske. Djeca na suvremen i zanimljiv način uče uz igru, kvizove ili križaljke, a neizostavan dio Hrvatske nastave je njihovo druženje i snaženje zajedništva.

Širola Pean drugi put vodi Hrvatsku nastavu u Crnoj Gori, a upravo je ona, kao prva učiteljica, prije dvadeset

godina započela ovaj obrazovni program među Hrvatima Boke kotorske.

„Veliko mi je zadovoljstvo ponovno raditi u Hrvatskoj nastavi u Kotoru i Tivtu. Lijepo je sresti bivše učenike koji se uvijek sjete uspomena s nastave ili izleta. A još je ljepše kada djeca tih učenika polaze Hrvatsku nastavu“, govori s ponosom Širola Pean te naglašava da i dalje postoji interes za Hrvatsku nastavu.

Važan segment odgojne komponente predstavlja njegovanje identiteta, jezika, kulture i tradicije u obitelji, a usvajajući te vrijednosti, naglašava učiteljica Maja, dijete će razviti i spoznaju o sebi.

„Držim da sve polazi od obitelji. Ako roditelji smatraju da je važno da njihova djeca nauče sadržaje hrvatskoga jezika i kulture, obilježavaju kulturu i tradiciju uz kreativne radionice i međusobno druženje, tada će i dijete osvijestiti važnost polaska na Hrvatsku nastavu“, kaže ona i ističe kako nastava jedino može biti uspješna uz suradnju

učitelja s roditeljima, hrvatskim udrugama te kulturnim ustanovama zemlje primateljice, a Crkva i Hrvatska nastava u Kotoru i Tivtu, dodaje, trebale bi usko surađivati, kao što je to slučaj na drugim mjestima u svijetu. „Smisao je u suradnji i povezivanju, a sve u cilju da učenicima Hrvatske nastave bude ljepše i bolje.“

Nedavno osnivanje Udruge roditelja Hrvatske nastave u Crnoj Gori najbolja je potvrda toga.

„Roditelji učenika stup su Hrvatske nastave. Da nema roditelja koji uviđaju njezinu važnost, ne bi je ni bilo. Cilj učitelja i roditelja je zajednički - da imamo sretnu djecu koja će se na zanimljiv i kvalitetan način obrazovati i odgajati“, naglašava Širola Pean te dodaje da joj je iznimno drago što su se i roditelji uključili u izradu božićnih čestitki i ukrasa.

Osmogodišnja Mia Deković voli dolaziti na nastavu, a uz učenje hrvatskoga jezika, sviđa joj se popunjavanje radnih listića. Daniel, koji ima deset

godina, redovit je kod učiteljice Maje s kojom, kako kaže, govori hrvatski. Godinu dana mlađa Klara početnica je u ovoj malenoj školi, no već je ponešto naučila o simbolima Hrvatske i njezinim knezovima i kraljevima.

Hrvatska nastava omogućuje svojim učenicima osim neposredne nastave i stjecanje znanja putem različitih aktivnosti i događaja. Tako je u suradnji s Gradskom knjižnicom iz Tivta obilježen 150. rođendan hrvatske književnice **Ivane Brlić-Mažuranić**, dok je ove godine u kotorskoj Gradskoj knjižnici upriličeno gostovanje književnice za mlade, **Moree Banićević**. Na proljeće učenicima u goste dolazi likovna pedagoginja **Petra Kralj** iz Cavtata, koja će održati radionice kamišibaja, tehnike pričanja priče koja je u našem kraju slabo poznata, a tema su legende Boke kotorske. Jednako tako je Centar za kulturu u Tivtu, dodaje Širola Pean, omogućio prostor za kazališne predstave i projekciju hrvatskih igranih i animiranih filmova, a u budućnosti će,

dodaje, pomoći oko edukacije na temu medijske kulture.

Učenici su doslovno zaplovili u ovu školsku godinu tako što im je, u sklopu terenske nastave, organizirano krstarenje Zaljevom, uz storije o zavičaju i ovdašnjoj kulturi i tradiciji koje im je pričao turistički vodič **Ivica Biskupović**. Djeca su obišla i Cavtat, gdje su posjetili Kuću Vlaha Bukovca, **Meštrovićev** mauzolej obitelji Račić, uz sudjelovanje u likovnim radionicama i posjet Muzeju školjaka, ljubaznošću Općine Konavle. Oba izleta ostvarena su zahvaljujući potpori Hrvatskoga nacionalnog vijeća i Hrvatskoga građanskog društva.

Hrvatsku nastavu mogu polaziti djeca predškolske dobi, osnovne i srednje škole bez obzira na vjeroispovijed, nacionalnu pripadnost i boju kože.

Učiteljica Maja i njezini najmlađi učenici, uputivši najljepše želje za Božić i Novu godinu, poručili su svima koji žele učiti hrvatski jezik i kulturu da su im vrata njihove malene škole širom otvorena.

SIDRIŠTA VREMENA

Gracijelina intelektualna originalnost i potencijal ostavili su duboke tragove u ovome gradu koji nastavlja živjeti ne od stare slave, već od svoje istinske i tajanstvene unutarnje snage, koja čudesno obnavlja i definira njegov opstanak i trajanje

Tekst: Slavko Dabinović

Foto: Pomorski muzej Crne Gore

Dana 18. studenoga 2024. godine u središnjoj Dvorani drugog kata Pomorskog muzeja u Kotoru u povodu Dana općine Kotor, 21. studenoga, promovirana je publikacija „Sidrišta vremena“, autorice **prof. dr. Gracijele Čulić**.

Na početku predstavljanja publikacije u ime organizatora Pomorskog muzeja Crne Gore u Kotoru prisutnima se biranim riječima obratila direktorica **Maja Uskoković**: „Ovdje smo kako bismo obilježili poseban trenutak kada se nova knjiga, djelo koje je autor stvorio s toliko strasti i predanosti, konačno pojavljuje pred vama. Iako nije među nama, njezin rad, njezina riječ nastavljaju živjeti i inspirirati nas.“

O tome kako je nastala publikacija govorio je kustos muzeja **Ilija Mlinarević** i izvijestio prisutne o tome kako je nastao tekst koji je bio predviđen da bude predgovor jednoj dugoj publikaciji koja još nije izašla iz tiska. Riječ je o publikaciji autora **don Stijepa Vukašinića**, muljanskog župnika prve polovine dvadesetog stoljeća, o ribarskim nazivima u ribarskome mjestu Muo. Mlinarević je nastavio govoreći o nastanku ove publikacije i zaključio da je publik-

acija „Sidrišta vremena“ esej o gradu na Mediteranu i njegovu jeziku.

Zatim je podsjetio prisutne da je Gracijela Čulić preminula 10. svibnja 2024. godine. „Autorica je iskreno je željela da bude na ovoj promociji kako je bilo i dogovoreno. Međutim, nastupila je iznenadna smrt. Iako u visokim godinama, voljela je život i govorila da smo tu da ga slavimo, upravo onako kako ga je ona voljela i živjela. Samim time, ovdje smo da slavimo njezin rad. Njezin život i mnogo mlađima može biti uzor, iako je pripadala vremenu koje je manje digitalno, manje ubrzano i koje nam je sada možda čak i strano.“

Ova knjiga upravo priča o jeziku. Počinje o povijesti grada, o bitnim trenucima koji su kasnije, zapravo sve vrijeme, utjecali i na kotorski govor. Knjiga ima stotinjak stranica, a bavi se etimologijom riječi i općenito postankom kotorskoga govora.

Viša bibliotekarka i voditeljica biblioteke Pomorskog muzeja **Dani-jela Nikčević** govorila je nešto više o Gracijelinu životu i djelu: „Moram priznati da mi je Ilija Mlinarević iskazao čast kada me pozvao da govorim o prof. Čulić, koju je za nas iz Pomorskog muzeja, posebno Biblioteke u

koju je svakodnevno rado dolazila, bilo pravo zadovoljstvo poznavati, biti u njezinu društvu, razgovarati i smijati se s njom, ali i učiti od nje.“

Gracijela Čulić rođena je u Kotoru, gdje je završila osnovnu školu, a zatim i gimnaziju. Gracijelu je okruživalo od rođenja romansko i slavensko jezično i kulturno nasljeđe Kotora, prožeto sinkretizmom nasljeđa drugih naroda koji su u Boki kotorskoj boravili dulje ili kraće vrijeme, zato je opredjeljena za studij romanistike na Filozofskome fakultetu u Zagrebu bio njezin prirodan izbor. Diplomirala je 1960. godine francuski jezik i književnost i talijanski jezik, diplomskim radom „Romanski elementi u govoru Kotora i Dobrote u arhivskim dokumentima i literaturi“. Nakon diplomiranja jednu godinu provela je na studijskom boravku u Nancyju (Francuska), kao stipendist francuske vlade. Svoje prvo zaposlenje imala je u Gimnaziji u Kotoru kao nastavnik francuskog, talijanskog i latinskog jezika. Radeći u Gimnaziji često je pisala scenarije za školske predstave, radila je s djecom koja su pokazivala talent za recitiranje i učila ih pravilnoj dikciji. Svoj društveni volonterski angažman

dr Gracijela Čulić
**Sidrišta
vremena**

doživljavala je kao nešto normalno, nešto što duguje svome gradu i sredini u kojoj živi. Nakon Gimnazije, radni angažman je nastavila u poduzeću Jugopetrol u Kotoru kao urednik glasila kolektiva, da bi zatim bila pozvana da počne držati nastavu talijanskog i francuskog jezika na Višoj pomorskoj školi u Kotoru, što je rado prihvatila. Magistarski studij završila je u Dubrovniku na Interuniverzitetском centru za postdiplomske studije Sveučilišta u Zagrebu. Magistrirala je 15. lipnja 1982. s temom „Antroponimija i toponimija u objavljenim arhivskim dokumentima Boke Kotorske i Crnogorskog primorja“. Na Fakultetu za pomorstvo u Kotoru (ranije Višoj pomorskoj školi), uz angažman u nastavi, predano je radila kao lektorica i tehnička urednica Zbornika, znanstveno-stručne publikacije ove visokoškolske ustanove.

Interes za knjige, izdavaštvo, tisak, preporučili su Gracijelu za poslove upravnice Pomorske biblioteke, gdje je pokrenula bibliografski rad. Njezin osobni doprinos bibliografskom radu bila je Bibliografija knjiga na francuskom jeziku u Pomorskoj biblioteci, stručni rad podnesen prilikom stjecanja zvanja „bibliotekar“ pri Nacionalnoj biblioteci Crne Gore, a nešto kasnije i Bibliografija Zbornika Više pomorske škole – Kotor.

Doktorsku disertaciju pod naslovom „Antroponimija Boke Kotorske (od prvih pisanih spomenika do kraja XIX. vijeka)“ uspješno je obranila na Univerzitetu u Beogradu pod mentorstvom **prof. dr. Radojice Jovičevića**, koja je zajedno s knjigom „Ime – znak života“, u izdanju Pomorskog muzeja Crne Gore u Kotoru, postala 2009. godine nezaobilazna literatura za istraživače. Prilikom osnivanja

Fakulteta za turizam i hotelijerstvo u Kotoru, koji se izdvojio iz Fakulteta za pomorstvo krajem devedesetih godina, Gracijela Čulić postaje dio novog kolektiva. Usporedno s radom u Kotoru, Gracijela je predavala talijanski jezik studentima Filološkog fakulteta u Nikšiću i studentima na Univerzitetu Mediteran. Slobodno se može reći da je jedna od utemeljiteljica talijanistike na Univerzitetu Crne Gore. Gracijela Čulić imala je značajnu ulogu u nastanku i utemeljivanju Festivala pozorišta za djecu u Kotoru. Petnaestak godina bila je aktivna u Uređivačkom odboru Pomorskog muzeja Crne Gore Kotor, ali i član Redakcijskog odbora Godišnjaka Pomorskog muzeja u Kotoru, u kojem je objavila više vrijednih stručnih radova. Također, bila je imenovana 2003. za članicu Upravnog odbora Narodnog muzeja Crne Gore.

Značajan doprinos dala je svojim lektorskim radom u stručnom časopisu „Pomorstvo“, glasilu Udruženja pomorskih kapetana i Udruženja pomorskih strojara koji je izlazio u razdoblju od 1994. do 2006. Prof. Čulić dobitnica je brojnih priznanja i nagrada, između ostalog i najvišega općinskog priznanja Kotora, Nagrade 21. novembar, koja joj je dodijeljena 1976. i posthumno 2024. godine.

„Bogatstvo informacija i znanja kojima je raspolagala, vještina baratanja znanstvenom metodologijom, visoka razina estetskog poimanja, zajedno s kritičkim pristupom pojavama, te njezina analiza činjenica i odnosa koji čine kompleksnost veze: grad-ljudi, učinili su da prof. Čulić postane jedan od intelektualnih stožera grada Kotora. Uvjerena sam da će ovom publikacijom, ali i svim drugim koje su od kapitalnog znača-

ja za kulturnu povijest Kotora, Boke kotorske i Crne Gore, Grace ostati u trajnom sjećanju“, rekla je Nikčević.

Slavko Dabinović, bibliotekar u mirovini, na kraju se obratio prisutnima na temu *Gracijela i Kotor*.

„Gracijela je mnogo voljela Kotor i nosila ga u srcu gdje god bi pošla. Ta njezina ljubav ogleda se u mnogim tekstovima koji su obogatili razmišljanja o Kotoru o prošlim i sadašnjim vremenima. Teško je o Gracijeli govoriti i izraziti se onako dobro, kako je ona, bez namjere da sebe hvali, svojim tekstovima o Gradu najviše rekla o sebi, kao građaninu, dostojnom reprezentu ovoga cijenjenoga srednjovjekovnoga grada. Voljela je Grad i ljude u njemu, slušala je njihove razgovore i razgovarala s njima, na pjacama, na markatu, u ulicama, na skalinima, razgovarala je s fektivim susjedima, slušala bezazlene

ćakule s prozora i preko prozora, a sve osluškujući jezik kojemu se divila, a i žalostila, s nostalgijom što se taj jedinstveni jezik našega grada nepovratno gubi i postupno nestaje. Voljela je njihov govor, njihove riječi, nekad i iskrivljene, njihove šale i pjesme ispod volta, voljela je čuti taj žamor kao najljepšu melodiju, prisjećala se sa sjetom o spoznaji da se taj specifičan govor izgubio u vjetrometinama modernih vremena i da sada u gradu govore nekim sasvim drugim narječjem“, naglasio je Dabinović.

Kada je u Pomorskom muzeju govorila na omažu **don Branku Sbutegi** 2006. godine, rekla je: „Shvatila sam odavno da se o njemu može govoriti samo njegovim riječima ili razmišljati njegovim kontekstom.“ „I ja ću govoriti o Gracijeli“, dodaje Dabinović, „njezinim riječima, citi-

rajući neka izabrana razmišljanja o Kotoru, izvučena iz odabranih eseja. Najljepša razmišljanja o Kotoru objavila je u Hrvatskoj reviji 2018. godine pod naslovom 'Vrijeme bez minuta - minute bez vremena, sjene prošlosti i vrijeme koje će doći'."

„Gradovi Mediterana često svoje temelje nalaze u dubinama mora ili na tuđem kamenju, gdje započinju svoje živote. Gradovi Mediterana ne zaboravljaju da su dijelovi složenih cjelina i da je pripadnost univerzalnoj civilizaciji i njenim kulturama nasljeđe bez vremena i prolaznosti. Gradovi Mediterana su mikrokosmos i putevi svjetlosti. I mali grad Kotor po svom nastanku i po civilizacijskom ozračju u kojem se stvarao i formirao njegov kulturni profil, pripada toj kompleksnoj, duhovnoj strukturi i polivalentnoj cjelini. Mediteran nije mjera stvari i pojava. On je podudarnost različitosti i različitost sličnosti, nemjerljiva osobenost, kohezija mašte i prostora. Na Mediteranu pojave nemaju slično ishodište, ali mogu imati slične posljedice. Potresi, epidemije, okupacije, crne spirale smrti, vjekovima su mijenjale lica i temelje gradova. Nakon svega ostajao je trag čovjeka i kamen kao zamisao i simbol novog početka. Uvijek je postojala ljepota, nada i ideja za mediteranski grad. Kotor je građen

na mitskim temeljima između mora i kamenih litica, prepušten suncu, dugim kišama i mahnitim vjetrovima. Nepoznati neko oblikovao je njegovu odoru i ogrnuo je grad kamenim plaštom zidina i tvrđava. Grad se uspravljao iako na tuđim, tajanstvenim temeljima, na slojevima tame, algi, mulja, kamenja i čvrstim šipovima. Rastao je u naporima i odricanju. Danas više ne razmišljamo o rastu Grada i njegovim mukama. Duh i snaga se koleba usred udaraca sudbine, potresa i vibracija, lažnog progressa, prolaznih hirova i ravnodušnosti. Zaboravili smo da u Kotoru uvijek možemo dotaknuti povijest, bez obzira na vrijeme i mjesto na kome se nalazimo. To je njegova vrlina i njegov usud. Danas nijedan napor, ni odricanje, ni muku, hronika grada ne bilježi. Misaoni prostori ispunjeni su prolaznim sadržajima, tako da zvuče prazno, bez odjeka.

Vrijeme Grada je njegov duh, njegovi usponi i patnja, zanosi i promjene. Vrijeme Grada su parametri njegove civilizacije i kulture, vertikalna njegova identiteta, riznica njegove memorije. Vrijeme grada pamti i zaboravlja, zbraja, oduzima i dijeli, mjeri se beskrajem, ljubavi ili ravnodušnosti. **Tripo Vrakjen**, kotorski plemić i danas pomalo zaboravljeni hroničar grada Kotora iz 17.

stoljeća napisao je u svom pismu: 'Izjavljujem da sam zadovoljan mjestom svog rođenja.' Danas tom zadovoljstvu prijete nepoznati strahovi. U prvom redu su strah od nemara i ravnodušnosti; slijedi strah od neznanja i primitivizma; strah da će Grad i Zaliv promijeniti svoj lik i svoju ljepotu i postati vlastita suprotnost ili slika nekoga stranog predjela. Ipak, ne treba dokazivati da grad živi oduvijek, od svog početka, od svog rođenja. Njegovo vrijeme je neprolazno dok mi što smo na njegovim obalama, brojimo minute. Vrijeme trajanja, vrijeme je života. Ljudi su njegovi zatočnici, a život je njihov jedini smisao. Prošlost, sadašnjost i budućnost sjedinjuju vrijeme i čovjeka, snagu i nemoć, istinu i sumnju, rođenje i smrt. Velike istine prebivaju i u malim stvarima, u nekoj tački, znaku, zvuku ili zagonetki. Različito percipiramo grad Kotor i njegove duhovne i estetske vedute. Kroz prošlost probija se i nit sadašnjosti, a sadašnjost postaje nijansa budućnosti. Grad ima bezbroj svojih odraza i sjena, lica i naličja. Njegov lik nam je zauvijek čudesno blizak, na javi i u snu, u moći i nemoći. To što nam je Grad mjesto rođenja je slučajnost, ali što nam je mjesto života, znači mnogo. Stoljećima su ljudi grad čuvali, svoje skladne odnose, korespondirali

sa svojim kamenom i svojim morem. Stvarali su sve po svojoj mjeri, po maštovitosti svog duha i vidicima svoje pragmatičnosti. Odjednom, bez nesigurne vremenske najave, grad je počeo zamjenjivati svoje kulturne navike i svoje vrijednosti. Promijenio je svoj govor, fonološki ga je osiromašio i udario mu teške akcente, muziku je zamijenio bukom, ljepotu kamena dekorirao kičem. Ironija i karikaturalnost karnevala postajala je nametnuta stvarnost.

Kotor nazivaju sintagmom 'Stari grad'. Novoga nema, a neće ni biti dok je ovoga 'staroga', jedinog i neponovljivog u našem vremenu. I pamćenje je napor, odabrani to znaju i rado zaboravljaju. Stari majstori Kotora – graditelji su njegova sklada i ljepote. Pamte ih kameni cvjetovi, kapiteli, zvonici, voltovi i oltari. Iskustvo gradnje sticalo se samom gradnjom. Nadahnuti majstori i graditelji bili su u čudesnom dosluhu s kamenom i morem. Moru su oblikovali i mjerili obale, a mandračima povjeravali barke i jedrenjake. Nisu ni slutili da će jednoga dana brodovi nadmašiti visine kuća, katedrala i mirnih bregova. Nisu povjerovali da su njihovi brodovi, miljenici mora i domaćih luka, isplovili zauvijek, u neka tuđa mora i okeane. Nisu ih po običajima ispratili, ni njih, ni svoje uspomene. Nije samo

more katkad okrutno, obale i ljudi mogu biti okrutniji.“

Na otvaranju izložbe „100 godina Bokeljske mornarice na fotografijama“ u Pomorskom muzeju u jubilarnoj 2009. godini, Gracijela kaže: „Ove fotografije pored svog historijsko-kulturnog značaja nose u sebi i dublju konotaciju o životu, civilizacijskim dometima, običajima i odnosima u jednoj gradskoj sredini koja je svojim načinom života i ponašanjem bila nesumnjivo dio razvijenih evropskih urbanih kretanja i gajila mediteransko, civilizacijsko i kulturno nasljeđe. Kotor nikada nije bio običan grad. Malen po dimenzijama, asimetrične urbane arhitekture, zgusnuo je u svojim kulturološkim i tradicijskim slojevima sve ono što je razvijeni svijet na obalama Mediterana stvarao i prilagođavao sebi i svom poimanju svijeta. Ovi istrgnuti trenuci vremena uokvireni u fotografijama starih majstora-fotografa, jasno i autentično pričaju svoju priču o gradu Kotoru u mediteranskom zalivu Boke kotorske, o njegovoj mornarici i mornarima koja mu je osmišljavala život na tijesnim, kamenitim obalama. One pričaju i o svečanostima prilikom proslava sv. Tripuna, mučenika, koji je svoje utočište našao u gradu Kotoru i postao simbolom i znakom prepoznavanja Kotora i Boke. Po

starim srednjovjekovnim vjerovanjima mnogi značajni gradovi imali su svoje zaštitnike-patrone u liku nekog sveca čije su ime i mučeništvo poštovali i slavili. Kotor je jednog burnog zimskog dana postao posljednja luka zemnim ostacima maloazijskog, mučenika sv. Tripuna kojemu je olujno more ili Božja volja umjesto u Veneciji, odredila grad Kotor za vječno sidrište.“

Na kraju možemo zaključiti da našu profesoricu Gracijelu Čulić možemo svrstati među čuvare duha podneblja i zagovornike preporoda baštinskih vrijednosti. Možemo slobodno reći da je zadužila lingvistiku svojim istraživanjima i svojim otkrićima, svojom jedinstvenom svestranošću i erudicijom koji se ocrtavaju u njezinim radovima iz raznih područja lingvistike i filologije. Gracijelina intelektualna originalnost i potencijal ostavili su duboke tragove u ovom gradu koji nastavlja živjeti ne od stare slave, već od svoje istinske i tajanstvene unutarnje snage, koja čudesno obnavlja i definira njegov opstanak i trajanje.

Glazbeni ugođaj priredili su **Angela Mijušković** na flauti i klapa Incanto koja je premijerno izvela pjesmu *Incanto*, čiji tekst je napisala prof. Gracijela Čulić, a uglazbio ju je **Ivan Tomas**.

ŠTO JE BARTOL KAŠIĆ RADIO U FOČI?

Da je postojala i međusobna komunikacija između tih triju enklava ne pokazuju samo migracije, nego i šturi povijesni podatci te naša svakodnevnica

Tekst: dr. sc. Domagoj Vidović
Foto: Hina, Wikimedia

GLAGOLJAŠI I IKAVCI U ISTOČNOJ HERCEGOVINI I GORNJEMU PODRINJU

U drugoj polovici listopada Zajednica Hrvata istočne Hercegovine u Zagrebu s malom odgodom obilježava Miholjdan, dan zaštitnika Trebinjsko-mrkanske biskupije, a u sklopu proslave predstaviti će se i troknjižje **don Ante Luburića** i **Antona Šarca** posvećeno Hrvatima iz Gornje Hercegovine (sve do 1991. Hrvati su bili većinsko stanovništvo u Seljanima, a znatna manjina u Bojštima, Dramiševu, Kruševljanima i Sopilju u nevesinjskoj općini; ujedno su sve do Drugoga svjetskog rata nastanjivali i široko područje Borča u današnjoj Općini Kalinovik) te Foče i Čajniča.

Istočna je Hercegovina zanimljiva i iz perspektive jezične povijesti i iz perspektive suvremenoga dijalektološkog stanja. Naime, iz natpisa na stećcima i iz povijesne toponimije uočava se kako su se štokavski ikavski govori uoči osmanlijskih osvajanja prostirali znatno istočnije i znatno sjevernije nego danas. Danas je granica između ikavskih i (i)jekavskih govora ugrubo na Neretvi, a prouča-

vanjem povijesnih vrela (poglavito ćirilčnih natpisa) s popriličnom se sigurnošću može ustvrditi da su se ikavski govori prostirali sve do Trebinja na istoku (i samo se Trebinje vrlo često nazivalo Tribinje, naselje Šćenica u Trebinjskoj šumi Stinica, a u povijesnoj su antroponimiji još na početku XVIII. stoljeća potvrđena osobna imena Cvitko i Stipko te prezime Korinić, i to u područjima u kojima Hrvata danas nema) i Nevesinja na sjeveru (brdo Vjenčac u srednjovjekovlju se nazivalo Vinačac). Ikavicom su, kako navodi **Konstantin Jireček**, pisali pisari pisarnice vojvode **Sandalja Hranića** u Ljubomiru, a **Marko Vego** navodi kako je kasnosrednjovjekovna ikavica u Popovu i Trebinju „možda (...) prastari ostatak iz doba doseljenja južnih Slavena u te krajeve“. Da Marko Vego nije imao motiva ikavizirati istočnu Hercegovinu (s obzirom na to da ju je to automatski značilo kroatizirati), dokaz je podatak o tome kako je 1938. prešao na pravoslavlje. Ujedno je čak i danas u uporabi u istočnoj Hercegovini razmjerno velik broj živih šćakavskih toponima (npr. Gradovišća u Hutovu te Lanišće i Sačivišća u Popovu) do

pred samo Trebinje, a šćakavskih prežitaka ima i u Boki kotorskoj (npr. toponim Stražišće u Škaljarima pred Kotorom zabilježio je **Cjelimir Stanić** 1978.). Pritom treba napomenuti kako i šćakavskim i ikavskim govorkama govore gotovo isključivo Hrvati i Bošnjaci te tek mali broj Srba, pa je iz navedenih podataka razvidno da je hrvatski jezični (a time i etnički) prostor nekoć obuhvaćao znatno veće dijelove istočne Hercegovine nego što ih obuhvaća danas.

Troknjižje don Ante Luburića i Antona Šarca osobito je važno i zato što potvrđuje pretpostavke o tome kako se hrvatsko-srpska etnička granica u kasnome srednjovjekovlju i ranome novovjekovlju nalazila još sjeveroistočnije od sjevernoga ruba istočne Hercegovine, negdje u Gornjemu Podrinju. Za to postoji nekoliko poprilično jakih dokaza. Prvi je od njih postojanje *Čajničkoga evanđelja* nastaloga na prijelazu iz XIV. u XV. stoljeće, čijim je dijelom glagoljični zapis, nešto mlađi od temeljnoga ćirilčnoga teksta, kao pokazatelj prisutnosti glagoljaša na samome rubu Bosne, o čemu su pisali razmjerno davno **Krunoslav Draganović** i razmjerno nedavno **Herta Kuna**.

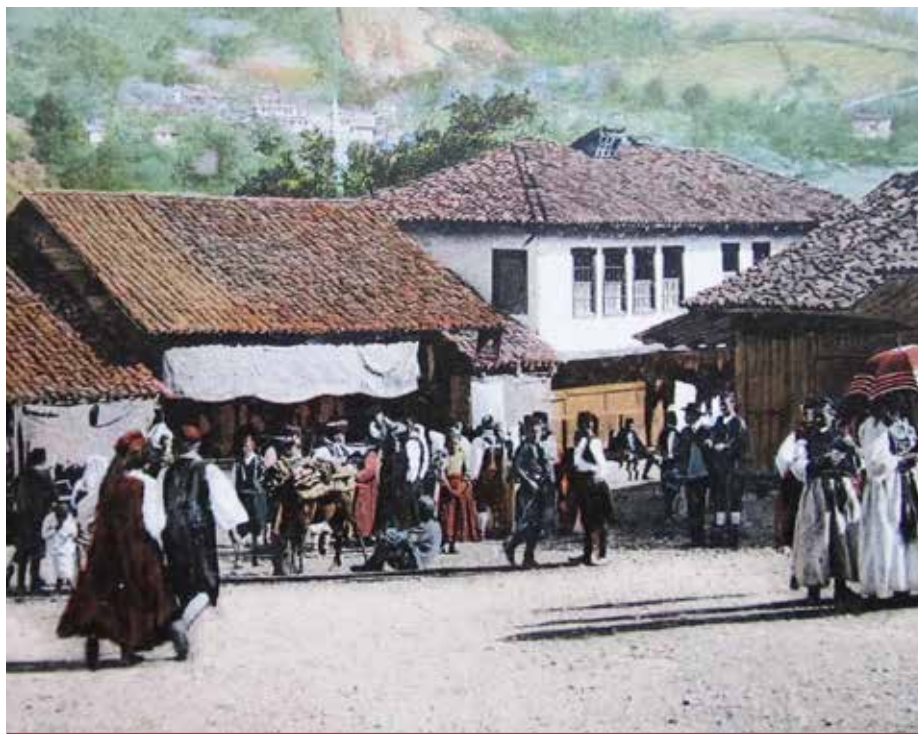
Čajničko evanđelje

Drugi su dokaz ikavski zapisi mjesnih toponima među kojima su oni koji su i danas najpoznatiji. Mjesni su Hrvati, naime, Sutjesku i Tjentište nazivali Sutiskom i Tintištem. Ikavskih je odraza bilo i na stećcima, a da su ikavci bili i mjesni muslimani pokazuje jedan muslimanski kalendar iz 1550. koji je u Foči pronašao **Fehim Spaho** te u kojemu se prvi mjesec naziva *sičanj*. Između 1560. i 1565. datira se i *Kunovski zapis* pronađen u okolici Foče i sastavljen od hrvatskoga teksta pisanoga hrvatskom ćirilicom i latinskoga teksta. Treći je dokaz hrvatske prisutnosti osobno ime Hrvatina koje je 1475./1477. nosio fočanski knez. Da su Hrvati u Foči i Čajniču preživjeli osmanlijska osvajanja, pokazuje činjenica da je 1612. u Foči propovijedao isusovac **Bartol Kašić**, i to dalmatinskim jezikom (*dalmatico idomate*), te bilješke **Evlije Čelebije** iz 1662. iz čijega je sadržaja razvidno da je u Foči postojala katolička crkva u kojoj su se okupljali mjesni katolici, među kojima je bio znatan udio

potomaka dubrovačkih naseljenika iz XV. stoljeća. Posljednji potomci starosjedilačkih Hrvata iz fočansko-

ga kraja spominju se 1882. u selu Ivanovići sjeveroistočno od Foče, a čini se da su u čajničkome kraju opstali i duže jer su 1895. isključivo Hrvati nastanjivali naselje Mrković-Kolo (danas Marković-Kolo) sjeverno od Čajniča.

Foča i Čajniče zoran su primjer koliko se skupo odricati i najmanjega pedlja hrvatskoga povijesnog kulturnog prostora. Po popisu iz 2013., naime, u Općini Foča živi 55, a u Općini Čajniče tek 6 Hrvata, zadnjih baštinka hrvatske zajednice čiji su nam pripadnici ostavili dokaze o glagoljaškoj prisutnosti na krajnjemu jugoistoku Bosne i negdašnjemu prostiranju ikavice sve do Drine, istočne međe hrvatskoga povijesnog prostora. Ono što ne mogu i ne smijem prešutjeti jest da je istraživač te male, ali iz povijesne perspektive vrlo važne zajednice Anton Šarac danas nezaposlen. Ne znam tko odlučuje o njegovoj sudbini, samo se pitam dokad ćemo se tako odricati vrijednih istraživača i kime ih zamjenjujemo.

Foča

O KNJIZI KOJA POMIČE GRANICE RASPROSTRANJA HRVATSKOGA JEZIKA

Ovih je dana iz tiska izišla i knjiga **Ilije Vukotića** *Zubački zbor*, koja, među ostalim, sadržava mali rječnik govora sela Zupci kod Bara te je već dok je bila u rukopisu izazvala iznimnu pozornost hrvatskih dijalektologa. Ulazak zubačkoga govora u hrvatsku dijalektološku literaturu pomaknuo je dosad poznatu jugoistočnu granicu neprekinutoga hrvatskog jezičnog prostora za četrdesetak kilometara na istok.

Zupci i Bar najistočniji su hrvatski punktovi na istočnojadranskoj obali. Ujedno su to dvije najistočnije župe u priobalnome dijelu Crne Gore u kojima je bogoslužni jezik hrvatski. Iz bogatoga rječničkog blaga valja mi izdvojiti riječ *bedrica*, jedini meni poznati slavenski naziv za pršut te odraze glagola *vjesti* 'znati' u štokavskome (u Zupcima je uobičajena poštapalica *Šta vijem?*, a nama je taj arhaični glagol poznat iz starije hrvatske književnosti; npr. iz pjesme *Odiljam se*, u kojoj među ostalim stoji: *Odiljam se, a ne vijem komu ostavljam ličce bilo*). Ono o

čemu se dosad malo pisalo jest da (sve)barski i bokeljski govori, iako temeljno štokavski, dijele mnoge značajke sa susjednim južnočakavskim govorima poput tvorbe futura II. s pomoću infinitiva (npr. *ako budem odit*), a slušajući nekoliko puta izjave bokeljskoga Hrvata iz Bogišića **Marka Franovića**, nisam mogao prečuti kako izgovara *dojt*, a ne *doč(i)*, što također upućuje na čakavsko-štokavska prožimanja na jugu hrvatskoga juga. U Zupcima se ističe i stari način imenovanja pri kojemu se iznose osobna imena predaka, npr. kad se netko predstavi kao Marko Ilija Marka Ilije Iva Đurova Ivov, iznosi osobna imena svojih šest predaka i vraća nas u prošlost barem stoljeće i pol. Hrvati u Zupcima birali su sve do 1879. hrvat-bašu (posljednji je hrvat-baša bio **Mitar Vicković**). Titula *Capo – Croato dei Latini Zupzali* na latinskome i *chef de Croates de Subzé* na francuskome jasno naznačuje njihovu etničku i vjersku pripadnost te opovrgava srpske teze po kojima je ta titula krivotvorina hrvatskih povjesničara. Pritom posebno zabavlja srpska teza po kojoj Hrvate iz Dalmacije, koji su 400 godina ratovali s Turcima, Porta nije smatrala opasnima, a Srbi su im, gotovo petstogodišnji turski podanici, bili posebna meta. **Vinicije B. Lupis** pregledao je pisma zubačkih hrvat-baša iz 1830. i 1835. te zadužnicu iz 1873. Ti su tekstovi pisani hrvatskim jezikom i latiničnim dalmatinskim slovopisom kojim se pisalo na većemu dijelu istočnojadranske obale od Paga do Bara, pa i to svjedoči o uklopljenosti Svebaraca u hrvatski kulturni prostor.

Uoči i nakon pada Svebarja pod osmanlijsku vlast 1571. velik je dio domaćih Hrvata izbjegao u dalmatinske gradove (ponajprije Dubrovnik), ali i u Istru i Italiju. Pripremajući s Ilijom Vukotićem rad o leksiku zubačkoga govora naišao sam na podatak da

Rethymno, CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons

Crkva sv. Ivana Krstitelja u selu Zupci kod Bara

se u Puli 1673. spominje **Vuk Zubac**, mogući doseljenik iz Svebarja, a otprilike mi je bilo poznato kako se u Peroj nisu doselili samo pravoslavci, nego i katolici, moguće i iz Zubaca. U novije su vrijeme objavljeni i radovi o tragovima hrvatskih iseljeničkih skupina u talijanskome dijelu Istre iz kojih je razvidno da je u okolici Trsta barem od XVI. stoljeća bilo čakavaca. Sve se to otkrilo zahvaljujući suradnji povjesničara i paleografa **Ivana Botice**, **Danijele Doblanović Šuran** i **Marte Jašo** s dijalektologinjom **Sanjom Zubčić**. Potonja je u radu *Glagoljaška djelatnost na zapadnoj periferiji* (2021.) obradila jezične značajke *Kvadirne ili ligištra svetoga Antona Opata iz Zabrešca u Dolini* (koji je 2016. priredio i obradio gore navedeni povjesničarsko-paleografski trojac) ustvrdivši kako se već iz naslova vidi da je temeljni jezični sloj te knjige čakavski, što je opširno obrazložila u ostatku studije. Za primjer je, među ostalim uzela, prezimena Samac, Klinac, Slavac i Zubac iz kojih je razvidno kako je odraz poluglasa u tim prezimenima čakavski *a*, a ne slovenski *e*. Kolega mi je Botica usto usmeno priopćio kako se po prezimenima može pratiti postupna slovenizacija mjesnih čakavskih govora od druge polovice XVII. stoljeća, između ostaloga i na primjeru prezimena Zubac koje je stotinjak godina nakon prvoga spomena (1549.) promijenjeno u Zubeć. Sve to pokazuje kako su se Hrvati u tršćansku okolicu počeli u većim skupinama doseljavati znatno prije nego što je Trst postao prometnim i lučkim središtem sjeveroistočnoga Jadrana. Budući da se od XV. stoljeća u Kopru glagoljalo na hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku te da su se matične knjige pojedinih župa u slovenskome dijelu Istre vodile na glagoljici i u XVIII. stoljeću, razvidno je da su Hrvati u sjeverozapadnoj Istri (i u slovenskome i u talijanskome dijelu) etnički i kulturno

Pula

prisutni više od pola tisućljeća, što im do danas na slovenskome ozemlju nije dostatno da postanu službeno priznatom manjinom.

NADBISKUP BIZZI I BISKUP PERIĆ

Na koncu mi valja zaokružiti ovu priču koja nas je od Foče i Čajniča preko Zubaca dovela do Trsta i Kopra, priču o trima malobrojnima i slabo poznatim hrvatskim zajednicama bez čije bismo baštine ostali uskraćeni za činjenice da se glagoljalo i u jugoistočnoj Bosni i sjeverozapadnoj Istri te da se dalmatinskim latiničnim

slovopisom pisalo i u negdašnjoj Gornjoj Dalmaciji (kao dijelu Crvene Hrvatske). Da je postojala i međusobna komunikacija između tih triju enklava ne pokazuju samo migracije, nego i šturi povijesni podatci te naša svakodnevnica. Godine 1610. barski nadbiskup **Marin Bizzi** pohodio je, naime, katolike u Foči i Čajniču, a gotovo četiri stoljeća poslije jedan je od najvećih prijatelja i podupiratelja Hrvata Barske nadbiskupije mostarsko-duvanjski biskup i apostolski upravitelj Trebinjsko-mrkanske biskupije u miru **Ratko Perić**. Tako to rade istinski duhovni oci!

CRKVE I SAMOSTANI KOTORA OD 13. DO POČETKA 20. STOLJEĆA

Ispreplićući vrijednosti sakralnih građevina, pišući o njihovu nastanku, izmjenama i nestajanju, s vrijednostima likovnih djela i kamene plastike, kao i s duhovnim nasljeđem, autorica stvara sveobuhvatnu sliku Kotora iz prošlih vremena, ali i sadašnjosti

Tekst: Jovana Lalošević Vidović
Foto: Pomorski muzej Crne Gore

Iskazana mi je velika čast kada me je cijenjena kolegica gospođa **Radojka Abramović** pozvala da večeras budem ovdje s vama i da uz istaknutog povjesničara umjetnosti akademika **Aleksandra Čilikova** mogu govoriti i predstaviti njezinu upravo izišlu knjigu „Crkve i samostani Kotora od 13. do početka 20. vijeka - Crkve i vjekovi“. Ovom prilikom želim zahvaliti kolegici Radojki Abramović na iskazanom povjerenju da kao povjesničarka umjetnosti, ali i kao istraživačica u području zaštite kulturne baštine Boke, večeras mogu iznijeti kratak osvrt, odnosno dati analizu njezina djela i kritički pristup.

Radojku Abramović svi dobro poznajemo kao povjesničarku umjetnosti, istraživačicu i vrsnu poznavateljicu povijesti i kulturne baštine Boke, što osim velikog broja objavljenih stručnih članaka potvrđuju i naslovi monografija „Lav Svetog Marka, simbol Serenissime, predstavljen u umjetnosti grada Kotora“ i „Romaničke crkve grada Kotora - Crkve i vjekovi“, koje potpisuje Abramović. Također, Radojku znamo i kao autoricu književnih romana „Bokeljske bure, juga i bonace“ i „Vjekovi prolaze, a duše pričaju“, koji s druge strane svjedoče o nekom drukčijem pristupu stvaranju i poznavanju pripovjedačkog načina izraza autorice.

Objavljivanjem monografije „Crkve i samostani Kotora od 13. do početka 20. vijeka - Crkve i vjekovi“ autorica nam je još jednom potvrdila svoju apsolutnu angažiranost i doprinos u istraživanju povijesti i kulture grada Kotora, a sve to uz vrednovanje našega kulturnog blaga.

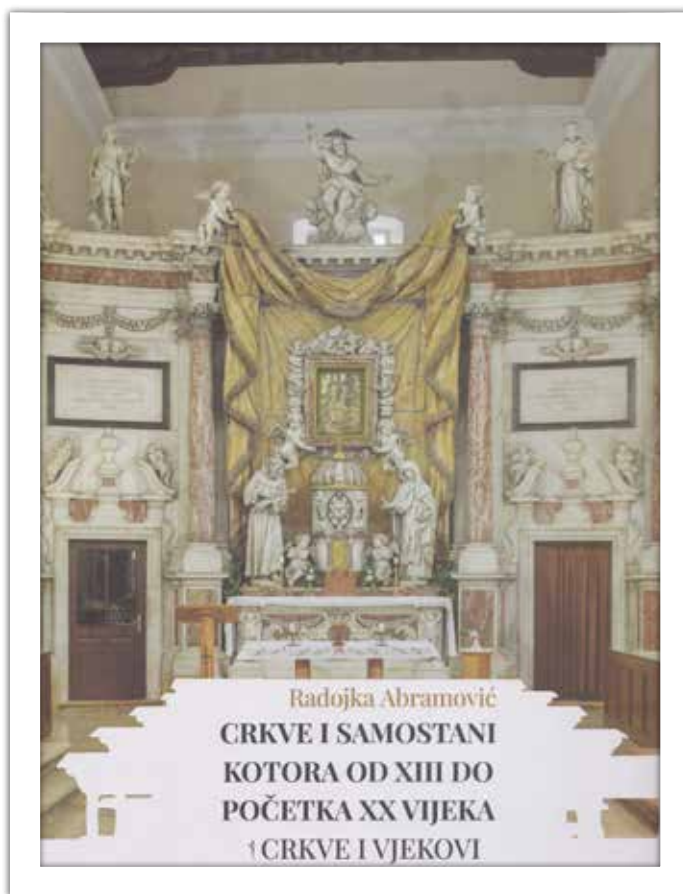
Ova monografija svakako ima višestruku vrijednost. S jedne strane, pokazuje iznimno dobru upućenost autorice u značaj naše kulturne baštine, te svojim stručnim izrazom približava i naglašava slojevitost stilova u sakralnoj arhitekturi grada Kotora, kao i u trendovima u likovnoj i primijenjenoj umjetnosti. Uz sve to, s druge strane, autorica je na vrlo vješt način uspjela prikazati i činjenično stanje sadašnjeg trenutka crkava i samostana ovoga grada, odnosno kako je i koliko je suvremeni način života utjecao na određivanje namjene pojedinih sakralnih kompleksa.

Upućenost i poimanje literature i arhivskih izvora autorice želim posebno naglasiti. Od samog početka ona navodi relevantne i značajne izvore za proučavanje graditeljstva Kotora, kao i za izučavanje duhovnoga života ovoga drevnoga grada. Lakoća kojom se autorica kreće kroz obilje stručne literature i povijesne dokumente potvrđuje gotovo svaka stranica ove monografije. Vrlo vješto i znalački ovi izvori povezani su s autoričinim zapažanjima, zaključcima, rezultatima istraživanja i, naravno, odabirom fotografija koje nam dodatno olakšavaju da stvorimo jasniju sliku kakav je bio srednjovjekovni Kotor i na koji način je novo vrijeme, koje je donosilo i nove životne stile, nametnulo sakralnim objektima neki novi ili sasvim drukčiji život u njima.

Na samom početku Abramović na temelju dostupne dokumentacije iznosi popis kotorskih crkava od 12. stoljeća do 1938. godine, gdje vidimo da je od 32 sakralna objekta u okviru zidina Staroga grada Kotora danas sačuvano 15 objekata. Od ovih 15, njih 8 je zadržalo svoju sakralnu funkciju, dok je preostalih 7 dobilo novu namjenu, te djelomično promijenilo izgled. Uglavnom, svaki od ovih sakralnih objekata autorica u svom djelu analizira posebno, u većem ili manjem opsegu, izostavljajući one s romaničkim karakteristikama koji su bili tema njezina prethodnog rada.

Zanimljivo je da monografija počinje i završava opisom franjevačkog samostana – starog i novog, odnosno samostana izvan i unutar zidina Staroga grada Kotora. Na ovaj način autorica kao da je željela istaknuti i zaokružiti jednu sferu djelovanja ovoga crkvenog reda koji je zasigurno ostavio veliki pečat u povijesti našega grada, ali i utjecao na njegovo buduće formiranje, kako u arhitektonskom tako i u kulturološkom kontekstu.

Nakon opisa života svetog Franje, osnivača i utemeljitelja ovoga crkvenog reda, autorica vješto prelazi na iznošenje podataka o formiranju franjevačkog samostana na Gurdiću 1286. godine od strane Jelene Anžuske. Up-

ućuje čitatelje na vrlo malo dostupnih podataka i oskudno poznavanje ovog lokaliteta sve do sredine 20. stoljeća kada su uslijedila arheološka istraživanja. Osim rezultata arheoloških istraživanja, zahvaljujući kojima možemo pretpostaviti izgled i sadržaj samostana, autorica nam približava i život redovnika koji su, kako navodi, „u svom refektorijumu, pogureni nad knjigama koje prepisuju, poslije napornog rada u razgovorima, gdje izmjenjuju svoja duhovna iskustva i umorni odlaze u spavaonice, da bi već ranom zorom, s prvim crkvenim zvonom, ustajali za prvu molitvu. U ovom su samostanu više od tri i po vijeka redovnici, kako je rečeno, prepisivali manuskripte, šireći od 1288. do 1657. godine svoj vjerski uticaj i obogaćujući svoju biblioteku”.

Nakon 1657. godine zbog burnih povijesnih događaja franjevci su prisiljeni preseliti se unutar gradskih zidina gdje nastavljaju svoje djelovanje. Ubikaciju i izgradnju nove crkve, samostana i zvonika u baroknom stilu tijekom 17. i 18. stoljeća autorica detaljno predstavlja i opisuje. Govoreći o važnosti arhitekture franjevačkog samostana, navodi i važnost očuvanosti klaustara za čije se kapitule smatra da su preneseni iz samostana svetog Franje izvan zidina. Osim kapitula, iz prvobitnog samostana je najvjerojatnije preneseno i kameno raspeće s romaničkim karakteristikama, koje je ugrađeno na zvoniku novonas-

talog kompleksa. Na ovaj način otvaraju se i teme za nova istraživanja i znanstvene radove čiji bi rezultati bili dragocjeni kao dopuna sadašnjim saznanjima. Posljednjom restauracijom crkva je pretvorena u moderni prostor za potrebe biblioteke Kotorske biskupije, a samostanski klaustar već je dulji niz godina ugostiteljski objekat.

Jednako važnu ulogu u kreiranju slike srednjovjekovnog Kotora imao je dominikanski red, za čiju crkvu i samostan svetog Nikole Abramović navodi da je bio „rasadnik kulturnog života grada Kotora, gdje su se školovali brojni ugledni kulturni radnici...”. I ovaj samostan djeleli sudbinu franjevačkog, odnosno, prvobitni koji je bio posvećen svetom Nikoli i smješten izvan gradskih zidina na Tabačini, po naredbi mletačke vlasti 1537. godine se ruši. Neposredno nakon toga izgrađuje se nova crkva i samostan u gradu, neposredno uz gradske bedeme. Autorica daje opis novoizgrađene crkve svetog Nikole: „Pročelje ove crkve bilo je izrađeno od fino tesanog korčulanskog kamena i krasila ga je rozeta, dva postranična prozora građena u romaničkom stilu i lijepo izveden portal. Iznad ulaza u crkvu stajao je natpis: HAEC EST DOMUS DEI ET PORTA COELI. Prema tvrdnjama dominikanskog historičara **Vinka Babića** iz Kotora ova crkva posjedovala je osam oltara.” Smatra se da je poslije katedrale sv. Tripuna ova crkva bila najbogatija po umjetničkim djelima. Nakon propasti mletačke vladavine 1789. godine i dolaskom austrijskih vojnih trupa samostan je pretvoren u vojarnu, dok je dolaskom Francuza crkva predana pravoslavnom stanovništvu. Na badnje večer 1896. godine crkva i samostan su izgorjeli u požaru. Danas je od samostanskog kompleksa ostalo jedno krilo klaustara, gdje se privremeno nalazi prostor sa suvenirnicama, dok su ostaci zgrade u ruševnom stanju.

O vrijednostima naše kulturne baštine dosta je pisano, dok se o njihovoj suvremenoj namjeni i stupnju obnove rijetko govori. Pod okriljem ustanove koja se bavi zaštitom ovih reprezentativnih građevina dugi niz godina je prikupljana građa koja se odnosi na sakralnu arhitekturu, a samim time i građa o crkvama. Istaknuti stručnjaci sudjelovali su na terenu u proučavanjima njihove arhitekture, objavljivali radove i izrađivali projekte te bili prisutni pri izvođenju radova, što je u slučajevima ovih sakralnih objekata od iznimnog značaja. Restauracija ovih objekata mora se temeljiti na pouzdanim podacima, a izvođenje radova nezaobilazno je pod nadzorom restauratora, koji osim što posjeduju znanje i umjeće, moraju poznavati prošlost, ali i posjedovati veliku vještinu da istaknu ono što je vjekovima bilo skriveno ili zanemareno. Na ovaj način širokoj javnosti su prezentirani oblici i rješenja fasada, krovova, prozora, portala, mnogi drugi arhitektonski elementi, koji su zbog pregradnji godinama bili nepravedno zaklonjeni i nedostupni oku promatrača i

istraživača. Radojka Abramović nastojala je u svojoj monografiji pisati i o ovoj temi, kao npr. u slučaju s franjevačkim samostanom.

I za baroknu crkvu Gospe od Anđela, koja potječe iz 16. stoljeća, a konačan izgled dobiva prilikom obnove 1730. godine, autorica nas podsjeća da su je francuske vlasti još u 19. stoljeću zatekle kao zapuštenu, dok je rekonstrukcijom sredinom 20. stoljeća središnji brod crkve s oltarom pretvoren u kinodvoranu. Danas, na temelju izgleda njezine glavne fasade, naslućujemo da je nekada bila crkva, ali i po polukružnim prozorima, vidljivim iz unutrašnjosti objekta. Uz ovu crkvu nalazio se i ženski redovnički franjevački samostan, koji su Francuzi pretvorili prvo u vojarnu, a tijekom 20. i 21. stoljeća ovdje su smješteni stanovi, Gradska biblioteka i Muzej mačaka. Javnu namjenu dobila je i crkva Svetog Duha, koja je danas dvorana Muzičke škole „Vida Matjan”, što je također zabilježeno na stranicama ove monografije. I ovdje autorica podsjeća na važnost načina izvedene restauracije u unutrašnjosti ovog objekta koji je vraćen u koncepciju crkvenog prostora.

Također, autorica nije propustila istaknuti važnost promjena na sakralnim građevinama koje su se događale mnogo ranije, odnosno nakon velikog potresa 1667. godine pa sve do 20. stoljeća, odnosno prije uspostavljanja modernog koncepta zaštite kulturne baštine. Upućuje na događaje koji su utjecali na to da se Kotor barokizira, navodeći konkretne primjere kako je elemente gotičke, romaničke i renesansne gradnje postupno zamijenio barokni stil. Čitajući ovu monografiju, vidimo kako pojedine građevine nestaju ustupajući mjesto novim, ili se transformiraju prilagođavajući se novim stilovima arhitekture. Navest ću samo jedan primjer od mnogih koje autorica detaljno obrađuje, potkrepljujući sve bibliografskim izvorima. Crkva svete Klare osnovana je i posvećena 1364. godine, međutim, od izvorne arhitekture vrlo malo je ostalo. Na njezinoj glavnoj fasadi uočava se promjena njezina izgleda, nastala nakon katastrofalnog potresa 1667. godine, dok se pažljivim promatranjem njezine unutrašnjosti zaključuje da je prvobitna crkva bila pozicionirana u pravcu zapad-istok. I samostanski kompleks crkve svete Klare tijekom prošlosti je više puta restauriran. Zna se da je crkva bila popravljena prvi put oko 1750. godine, dok je kasnije, 1868., čitav samostanski kompleks podignut za jedan kat, kako bi se u njemu smjestila Niža gimnazija i Pomorska škola. Nakon Drugog svjetskog rata, od 1947. do 1975. godine ovdje je bila smještena muzička škola.

Osim monumentalnih zdanja sakralne arhitekture iz baroknog razdoblja, autorica veliku važnost pridaje i djelima likovne i primijenjene umjetnosti, kao i kamenoj plastici. Impresivan način na koji opisuje ova ostvarenja čitatelju daje osjećaj bliskosti i jasnoće shvaćanja tematike. Na

isti, jednostavan i domišljat način govori o umjetnicima koji su ih stvarali, kao i načinu na koji su slikali i izrađivali ova vrijedna djela. Prilikom analize pojedinih djela autorica nije izostavila stilsko-umjetničke komparacije, kao i atribucije određenim umjetnicima, što još jednom pokazuje njezinu bravuru i stručnost povjesničara umjetnosti.

Kao vrlo bitan aspekt ove monografije, želim istaknuti činjenicu o spoznaji važnosti praćenja kretanja umjetničkih djela kroz prostor i kroz vrijeme, odnosno kako i sama autorica navodi: „Pišući o prenošenju oltara, umjetničkih slika, bogoslužbenih predmeta iz jedne crkve u drugu, zapisujemo trag nji-hovog trajanja i postojanja u datom prostoru i na taj način brinemo o očuvanju kulturne baštine, naroči-to ako uzmemo u obzir činjenicu da je ogroman dio pokretnog kulturnog blaga nestao, ili je na raznorazne načine devastiran tokom vremena.” Temeljito i detaljno, autorica je popisala i izražajno opisala mnoga umjetnička djela koja su krasila oltare crkva, njihove kapele i riznice. Većina sačuvanih ovih izrazito vrijednih radova danas se nalazi u katedrali svetog Tripuna, dok neki krase prostore kotorskih crkava. Tako Abramović bilježi pale s oltara bivše crkve svetog Nikole, kao što su pala sv. Nikole autora **Pjetra Antonija Novelija**, oltarska pala sv. Osvalda, djelo **Đovanija Venancija**, zatim veliko platno „Poklonstvo kraljeva”, koje su nekada bile smještene u crkvi svetog Josipa, a danas zajedno s palom s oltara svetog Bartolomeja, koju potpisuje **Đirolamo da Santakroće**, također iz crkve sv. Nikole, smješteni su u katedrali svetog Tripuna. Ponovno moram istaknuti da su ovo samo neki od mnogih primjera iz monografije koja je pred nama.

Budući da sam rođena Kotoranka koja je svoje djetinjstvo provela u ovom gradu, u proučavanje povijesno-umjetničkih vrijednosti rodnoga grada ušla sam sasvim svjesno i s velikom ljubavlju, a trenutno radeći na poslovima zaštite kulturne baštine u Upravi za zaštitu kulturnih dobara svakako mogu reći da mi je tematika ove monografije i te kako poznata i bliska, te podržavam ovakvu namjeru autorice da nam zahvaljujući svom podrobnom i konciznom radu približi bogato i vrijedno kulturno nasljeđe Kotora. Osobno i iskreno, želim pohvaliti i podržati ovakav kompleksan način objavljivanja monografije gdje su na jednome mjestu pobrojani bogati bibliografski podaci, opisana i istaknuta vrijednost kulturno-povijesne baštine našega grada, kao i trenutno stanje ovih reprezentativnih građevina. Ispreplićući vrijednosti sakralnih građevina, pišući o njihovu nastanku, izmjenama i nestajanju, s vrijednostima likovnih djela i kamene plastike, kao i s duhovnim nasljeđem, Radojka Abramović stvara sveobuhvatnu sliku Kotora iz prošlih vremena, ali i sadašnjosti.

Čestitam kolegici Radojki na objavljenoj jako vrijednoj i stručno priređenoj monografiji i još jednom zahvaljujem na pozivu, a budućim čitateljima ostavljam da i sami prouče tekst i zakorače u svijet koji su krasila neka prošla vremena.

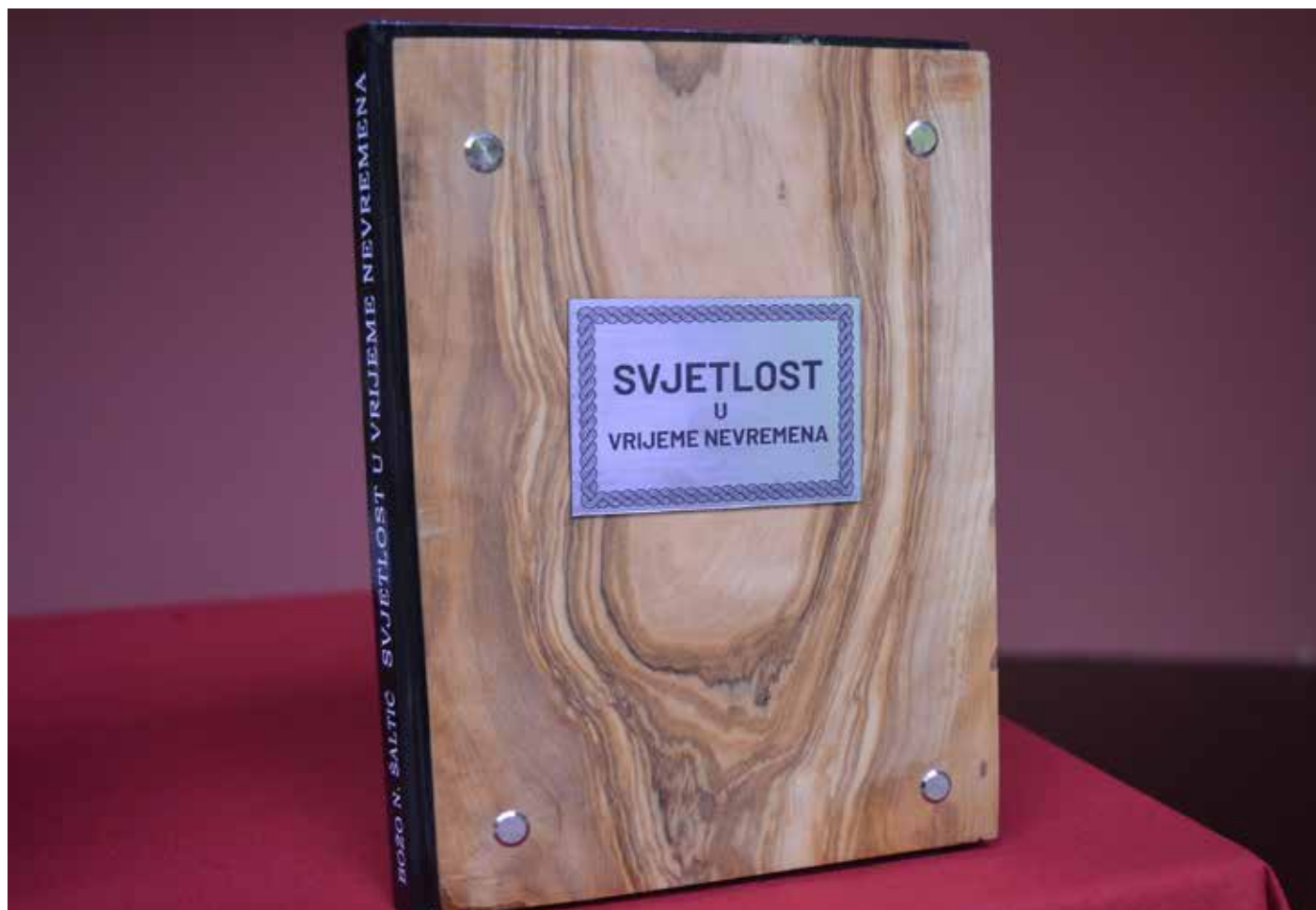
U predstavljanju knjige sudjelovali su akademik, povjesničar umjetnosti Aleksandar Čilikov i autorica monografije Radojka Abramović, muzejska savjetnica i povjesničarka umjetnosti. Prisutne je pozdravila direktorica Pomorskog muzeja Crne Gore Kotor, **mr. Maja Uskoković**.

„SVJETLOST U VRIJEME NEVREMENA“

Knjiga posvećena pokojnom peteru Vladimiru Vasilju,
župniku Bara i Zubaca

Tekst: Marin Čaveliš
Foto: Radio Dux

Ukripti konkatedrale sv. Petra u Baru održana je promocija zbirke pjesama „Svjetlost u vrijeme nevremena“, autora **Boža Šaltića**, uglednoga barskog maslinara i dugogodišnjega člana Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore iz Kotora.

Iako piše gotovo 40 godina, ovo je njegova prva zbirka. Pjesme u njoj nadahnute su religijom, vjerom u Boga i čovjeka, ali one ipak nisu klasične religijske ili duhovne pjesme. Šaltićeve pjesme napisane su jezikom već iskusnoga pjesnika koji na jednostavan i originalan način publici lako prenosi emocije i poruke.

Svoju prvu knjigu posvetio je čovjeku velikoga srca i intelektualne zrelosti – Božjem čovjeku, pokojnome **pateru Vladimiru Vasilju**, župniku Bara i Zubaca, koji je njemu i mnogim Baranima bio „svjetlost u vrijeme nevremena“. Njegov lik je zbog toga na koricama zbirke simbolično utisnut u svijeću.

„Uvijek posvećen Isusu Kristu, darovao je svega sebe, bez rezerve, Bogu i ljudima u svako doba dana i noći. Nisam jedini koga je pater Vlado podigao sa zemlje u najtežim trenucima. Jedan sam od mnogih koji su vječno zahvalni što smo ga imali među nama. Dao nam je snagu

da shvatimo tko smo, da smo bezrezervno Božji. Učio nas je kako da hodamo stazama pravim, da trpimo i molimo, da pomažemo sve ljude u potrebi“, rekao je Šaltić.

Promocija je počela simboličnim videom, nakon kojega su uslijedile pjesme Ave Maria i Panis Angelicus u izvođenju **Bojane Pejanović**, uz klavirsku pratnju **Ive Pavlović**, studentice Muzičke akademije u Zagrebu.

Stihove su, osim autora, čitali hrvatski veleposlanik u Crnoj Gori **Veselko Grubišić** i **dr. sc. Milan Bošnjak**, savjetnik s posebnim položajem za pitanja hrvatske nacionalne manjine u inozemstvu iz Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike. Pjesmu „Fala“ otpjevala je **Damjana Đurović**, dok je voditeljica programa bila **Jovana Marđokić**, a moderatorica **prof. Ana Vuksanović**.

Među prisutnima bili su **mons. Rrok Gjonlleshaj**, barski nadbiskup, biskup u miru **mons. Ilija Janjić**, državni tajnik Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske **Zvonko Milas**, generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru **Jasminka Lončarević**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog Vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković** te **Adrijan Vuksanović**, predsjednik Hrvatske građanske inicijative i njezin zastupnik u Skupštini Crne Gore.

DANTE ALIGIERI
DIVNA GLUMA

PREVED I PROTUMAČIO
FRANO UCCELLINI - TICE

Kotor, 1910. / Tivat 2024.

PROMOCIJA „DIVNE GLUME“ FRANA UCCELLINIJA-TICE U KOTORU

Da je postojala i međusobna komunikacija između tih triju enklava ne pokazuju samo migracije, nego i šturi povijesni podatci te naša svakodnevnica

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Haris Mekić

U crkvi svetog Duha u Kotoru sredinom studenoga održana je promocija knjige „Divna gluma“ **Frana Uccellinija-Tice**, događaj koji je privukao pozornost kulturne javnosti. Djelo su predstavili **dr. Vladimir Lončarević**, ugledni hrvatski esejist, publicist, književni povjesničar, teoretičar i kroatist te **mr. Božidar Petrač**, romanist, komparatist, književnik, publicist, književni kritičar, prevoditelj i predsjednik Društva hrvatskih književnika.

„Divna gluma“ biskupa Frana Uccellinija-Tice, dubrovačkog i kotorskog biskupa, predstavlja prvi cjeloviti hrvatski prijevod djela „Divina Commedia“ **Dantea Alighierija**, epohalnog djela objavljenog u Kotoru 1910. godine. Ovo značajno kulturno dostignuće obilježava prekretnicu u povijesti hrvatske književnosti.

Zvonimir Deković, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, istaknuo je značaj ove knjige za

hrvatski narod i njegovu kulturu, dok je **prof. Ana Vuksanović** naglasila kako je ovim djelom premašena brojka od 65 izdanja u nakladništvu i sunakladništvu Hrvatskoga nacionalnog vijeća.

„Svjetsko književno remek-djelo doživljava svoj prvi cjeloviti hrvatski prijevod u Boki, što potvrđuje jedinstven etnički i duhovni prostor hrvatskoga naroda“, rekao je Deković, naglasivši da Dante Alighieri prije više od 700 godina piše o Hrvatima koji kao vjerni katolici hodočaste u Rim da se poklone Veronikinu rupcu na kojemu je ostao Kristov lik.

„Ovdje stavljam akcent na hrvatski jezik kao jednu od najznačajnijih sastavnica hrvatskoga identiteta, čiji smisao nije prenošenje pukih informacija, nego oblikovanje pamćenja i znanja. Dakle, ako je hrvatski jezik toliko važan identitetski čimbenik, onda je identitet naš DNK, naša osobna iskaznica, naš otisak prsta. Jedan jedinstveni i neponovljivi, onaj koji se ne može pomiješati niti s jednim drugim bez obzira na to koliko mu bio sličan. Jezik možemo promatrati u odnosu prema drugom da bi se bolje vidjele posebnosti svakog pojedinačno, bliskost može biti korisna u zajedničkim potrebama grada, države i šire zajednice, ali nikad se, baš nikad, ne smije izgubiti subjektivitet jer u svakoj velikoj mješavini - mali gube i asimiliraju se“, naglasio je Deković.

Dante Alighieri i njegova djela, posebice „Božanstvena komedija“, stoljećima su plijenili pažnju hrvatske književne i kulturne javnosti, počevši od **Marka Marulića**, koji je prvi preveo na latinski jezik Prvo pjevanje Pakla. Danteova pjesnička virtuoznost bila je izazov mnogim prevoditeljima da njegovo djelo vjerno prenese na svoje jezike, što potvrđuju brojni prevodi.

Petrač je naglasio povijesni, kulturni i književni značaj ovog djela te istaknuo kako je biskup Uccellini-Tice iznimno važna figura hrvatske književnosti 19. stoljeća.

Detaljno je analizirao jezičnu specifičnost Ticina prijevoda koji je, iako arhaičan i lokalno obojen, predstavljao pionirski korak u oblikovanju hrvatske književne i jezične tradicije.

„Uccellini-Tice koristio je stariji oblik hrvatskoga jezika, koji je bio bogat lokalnim dijalektnim značajkama, ali je istodobno očuvao duboko razumijevanje Danteova složenog jezika i filozofskih ideja“, rekao je Petrač naglašavajući važnost ovog prijevoda u kontekstu šire europske književne baštine.

Petrač je također istaknuo važnost očuvanja metričke strukture i ritma originala, što je predstavljalo veliki izazov za svakog prevoditelja u Ticinu vremenu. „Divna gluma“ možda nije bila najprikladnija za šire čitateljstvo

svoga vremena, ali je i dalje ostala svjedočanstvo hrvatskoga truda da se poveže s europskom kulturnom tradicijom.

Biskup Frano Uccellini-Tice bio je kotorski biskup od 1894. do 1937. godine, a na prijevodu „Božanstvene komedije“ radio je 30 godina. Zastupao je koncept integralnoga jugoslavenstva u svrhu očuvanja nacionalnoga identiteta, što je u to vrijeme bilo iznimno važno zbog prijetnje od talijanizacije nakon Rapalskog sporazuma 1920. godine.

Lončarević ističe da je jugoslavenstvo imalo veću potporu u primorskim hrvatskim krajevima zbog opasnosti od talijanizacije. Biskup Uccellini bio je žestok protivnik talijanizacije i stare Austro-Ugarske monarhije.

„No, ako se danas nakon dvaju tragičnih pokušaja državnoga ostvarenja toga političkog cilja može što reći o njegovu razumijevanju gesla ‘sve za vjeru i narod’, onda treba reći i to da je ono svakako proizlazilo iz katoličkog univerzalizma, u duhu kojega je prirodno i evanđeoski razumijevao zadaću i cilj bratstva među ljudima i narodima. No vrijeme je pokazalo da idealizam nije dovoljan da bi ideal ostvario, što je na svojoj koži osjetio već njegov nasljednik, biskup **Pavao Butorac**“, rekao je Lončarević, naglasivši kako je Uccellinijev pri-

jevod Danteove „Božanstvene komedije“ doista veliko djelo.

„Bez obzira na političke kontroverze, nedvojbeno je trajan spomenik hrvatske kulture u Boki i hrvatske kulture u cjelini“, zaključio je Lončarević.

Ovome važnome kulturnom događaju nazočili su **mr. sc. Jasminka Lončarević**, generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru, opunomoćeni ministar Veleposlanstva Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Boris Belanić**, predsjednik Društva dubrovačkih književnika **Boris Njavro**, predsjednica Matice hrvatske u Boki kotorskoj **Marija Mihaliček**, predsjednik Hrvatske građanske inicijative i njezin zastupnik u Skupštini Crne Gore **Adrijan Vuksanović** te predstavnici Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina, Hrvatskoga nacionalnog vijeća i hrvatskih udruga u Crnoj Gori.

U glazbenom dijelu programa sudjelovale su **Bruna Matijević** na flauti i **Nevila Klakor** na violini.

Predstavljanje knjige organiziralo je Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore, uz potporu Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore, dok je glavni pokrovitelj Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske.

SKALINADAMA BLISTAVE PROŠLOSTI I ZAJEDNIČKE BUDUĆNOSTI

**Premijerno predstavljanje dokumentarnog filma s dramskim elementima,
u kojem se prepliću segmenti bokeljske i dubrovačke tradicije i kulture**

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Haris Mekić

Promocija filma „Bokeljsko-dubrovačkim skalinadama“, u organizaciji Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, održana je krajem studenoga u donjolas-tovskom Domu kulture „Josip Marković“. Autorica filma je

prof. Dijana Milošević, poznato lice kulturnog i društvenog života Hrvata Boke kotorske.

„Bokeljsko-dubrovačkim skalinadama“ dokumentarni je kratkometražni film s dramskim elementima, u kojem se

prepliću segmenti bokeljske i dubrovačke tradicije i kulture. Ova dva kulturno i povijesno bliska područja u filmu povezuje ljubavna priča mlade Bokeljke i dubrovačkog mladića. U njihovim bajulima simbolično je predstavljeno kulturno blago oba kraja te zajednička identitetska nit.

Film Dijane Milošević uspješno uvezuje dokumentarne i edukativne elemente, nastojeći u prvom redu prikazati iznimno bogatu baštinu hrvatskoga naroda u Boki kotorskoj, čvrsto je vezujući uz Dubrovnik i Dalmaciju.

Gotovo poetski nižu se storije o Gospi od Škrpjela, klapskoj pjesmi i maču Petra Zrinskog, o umjetnosti koja nastaje iz konopa te o najvažnijim značajkama istinske Boke kotorske. Povijesno zajedništvo Dubrovnika i Kotora u filmu se potvrđuje prikazom njihovih zaštitnika, svetog Vlahu i svetog Tripuna, koji i danas povezuju i snaže.

Autorica filma za Hrvatski glasnik ističe kako su željeli na suvremen način mladima približiti našu kulturnu baštinu.

„Cilj nam je bio izazvati osjećaje i potaknuti na razmišljanje, prikazujući istodobno povezanost Boke i Dalmacije, Boke i Dubrovnika, odnosno Crne Gore i Hrvatske. Vjerujemo da smo uspjeli u tome, jer film ne samo da

pokazuje našu povijest i kulturu, već je i poziv na očuvanje tih vrijednosti za buduće generacije“, naglasila je Milošević.

Ovaj film predstavlja samo prvi korak u prikazivanju neprocjenjivoga kulturnog nasljeđa Boke. „Iako smo obuhvatili važne segmente kulture“, kaže Milošević, „ostalo je još mnogo toga što treba biti prikazano, od kulturnih posebnosti Boke do konavoske baštine“.

„Planiramo snimiti i drugi dio filma koji će širiti ovaj narativ te prikazati sve ono što čini našu kulturnu baštinu bogatom i raznolikom, kako bismo pružili potpuniji uvid u bogatstvo naših tradicija.“

„Bokeljsko-dubrovačkim skalinadama“ spaja mlade talente s obje strane granice, iz Dubrovnika i Boke, koji zajedno oživljavaju priču o ljubavi, tradiciji i baštini.

„U ovom filmu mladi glumci donose novu dimenziju naših povijesnih veza, povezujući prošlost i sadašnjost, te nas podsjećaju na to koliko su Boka i Dubrovnik tijekom povijesti bili usko povezani. Uz njihovu ljubavnu priču film postavlja temelje za ponovnu suradnju između ova dva prostora, slaveći naš zajednički identitet i nasljeđe koje treba čuvati“, istaknula je Milošević.

Članovi Amaterskog kazališta Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore i glumci Dubrovačke privatne gimnazije protagonisti su ovog filma, u kojem još sudjeluju **don Srećko Majić**, peraški župnik, **Zvonimir Deković**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća, kapetan **Bruno Janković** s Mula, **Tina Braić Ugrinić** i **Marina Brainović**, organizatorice Festivala klapa te **prof. Nada Baldić** s dječjom klapom koju vodi.

Nina Hotko i **Ivo Đuratović**, učenici Dubrovačke privatne gimnazije, istaknuli su za Hrvatski glasnik kako im je jako drago da su sudjelovali u filmu, doživljajući ovaj projekt dobrim načinom da se što bolje povežu Boka kotorska i Dubrovnik. Rekli su da su oni i prije filma imali kontakt s Bokom, no smatraju kako bi se moglo više učiniti na promociji bogatoga kulturnog nasljeđa bokeljskih Hrvata, pogotovo kod mlađih generacija.

Mladi Dubrovnik nedovoljno znaju o tradiciji Hrvata u Boki, smatra **Tomislav Franušić**, ravnatelj Dubrovačke privatne gimnazije, dodajući kako postoji zid, podignut zbog nesretnog rata devedesetih godina prošloga stoljeća.

„Mladi moraju nadilaziti prepreke koje su nastale u prošlim vremenima. Bolji odnosi mogu se postići eduk-

acijom i kulturnom suradnjom, a film, koji mi se jako svidio, samo je jedan korak u tome“, rekao je Franušić, izrazivši nadu da bi dubrovačku premijeru film mogao imati u vrijeme Feste svetoga Vlaha.

„Suradnja Dubrovnik i Boke kotorske nije samo važna zbog kulturne razmjene, već i zbog jačanja identiteta našeg naroda“, smatra Franušić.

„Film koji smo premijerno predstavili predstavlja snažnu poveznicu između dviju povijesnih jezgri – Dubrovnik i Kotor, i uvod je u daljnje projekte koji će širiti svijest o kulturnom bogatstvu Boke i bokeljskih Hrvata. Živimo u dvije države, ali jedan smo narod. Možemo puno jedni drugima i ponuditi i pomoći“, naglasio je Franušić za Hrvatski glasnik i dodao kako to potvrđuje višegodišnja suradnja s Hrvatskim nacionalnim vijećem Crne Gore i Dijanom Milošević.

Na promociji filma, uz ostale, bili su veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Veselko Grubišić**, hrvatska generalna konzulica u Kotoru **Jasminka Lončarević**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Zvonimir Deković te dopredsjednik Hrvatske građanske inicijative **Ilija Janović**.

FESTIVAL KOJI SPAJA GENERACIJE GLAZBENIKA

**„Prije četrdeset godina ovdje sam pjevala pjesmu ‘Mladosti, lijepa radosti’.
Mladost je prošla, ali radost je ostala, jer ovaj festival traje i dalje,
svake godine donosi nova iznenađenja i talente”**

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Radio Dux

Festival zabavne, mediteranske i pop glazbe „Glas Boke 2024“ nedavno je oduševio posjetitelje u kotorskom Kulturnom centru „Nikola Đurković“. Ovaj glazbeni događaj, koji je već postao prepoznatljiv na regionalnoj kulturnoj sceni, održan je u organizaciji Hrvatske kulturne udruge „Staduni od kulture“, a okupio je mnoge ljubitelje glazbe i talente iz cijele Boke kotorske.

„Glas Boke“ nije samo glazbeni festival, već pravi kulturni događaj koji povezuje ljude i širi ljubav prema glazbi te daje prostor mladim talentima da pokažu svoj potencijal i steknu nova iskustva. Festival je najbolja potvrda jako duge glazbene tradicije grada Kotora.

Festival je okupio brojne izvođače, a u natjecateljskom dijelu programa dominirali su mladi i talentirani

pjevači koji su se borili za prestižne nagrade. Prvo mjesto i titulu pobjednice festivala osvojila je **Vjera Radulović**. Drugo mjesto pripalo je **Tijani Nikolić**, dok je treće zauzela **Irina Bulajić**. Posebnu nagradu „Bokeški kantant“ za najbolje izvođenje osvojila je **Danka Dragović**.

Osim dobitnica nagrada, nastupile su i talentirane mlade pjevačice **Nikolina Dževerdanović**, **Sanja Knez**, **Teodora Milatović** i **Kristina Radanović**.

U revijalnom dijelu programa, koji je također privukao pozornost publike, na pozornici su se izmjenjivali klapa „Incanto“, **Lucija Saulačić**, **Kristina Radanović** i **Nada Baldić**, organizatorica festivala, koja je svojim poznatim glasom dodatno zagrijala atmosferu. Za humorističan dio programa pobrinuo se **Dragan Buzdovan** iz poznatog „Teatra 303“.

U žiriju, koji je odabrao najbolje među izvođačima, bili su **Darko Perić**, **prof. Marina Dulović**, **prof. Bruna Matijević**, **prof. Dejan Krivokapić**, pjesnikinja **Dubravka Jovanović** i **Radmila Radulović**, direktorica Kulturnog centra „Nikola Đurković“.

Predsjednica Hrvatske kulturne udruge „Staduni od kulture“ **Nada Baldić** istaknula je u svom obraćanju značaj festivala, odnosno dugogodišnju tradiciju održavanja ovakvih događaja u Boki kotorskoj.

„Prije četrdeset godina ovdje sam pjevala pjesmu ‘Mladosti, lijepa radosti’. Mladost je prošla, ali radost je ostala, jer ovaj festival traje i dalje, svake godine donosi nova iznenađenja i talente. Boka nije mala, Boka je pjesma! S pjesmom i u pjesmi

želim vam mnogo sreće i radosti, te se nadam da ćemo svi zajedno pjevati našu himnu, Bokeljsku noć“, naglasila je Baldić.

Baldić je, govoreći za Hrvatski glasnik, podijelila razmišljanja o ulozi koju glazba ima u njezinom životu i radu.

„Doista sam sretna i blagoslovljena što imam priliku raditi s mladim ljudima, stvarati nove umjetnike i pretakati cijelu svoju ljubav u predivne melodije. To nije uvijek lako, ali uz puno ljubavi ništa nije teško. Veliko mi je zadovoljstvo okupiti sjajne mlade umjetnice, i to ne samo iz Kotora, Tivta i Perasta, nego i šire, jer naš ‘đardin’ dioista vrvi talentom. Posebno me veseli što su njihove obitelji uvijek tu, podržavaju ih i prate njihov napredak“, istaknula je Baldić.

Baldić je, nakon uspješnog održanog festivala, najavila i drugi glazbeni događaj koji će izazvati veliko zanimanje.

„Zadovoljstvo mi je najaviti koncert ‘Božićna zvona’, koji će se održati 28. prosinca u 19 sati u katedrali sv. Tripuna u Kotoru. Gost nam je poznati tenor **Stjepo Gleđ Markos**. Radujemo se njegovom nastupu i pozivamo sve ljude dobre volje da nam se pridruže i slave Božić s nama“, rekla je Baldić za Hrvatski glasnik.

Pokrovitelji ovogodišnjeg festivala „Glas Boke“ bili su Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske i Kulturni centar „Nikola Đurković“ iz Kotora.

Korepetitor festivala bio je **prof. Dejan Krivokapić**, a glazbenu podršku nastupima pružio je bend „Parapet“. Program su vodile **Ana Vuksanović** i **Tanja Grabić**.

DUŠA RATNIKA

Galerija ratničke kulture prostor je unikatnog sadržaja i značenja, netipičan za crnogorsko i šire područje, koji originalnošću svoga nastajanja determinira kulturno stvaralaštvo iskonskim nagonom te trajnim stanjem fluidne kreativnosti

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Haris Mekić

U svijetu boričkih vještina, gdje snaga tijela, disciplina uma i tradicija postaju jedno, Kotoranin **Andrija Romoda** svojim životnim putem pruža inspiraciju.

Putovanje zanimljivim svijetom drevnih vještina započeo je sa samo devetnaest godina, upoznavši se prvi put s boričkom kulturom. Najprije je to bila Andrija strast prema boričkim vještinama, da bi kasnije prerasla u duboko istraživanje, a posljednjih dvadeset godina u izradu replika hladnog oružja.

„Borička kultura nije samo tjelesna aktivnost, već je mnogo više od toga. To je način života“, objašnjava Andrija za Hrvatski glasnik, govoreći o dubokom filozofskom pristupu kojem se posvetio. Razumijevanje boričkih vještina nije za njega samo tehnički aspekt borbe, već široka kultura koja zahtijeva poseban pogled na život, etičke vrijednosti i disciplinu.

U nedostatku formalnog znanja iz ovog područja, kao mladić uranja u istraživanja, oslanjajući se tada na teško dostupnu literaturu, brošure i vlastitu radoznalost. Svi

dostupni resursi za njega su bili dragocjeni, od knjiga u bibliotekama, preko razgovora s prijateljima koji su već imali iskustva u različitim boričkim disciplinama, do samostalnog eksperimentiranja.

„Puno sam učio iz svega što sam mogao pronaći, a prijatelji koji su trenirali različite boričke vještine bili su mi od velike pomoći”, prisjeća se Andrija.

Njegovo zalaganje i želja za učenjem dovode ga do koraka koji oblikuju njegov dalji razvoj. Izradom vlastite opreme ovaj školovani pomorac zaplovio je morem tradicionalnog oružja sa svih meridijana.

„Počeo sam raditi replike, a prvo što sam napravio bila je čaka. To je bio moj prvi projekt”, kaže nam u šali Andrija. Ovaj kreativni proces mu je, objašnjava, omogućio da produbi svoje razumijevanje boričkih vještina te se poveže s tradicijom, jer svaka replika zasebno govori kako o tehnici same izrade, tako i o povijesnom značaju toga oružja.

Osebniji Kotoranin u protekla je dva desetljeća od čake stigao do više od 300 primjeraka hladnog oružja. Replike koje je izradio pripadaju različitim epohama, narodima i civilizacijama. Zastupljena su oružja s Dalekog i Bliskog istoka, Europe i Afrike.

U fokusu njegova zanimanja su oružja staroga Rima, u kolekciji ima i jako zanimljive škotske mačeve, a tu je i jedan vikinški od dva kilograma, koji Andrija često promatra u simboličkom smislu. „Kada ga uzmem, pitam se kako li je izgledao čovjek koji ga je koristio. Koliko je snage i vještine u prošlosti bilo potrebno za baratanje takvim mačem.”

A pasija iz mladenačkog doba, nedvojbeno Andrija konstanta, odvodi ga do „Duše ratnika“, galerije posvećene njegovim replikama hladnog oružja. Na svetog Andriju, 30. listopada, u vlastitom životnom prostoru u Starom gradu, uz prisutnost prijatelja te zaljubljenika u kulturu i povijest, predstavio je Romoda svoj novi „projekt“.

Galerija ratničke kulture prostor je unikatnog sadržaja i značenja, netipičan za crnogorsko i šire područje, koji originalnošću svoga nastajanja determinira kulturno stvaralaštvo iskonskim nagonom te trajnim stanjem fluidne kreativnosti. „Duša ratnika“ nije isključivo prikaz pažljivo izrađenih kopija negdašnjeg oružja, već ogledalo svjetskoga ratovanja od vremena stare Grčke do Drugoga svjetskog rata.

„Svaka replika nosi neku priču i moj cilj je da posjetiteljima približim duboku tradiciju koja se veže za oružja, narode, ratnike i vojskovođe”, rekao je Andrija na otvorenju galerije.

Iako posvećen tjelesnim i tehničkim karakteristikama borbe, nikada ne gubi iz vida etičku dimenziju ove kulture. Za njega boričke vještine, istaknuo je to na

otvorenju galerije, ne bi trebale biti alat za nasilje ili maltretiranje drugih.

Andrija Romoda

„Ove vještine treba koristiti za osobni razvoj, povećanje samopouzdanja i unutarnju harmoniju. Borička kultura je, u biti, sredstvo za samorazumijevanje i transformaciju, a ne za izazivanje sukoba ili bola. Svaka borička vještina nosi sa sobom odgovornost i ona se mora koristiti uz veliku pažnju, u skladu s moralnim načelima”, smatra Romoda.

Putovanje Andrije Romode kroz svijet boričkih vještina i izrade replika inspiracija je svima koji žele istražiti ovu drevnu tradiciju. Katorski ratnik s dušom na krajnje jedinstven i kreativan način pridonosi poznavanju svjetskog kulturnog i povijesnog nasljeđa te upućuje na to da borička kultura može biti ključ za bolji život.

„Ono što me najviše ispunjava u ovom putovanju jest mogućnost da dijelim svoje iskustvo i znanje s drugima. Boričke vještine poučavaju nas životu”, zaključuje Andrija za Hrvatski glasnik, pozivajući sve zainteresirane da se upuste u istraživanje tradicije koja je oblikovala mnoge generacije.

LASTOVSKI SUHOZID

Nekadašnjih zidara više nema, a konstrukcije su podložne urušavanju, pa je projekt njihove obnove, ali i obuke o održavanju, ključan za očuvanje ove ambijentalne cjeline

Tekst: Miroslav Marušić (Boka News)

Foto: Anton Gula Marković

Stručni skup „Razgovori o baštini – Kulturna riznica Tivta – budućnost istraživanja i brige za nasljeđe“, koji je krajem studenoga održan u Tivtu, još jednom je pokazao kako se prirodne vrijednosti i kulturno nasljeđe mogu štititi kao dio kulturnog pejzaža i u isto vrijeme mogu biti pokretači razvoja.

Od 2022. do 2024. godine, zahvaljujući sredstvima koja se zakonski izdvajaju za projekte valorizacije kulturne

baštine, realiziran je niz stručnih, istraživačkih, konzervatorskih i edukativnih projekata usmjerenih na tivatsku baštinu. Projekti su realizirani u sklopu javnog poziva koji redovito raspisuje Turistička organizacija Tivat, koja je zakonski dužna izdvajati 10 posto prihoda od boravišne takse za arheološka istraživanja, konzervatorske i restauratorske radove, rekonstrukciju i promociju kulturnih dobara na području Općine Tivat.

LASTOVSKI SUHOZID

Kulturno zavičajno udruženje „Napredak“ iz Gornje Lastve realiziralo je i projekt „Obnova suhozidnih međa u Gornjoj Lastvi“.

Gornja Lastva je lokalitet prirodnih i kulturno-povijesnih vrijednosti i popularno izletničko mjesto koje ugošćava brojne kulturne manifestacije. Staro mediteransko selo prepoznatljivo je po kamenoj arhitekturi i suhozidnim konstrukcijama. Nekadašnjih zidara više nema, a konstrukcije su podložne urušavanju, pa je projekt njihove obnove, ali i obuke o održavanju, ključan za očuvanje ove ambijentalne cjeline. Uz realizaciju projekta, četiri osobe su svladale tehniku zidanja u suho, prezidane su urušene međe i uređena glavna seoska ulica.

O ambijentalnoj cjelini i kulturnom pejzažu te o realizaciji projekta „Obnova suhozidnih međa u Gornjoj Lastvi“ govorila je arhitektica **Marija Nikolić** iz Kulturno-zavičajnog udruženja „Napredak“ iz Gornje Lastve.

Obnova suhozidnih međa u Gornjoj Lastvi bio je projekt za koji je odobreno 11.330 eura. Projekt se odnosio na prezidanje urušene suhozidne međe u glavnoj seoskoj ulici te obuku nekoliko osoba za zidanje tehnikom suhozida. Ove aktivnosti realizirane su od studenoga 2023. do travnja 2024. godine.

„Ovo nam je bilo vrlo važno zato što je poznato da se posebno ljeti održava niz kulturnih manifestacija u Gornjoj Lastvi. One su sve jako posjećene, imaju svoju publiku. Gornja Lastva je također na putu mnogim izletnicima koji posjećuju Vrmac, mjesto sve popularnije među izletnicima. Tako da je vrlo važno imati prohodnu glavnu ulicu kroz selo, a bila je srušena na nekoliko mjesta. U selu više nitko stalno ne živi, tako da je održavanje suhozidnih međa i svih drugih konstrukcija uglavnom moguće ovakvim projektima“, rekla je Nikolić za Boka News.

Ispostavilo se da je zidanje kamena u tehnici suhozida u Crnoj Gori prilično zaboravljeno, tako da su realizatori projekta s malo više truda uspjeli naći dva, uvjetno rečeno majstora, koji su u dvije grupe s po dva pomoćna radnika radili na tom projektu i na prezidavanju međa i to u etapama.

„Prilikom raščišćavanja otkrivani su i mnogi detalji suhozidnih konstrukcija pa ispod ulica imamo probijene kišne kanale budući da se radi o nagnutom terenu, koji su tu vodu, koja je dolazila s gornjih dolaca, provodili ispod puta na ove niže. Jasno se vidjelo da se iz tih konstrukcija moglo jako puno naučiti. Drugo je estetski dojam kada prolazite kroz selo. Šest mjeseci povremeno se radilo, priča o tome može se najbolje vidjeti na terenu, a cijelu priču bih zato stavila u jedan širi kontekst, u priču o

suhozidnim konstrukcijama, o tehnici zidanja suhozidom, kao i o važnosti priče o njima i radu na njima“, istaknula je Nikolić.

Suhozidna tehnika je najstarija tehnika zidanja kamenom koju susrećemo posvuda u svijetu gdje ima kamena. Ne postoji kraj gdje čovjek u jednom trenutku nije složio kamen na kamen i napravio neko djelo koje mu je bilo potrebno. Suhozidne konstrukcije su jednake po načinu zidanja, međutim, one su različite po izgledu jer ovise o vrsti i kvaliteti kamena koji se nalazi na mjestu gdje se one rade. Poznate su i kamene poljske kućice koje su služile pastirima da se sklone od nevremena dok su u polju. One se ovisno o regiji djelomično razlikuju, iako je princip zidanja skoro isti.

„Utjecaj tih suhozidnih konstrukcija na pejzaž je izniman, tako da utječu na krajolik u smislu da dobivamo kulturne pejzaže koji su prepoznati od 1992. u svjetskoj baštini kao kulturno dobro i koji predstavljaju kombinirano djelo čovjeka i prirode. Posebna vrsta kulturnog pejzaža su agrikulturni pejzaži nastali zbog potrebe za razvojem poljoprivrede i ovi naši, u Gornjoj Lastvi i na Vrmcu, uglavnom su agrikulturni pejzaži“, istaknula je Nikolić.

Suhozid u Crnoj Gori još nije zaštićen kao nematerijalna kulturna baština. Cijeneci tehniku zidanja suhozidnih

konstrukcija, kao kulturna dobra upisana u UNESCO-vu Listu nematerijalne kulturne baštine, imaju ih osam europskih zemalja od 2018. godine.

„Lista je otvorena za svaku zemlju koja želi da joj se priključi. Preduvjet je, naravno, da ta vrsta kulturnog dobra, tehnika zidanja suhozida postane prvo dio nematerijalne baštine zemlje na koju se odnose, što se u Crnoj Gori još nije dogodilo.

Suhozidne konstrukcije posvuda su prisutne u Crnoj Gori kao međe, kao spremišta za vodu, katuni, nama najbliži svakako to su ponte, mandrači i suhozidne konstrukcije uz more, koje čine zapravo taj morski kulturni pejzaž. Gornja Lastva bi mogla biti muzej na otvorenome kao primjer zidanja tehnikom suhozida, gdje se od ulica do krovova radilo kamenom, čak i na nekim mjestima ulice imaju i urbane elemente.

Dosta ovoga već, na žalost, propada, ali još uvijek je vidljivo. U sklopu jednog našeg projekta, „Baština - pokretač razvoja“, izrađena je studija *Kulturni pejzaž Vrmca*, koja se u velikoj mjeri temelji na suhozidnim konstrukcijama. Stoga možemo reći da zapravo postoje svi elementi da se tehnika zidanja suhozidnih konstrukcija uvrsti u nematerijalnu baštinu Crne Gore, da se pridruži mo europskoj listi, odnosno UNESCO-voj listi, ali najvažni-

je bi bilo zapravo da tu tehniku njegujemo u svrhu zaštite i obnove već nestalih suhozida. Naša baština je generalno ugrožena i briga o njoj nije adekvatna njezinoj vrijednosti, što je tema o kojoj bi vrijedilo posebno pričati“, naglasila je Nikolić.

Među kulturnim dobrima suhozidi su sigurno najugroženiji budući da su najpodložniji urušavanju. Vrednujući svoju baštinu, u Francuskoj postoji mreža organizacija koje se bave suhozidnim konstrukcijama. Naše organizacije, Expeditio, Napredak i Subra iz Hreceg Novog, odnosno Agencija za zaštitu Orjena, članovi su te mreže. Oni održavaju kongres na tu temu svake dvije godine, a posljednji je bio u Konavlima, kada je Crna Gora prezentirala svoje suhozidno nasljeđe.

„Tako smo, nakon tog kongresa, ispostavili Ministarstvu kulture, odnosno Upravi za zaštitu kulturnih dobara, inicijativu za upis na Listu nematerijalne baštine Crne Gore tehniku zidanja suhozidom.

Podsjetila bih da je **Andro Nigoević**, pokretač i član udruge 'Dragodid' s otoka Visa, koja se bavi zaštitom i izgradnjom suhozida, rekao da je to vrlo slično izgradnji odnosa u društvenoj zajednici. Kao što je svaki čovjek u zajednici jednako važan i vrijedan, tako je i svaki kamen pri izgradnji suhozida jednako važan i vrijedan kako bi ta građevina opstala. Onaj mali, jednako je važan kao i onaj veliki, onaj u sredini, jednako je važan kao onaj na vrhu, ali i onaj na dnu. Svaka jedinka važna je za cjeloviti opstanak, bilo ona u kamenu u suhozidu ili osoba u društvu“, zaključila je Nikolić.

UNESCO O VJEŠTINI GRADNJE U SUHO

„Vještina gradnje u tehnici u suho podrazumijeva obradu i slaganje kamena jedan na drugi bez upotrebe vezivnog materijala. Stabilnost strukture osigurava se pažljivim izborom i slaganjem kamena, a gradnjom u suho oblikovani su različiti kulturni pejzaži od prapovijesti do danas. Suhomeđe su uvijek napravljene u harmoniji s okruženjem, a tehnika gradnje pojačava vezu čovjeka i prirode. Vještina se ponajprije prenosi s koljena na koljeno, ovisno o terenu na kojem se gradi...“, piše između ostalog u obrazloženju na UNESCO-voj listi.

SJEĆANJE NA „SLAVIJU”

Hotel “Slavija” je uz kavanu „Dojmi” bio kultno mjesto i centar svih kulturno-zabavnih događaja u Kotoru

Tekst i foto: Ilko Marović

U jednom od najljepših parkova na Jadranu, davne 1923. godine, u samom vrhu Kotorskog zaljeva, nekadašnjem posjedu plemićke obitelji Bolica, kotorski bogataš **Radivović** izgradio je neposredno uz more obiteljsku kuću koju je nazvao „Slavija”, imenom svoje kćeri.

Kći se udala za poznatoga beogradskog slikara **Vladu Marenića**, kolekcionara umjetnina i starih gravura. Te gravure bile su izložene u prizemlju njihove kuće u gradu, a danas se ne zna što je s njima. Inače, Vlado je bio scenograf i kostimograf, a bavio se i pisanjem. Kotorском Centru za kulturu poklonio je veliki svečani zastor za pozornicu sa slikom Kotora i brodova pred Kotorom.

„Slavija“ je bila manja dvokatna zgrada na samoj obali mora. Ovu zgradu kupio je 1939. godine imućni **Lale Zuber**, nastanjen na Mulu, vlasnik parobrodarskog poduzeća Zetska plovidba.

Zuber je sasvim preuredio zgradu. Doveo je poznatoga slovenskog arhitekta **Luja Matijana**, zaposlenog u Beogradu. Angažirao ga je na preuređenju zgrade i formiranju velikog parka. Nadograđen je treći kat i dodana dva bočna krila koja su se pružala prema moru, a između njih je bila jedna prekrasna terasa s kamenom balustradom, s pet kamenih lukova. Park je ubrzo bio sređen i u njemu zasađeno razno mediteransko drveće i cvijeće. Hotel je otvoren 1940. godine.

Lujo Matijan sa suprugom **Vidom** seli se 1941. godine iz Beograda u Kotor. Vida je već bila poznata pedagogin-

ja i skladateljica. Kasnije je postala direktorica muzičke škole, koja danas nosi njezino ime.

Za vrijeme rata, kako je koja vojska dolazila u Kotor, tako je odsjedala u hotelu. Prvo talijanski vojnici koji su prilikom kapitulacije Italije ovdje ostali, da bi se borili zajedno s partizanima. Zatim, prilikom povlačenja, tu su bili smješteni i Njemci. Zgrada u dosta dobro stanju dočekuje kraj rata.

Hotel je kasnije nacionaliziran pa je tu bio organiziran Dječji dom za ratnu siročad. Osim u hotelu Slavija, dom je bio smješten i u Dobroti, u zgradi nekadašnje Jadranske straže, danas Instituta za biologiju mora. Nekoliko godina kasnije, nakon izmještanja doma u Risan i na Prčanj, ponovno je obnovljen hotel.

U hotelu su zabave bile česte. Održavaju se plesne i zabavne večeri, nezaboravni maskenbali i druge vrste zabava, a hotel „Slavija” zajedno s kavanom „Dojmi” postaje kultno mjesto, centar svih kulturno-zabavnih događaja u Kotoru. Teško je danas sresti starijeg Kotoranina koji se s čežnjom ne sjeća hotela i tih zlatnih godina Kotora.

Tako je bilo sve do potresa 1979. godine. Hotel su srušili, a na njegovu mjestu sagrađen je hotel „Fjord”, koji nije dugo trajao.

Kada se nakon potresa rušio hotel „Slavija”, njegovi lukovi su spašeni i zajedno s balustradom hotela ugrađeni u prizemlje stare zgrade kotorske vijećnice, na Pjaci od sata, glavnome kotorskom trgu.

ISTORIJSKI ARHIV KOTOR – PAMĆENJE GRADA

I uz burne povijesne događaje, razorne potrese, poplave, okupacije i promjene raznih vladavina, sačuvani su dokumenti još od XIV. stoljeća

Tekst: Joško Katelan

Foto: Istarski arhiv Kotor

Prošlo je sedamdeset pet godina od kada je Kotor dobio samostalnu državnu arhivsku instituciju, prvu u Crnoj Gori. Državni arhiv u Kotoru osnovan je 30. studenoga 1949. godine „Uredbom o osnivanju Arhiva u Kotoru“ Vlade Narodne Republike Crne Gore. Ovaj podatak upućuje na postojanje svijesti o značaju arhivskoga kulturnog blaga koje je vjekovima nastajalo u Kotoru i na širem području Boke kotorske, kao i o potrebi da se ono sačuva i prezentira stručnoj i široj javnosti.

Na prostoru za koji je ovaj arhiv nadležan uspostavljen je korektan odnos imatelja arhivskoga gradiva s Arhivom, izvršen je dobar odabir arhivskoga gradiva koje je od njih preuzeto i smješteno u arhivskim depoima, izrađena su brojna znanstveno-informativna sredstva, napisani brojni članci, studije, objavljene zbirke dokumenata i antologije. Na kraju, to gradivo se prezentira na raznim arhivskim i znanstvenim skupovima u zemlji i inozemstvu, a za njegovu prezentaciju zaslužni su arhivisti koji su radili na njegovoj obradi. Tako Arhiv izlazi kvalificirano iz anonimnosti, a arhivisti imaju pravo na osjećaj da su izvršili svoju profesionalnu i ljudsku dužnost.

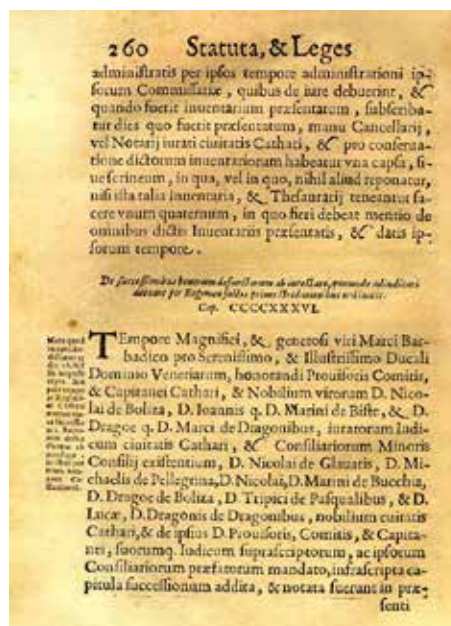
Imajući pred sobom ta i takva razmišljanja i shvaćajući da je u depoima Istarskog arhiva Kotor sadržana golema vrijednost koja u relativnom kontinuitetu pokriva povijest Boke kotorske od XIV. do XX. stoljeća, današnji arhivisti su svjesni svoje obveze da tu građu treba prezentirati što široj javnosti.

Izniman značaj arhivskoga gradiva Kotorskog arhiva odredio je da je on od osnutka imao status republičkog/državnog arhiva. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o arhivima iz 1965. godine i službeno je određeno da je njegovo gradivo od republičkog značaja i to u odnosu na teritorij, sadržaj i kronološke granice. Zakonom je bilo definirano da se radi o građi „društveno-političkog, privrednog i kulturnog života iz prošlosti područja Boke kotorske i ostalih krajeva naše zemlje, koja je nastala i očuvala se na ovom području do kraja 1918. godine“.

Od osnutka do danas, Arhiv u Kotoru doživio je određene statusne promjene, posebice 1967. godine kada dolazi do promjene naziva u „Istarski arhiv Kotor“, dok promjenama u sustavu javne uprave 1992. godine Istarski arhiv Kotor ulazi u sastav Državnog arhiva Crne Gore te gubi status pravne osobe.

TRADICIJA

Istarski arhiv Kotor osnovan je u gradu vrlo duge arhivske tradicije. U glavi 435. Statuta grada Kotora, tiskanoga u Veneciji 1616. godine, navode se 1417. godine tri arhivska spremišta i u njima posebne škrinje („unam capsam sive scrineam“), odnosno notarski ured, općinski ured i relikvijar katedrale sv. Tripuna. Tako su i uz burne povijesne događaje, razorne potrese, poplave, okupacije i promjene raznih vladavina sačuvani dokumenti još od XIV. stoljeća.

Iako je pitanje organizirane arhivske djelatnosti u Kotoru staro koliko i prvi sačuvani pisani dokument (1309. god.), zaštita arhivskoga gradiva u suvremenom smislu te riječi počinje tek poslije Drugog svjetskog rata. Godinu dana nakon osnutka Državnog arhiva u Kotoru donosi se Opći zakon o državnim arhivima kojim se pravno regulira pitanje zaštite arhivskoga gradiva i arhivske službe u FNRJ, a dvije godine kasnije i Zakon o državnim arhivima Narodne Republike Crne Gore kojim je utemeljeno postojanje Državnog arhiva Narodne Republike Crne Gore sa sjedištem na Cetinju.

U Uredbi o osnivanju Arhiva u Kotoru u članku 2. se navodi: „Zadatak je Arhiva: da istražuje građu od povijesno-znanstvenog značaja o svim događajima iz političkog, društvenog, privrednog i kulturnog života Boke kotorske iz najdalje prošlosti do najnovijeg vremena; da sve pismene radove, dokumente i spomenike iz tog područja skuplja, sređuje, čuva i ispituje; da sve proučava pravilnom primjenom znanstvenih metoda radi širenja znanstvene misli, davanja pravilnog suda i podizanja znanstvenih kadrova.” Treba također reći da su prije kotorskog Arhiva postojala državna arhivska odjeljenja u sastavu drugih samostalnih državnih institucija u Crnoj Gori, odnosno Arhivsko odjeljenje pri Državnome muzeju na Cetinju 1926. godine i Arhivsko odjeljenje pri Istorijskom institutu Crne Gore 1948., također na Cetinju.

ZAČECI ARHIVSKE DJELATNOSTI U KOTORU

Već pojavom prvih pisanih izvora u Kotoru nailazimo na notare koji su imali obvezu voditi službene knjige posjeda. Učeni notari dolazili su većinom iz talijanskih sveučilišnih centara i često su već imali stečeno zvanje dobiveno od cara ili pape. Njihova služba bila je podržavana pa se može smatrati da je notar prvi arhivist fonda koji je nastajao pod njegovim perom. Prva poznata isprava u Kotoru je iz 1124. godine u vezi s posjedom katedrale sv. Tripuna i nju je sastavio sam biskup (Ursacius episcopus), druga iz 1200. godine sa spomenom prvog notara (Junius presbyter) i treća kupoprodajni ugovor iz 1309. godine **Petra Vitina** (Petrus Viti), koji se u

tom dokumentu i kasnije 1326. godine javlja kao notar prve sačuvane sudsko-notarske rukopisne knjige. Godine 1417. u glavi 435. Statuta na stranici 257., taj se podatak iznosi na sljedeći način: „...Za testament pisan svojeručno u Kotoru, sam oporučitelj odlučuje hoće li ga predati rizničarima relikvija sv. Tripuna, ili sucima, ili kancelaru, ili notaru, ili ga zadržati u vlastitoj kući, uz uvjet da ono što bude predano sucima, kancelaru ili notaru, treba biti sačuvano; jer, testament pisan na jedan od spomenuta tri načina, smatrat će se čvrstim i valjanim.” To se odnosi na oporuke, ali i na popise imovine ostavitelja, spominjući posebnu škrinju za čuvanje dokumenata kod kancelara i notara, u istoj glavi na stranici 260.: „...a kada inventar bude predan, zabilježiti će se dan kada je predan, rukom kancelara ili zakletog notara grada Kotora, a za čuvanje spomenutih inventara postoji jedna kutija ili škrinja (scrineam) u kojoj se neće čuvati ništa drugo osim tih inventara, a rizničari su obvezni voditi popisnu knjigu u koju će unositi sve prijavljene inventare...” Taj popis dobara i dugova, poslije smrti oporučitelja, predavao se kotorskom knezu ili sucima, a ovi su to uručivali čuvarima relikvija sv. Tripuna. Iz navedenoga jasno proizlazi da su tadašnji arhivisti bili: notar, koji je svoj „katastik” čuvao na sudu, kako se iznosi u glavi 294. Statuta, kancelar kotorske komune sa svojim arhivom u općini i trojica čuvara crkvenih dragocjenosti, s posebnom arhivskom škrinjom u katedrali. Upravo ovi spisi predstavljaju najvrjednije fondove Istorijskog arhiva Kotor - fond kotorskog notarijata koji je čuvan u sudu, a zatim predan kotorskom Arhivu i fondu Upravno-političkih spisa mletačkih izvanrednih providura.

U teškim okolnostima velikog potresa koji je pogodio Kotor 1667. godine, sudski kancelar Pietro Bravi iznosi problem rušenja palače rektora i providura kao i ureda gdje su se čuvale knjige i arhivsko gradivo. Zbog loših vremenskih uvjeta, ta je građa počela znatno propadati. Ono što je svakako kuriozitet je da se radilo o oštećenoj gotičkoj građevini koja se nalazila na trgu nasuprot katedrale sv. Tripuna na čijemu mjestu se danas nalazi zgrada Istorijskog arhiva Kotor sa suvremenim depoima u kojima se čuva navedeno spašeno arhivsko gradivo.

Službeno postavljenje za arhivista u Kotoru prvi dobiva kotorski plemić **Marin Vrakjen** 1764. godine. Zbog teškoća pri nalaženju dokumenata, on je bio izabran za arhivista i tumača „slavenskog jezika“ („lingua slava“).

U Boki je vrlo rano postojalo saznanje o državnim, crkvenim i privatnim arhivima, ali prvi podatak o sustavnom znanstvenom korištenju arhivskoga gradiva datira iz 1720. godine kada su **F. Ričeputi** (Riceputti) i **P. Bica** (Bizza) u Herceg Novom i Kotoru sakupljali materijal za *Illyricum sacrum*, što je bogato dokumentirano u VI. svesku toga monumentalnog djela. **F. Corner** (Cornelius) u Padovi izdaje sredinom XVIII. stoljeća, točnije 1759. godine „*Catarus, Dalmatiae civitas*“, na osnovi arhivskih izvora. Godine 1857., dakle sto godina kasnije, **Kukuljević-Sakcinski** daje prvi opis kotorskih fondova. Iz njegova izvješća saznajemo da je kotorski Arhiv bio smješten u Okružnom sudu, ali zaključuje da se mnogo tih arhivalija nalazilo u Zadru, Splitu i Zagrebu, a najmanje u Kotoru. Dalje se saznaje i o stanju biskupske biblioteke i samostanima sv. Duha i sv. Klare gdje je pronašao nekoliko zanimljivih rukopisa. U Kotoru 1874. godine **Franjo Rački** u svom radu „Istraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“ spominje četiri arhiva, arhiv u Okružnom sudu, arhiv Sreskog načelstva, gradski i biskupski arhiv.

ARHIVSKO GRADIVO

Od samog trenutka osnivanja Arhiva u Kotoru, državne vlasti najenergičnije rade na vraćanju srednjovjekovnih i drugih arhivalija kotorske provenijencije koje su, dijelom, krajem okupacije 1943. godine bile prenesene u Veneciju (181 svezak notarskih knjiga od 1326. do 1795.), ili su se od vremena austrijske centralizacije Arhiva Dalmacije 1887.

godine nalazile u Zadru (305 svezaka „Upravno-političkih spisa izvanrednih providura Mletačke Republike od 1684. do 1826.“). Dogovorom Republike Hrvatske i Republike Crne Gore, to gradivo je 1952. vraćeno Kotoru.

S tim najstarijim i ostalim značajnim gradivom od ukupno 283 fondova i zbirki, u dužini od 1.356,704 metra, i bibliotečnim fondom od oko 14.500 bibliotečnih jedinica, Istorijski arhiv Kotor tada ulazi u red najznačajnijih jugoslavenskih arhiva.

Danas Istorijski arhiv Kotor, kao jedno odjeljenje Državnog arhiva Crne Gore, broji ukupno 186 fondova i zbirki, odnosno 145 fondova i 41 zbirku s približno 1.000 dužnih metara arhivskoga gradiva (drugo arhivsko odjeljenje novije građe u Kotoru broji 98 fondova s približno 500 dužnih metara).

Da bi dragocjeno gradivo, pisano na šest stranih jezika, bilo dostupno istraživačima, 1977. godine objavljen je „Vodič kroz arhivsku građu sa sumarnim inventarima muzejskih i crkvenih fondova i zbirki“, a 1980. godine katalog izložbe „Arhiv i nauka“, koji je svojevrsna antologija biranih dokumenata iz svih područja života.

Jezici kojima su pisani arhivski spisi su latinski, talijanski (mletački idiom), francuski, srpsko-hrvatski, staroslavenski, engleski, njemački, staroturski, ali ima i onih pisanih starogrčkim, grčkim, španjolskim, rumunjskim, švedskim, arapskim, japanskim, ruskim, češkim, slovenskim, makedonskim. U današnjem Istorijskom arhivu Kotor čuva se arhivsko gradivo nastalo u radu lokalnih tijela i organizacija pravnih i fizičkih osoba na području Kotora, Boke kotorske i ostalih dijelova današnjega Crnogorskog primorja, sve do Spiča u blizini Bara. Dio gradiva, nastalog također na ovom području, čuva se u arhivskim odjeljenjima Herceg Novog, Budve i Bara, kao i u crkvenim arhivima i muzejima.

Arhivska građa u osnovi daje pogled na različita područja ljudskog djelovanja na ovom području tijekom više od šest stoljeća. U njemu nalazimo podatke o najranijim spomenima nekih gradova i sela u širem području, zatim o gradskim samoupravama, pomorskim općinama, seoskim autonomijama. Pravni život grada i sela posebice se može pratiti u arhivskim spisima notarijata, gradivo sreskih sudova i austrijskog katastra. Obilje podataka nalazimo o jednoj od najznačajnijih gospodarskih grana u Boki - o pomorskoj trgovini i privredi, a također i o poljoprivredi i vinogradarstvu. Tu je mnoštvo podataka o umjetnosti i umjetnicima, o zanatima i zanatlijama, dok su školstvo i književnost prisutni u više fondova raznih škola s područja Kotora i Boke. Podaci o zdravstvu u Kotoru i Boki u arhivskom gradivu su brojni, a nalaze se većinom u fondu Sudsko-notarski spisi, počevši od ranog XIV. stoljeća, među kojima se posebice ističe inventar gradske ljekarne. U arhivskom gradivu nalazimo spomene mnogih značajnih ličnosti iz prošlosti Kotora, Boke i šireg područja, a tu su i dokumenti o bunama, ustancima i ratovima te mnogi drugi koje znanstveni istraživači koriste za svoje radove.

JAVNOST RADA

Arhivisti Istorijskog arhiva već više od sedam desetljeća brižljivo čuvaju povjerenu im arhivsku građu, sređuju je i obrađuju kako bi najznačajnije podatke koji se u njoj nalaze ponudili znanosti, ali i zainteresiranoj široj javnosti. U tom smislu vrlo živa aktivnost svih proteklih godina bila je organiziranje tematskih izložbi dokumenata, uvijek s brižljivo izrađenim katalogima, koji bi kasnije imali funkciju znanstveno-informativnih sredstava za određeno tematsko područje (zanati, zemljopisne karte, staro tiskarstvo, 800. godišnjica crkve sv. Luke, ustanak mornara, Grbalj, kotorsko kazalište, Crna Gora u dokumentima i slično). Na tom polju od osnutka organizirano je više od 40 izložbi dokumenata.

U Istorijском arhivu posvećuje se posebna pažnja izdavačkoj djelatnosti. Izdavanje zbirki dokumenata je vrlo složen i zahtjevan posao koji iziskuje veliku posvećenost i veliko vrijeme. Od značajnijih izdavačkih pothvata izdvajaju se:

- SANU „Građa za istoriju srpske medicine”, 1964. godine
- CANU „Hajduci u Boki Kotorskoj, 1648 - 1718”, 1988. godine
- Istorijski institut Crne Gore „Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske 1813 - 1814” u dva toma, 1998. godine
- Ministarstvo kulture RCG „Analisti, hroničari, biografii”, 1996. godine
- CID „Crna Gora - Izvještaji mletačkih providura 1687 - 1735” (stručne konzultacije pri prevođenju dokumenata), 1998. godine
- Prijevod „Statuta grada Kotora” sa srednjovjekovnoga latinskog jezika, 2009.
- „Bokeljska mornarica u arhivskim dokumentima: zbornik dokumenata od najstarije sačuvanih do danas”, 2021.

Velikom dijelom zahvaljujući znanstveno-informativnim sredstvima izrađenim u Istorijском arhivu, objavljeno je više od 50 knjiga s različitim tematikom i više od 500 studija i članaka diljem bivše Jugoslavije, od čega više od 50 na stranim jezicima. Sami službenici Istorijskog arhiva Kotor objavili su više od 1.300 članaka i publikacija.

U stručnom pogledu arhivisti Istorijskog arhiva su aktivno sudjelovali u izradi „Rječnika arhivske terminologije”, Zagreb 1972. godine, „Priručnika iz arhivistike”, Zagreb 1977., pregleda „Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ, Arhivi SR Crne Gore”, Beograd 1983. godine, kao i u radu stručnih UNESCO-ovih struktura i brojnih međunarodnih konferencija i kongresa.

Uz bogato arhivsko gradivo, Istorijski arhiv može se pohvaliti iznimno bogatim bibliotečnim fondom. Tu prije svega treba spomenuti memorijalnu sobu akademika **dr. Ivana Božića** s 3.000 bibliotečnih jedinica, poklon knjižnicu **dr. Sava Plamenca** s 400 bibliotečnih jedinica i poklon knjižnicu

povjesničara **dr. Dušana Živkovića** s oko 1.000 bibliotečnih jedinica. Pravna biblioteka sadrži 1.114 bibliotečnih jedinica, dok priručna knjižnica u čitaonici broji preko 15.000 jedinica, a taj broj se konstantno povećava primitkom novih publikacija. U Arhivu se čuvaju i iznimno vrijedni legati **dr. Miloša Miloševića** i **dr. Slavka Mijuškovića** s velikim brojem knjiga i rukopisnog materijala čija obrada je u tijeku, kao i bibliotečni materijal u još neobrađenim osobnim i porodičnim fondovima. U kategoriji „nesređenoga bibliotečnoga gradiva” ima više od 500 bibliotečnih jedinica.

Prosječno godišnje Arhiv posjeti više od 400 korisnika arhivskoga gradiva i bibliotečnog materijala, odnosno ima više od 600 posjeta. Najčešće su to korisnici arhivske građe u dokazne svrhe koji pretežno traže uvid u podatke iz austrijskog katastra i sreskih sudova. Daleko je manji broj znanstvenih istraživača, međutim njihove referencije su svjetskog ranga, njihovi radovi se objavljuju u najuglednijim svjetskim stručnim i znanstvenim časopisima, te na taj način svjetska javnost saznaje o bogatstvu našega arhivskoga gradiva.

(RAS)KORAK SA SUVREMENIM TRENDOVIMA

Kada je riječ o trendovima korištenja suvremene tehnologije u radu s arhivskim gradivom, Istorijski arhiv već je 1997. godine na poklon dobio svoj prvi kompjutor, štampač i skener. Od tog trenutka Arhiv pokušava krenuti putem uključivanja u suvremene trendove u arhivistici kada je u pitanju primjena automatizacije u arhivima. Iako tada na jugoslavenskom, a ni na crnogorskom nivou još nije postojao generalni program za automatizaciju rada u arhivima, u Kotoru se krenulo sa skeniranjem najvrjednijih dokumenata i pripremom za izradu CD-ROM-a.

Na CD-ROM-u Arhiv je predstavio najznačajnije dokumente iz svog fundusa, i to: najstariju sudsko-notarsku rukopisnu knjigu koja obuhvaća razdoblje od 1326. do 1335. godine, Statut Kotora koji je u Veneciji tiskan 1616. godine, te 177 najznačajnijih dokumenata Istorijskog arhiva, s popisom fondova i zbirki, pregledom ostalih važnih arhiva i biblioteka i kulturno-povijesnih spomenika kulture Kotora ponajprije zahvaljujući izvrsnoj suradnji tada magistra

Stevana Kordića, suradnika Matematičkog instituta pri Srpskoj akademiji znanosti i umjetnosti i **Jelene Antović**, tadašnje rukovoditeljice Istorijskog arhiva Kotor. To su bili prvi koraci ka novim nositeljima informacija. Odabrani dokumenti su uz skenirane stranice bili popraćeni skraćenim sadržajima/regestima, a poneki i kraćim povijesnim uvodom kako bi se bolje predočio značaj dokumenata. Projekt je predviđao i da se ostali kotorski arhivi i biblioteke predstave na isti način. Fokus bi bio na dokumentima iz Biskupskog arhiva, Arhiva Srpske pravoslavne crkvene općine Kotor, Nadžupnog arhiva u Perastu, knjižnice Franjevačkog samostana sv. Klare, knjižnice Biskupije Kotor, knjižnice riznice Srpske pravoslavne crkvene općine Kotor. Na žalost, do realizacije te faze projekta nije došlo ponajprije zbog financijskih razloga. Presentacija CD-ROM-a obavljena je na Međunarodnom arhivskom savjetovanju u Radencima „Sodobni arhivi ‘99“, Lisabonu, Budimpešti i Sofiji. Autori radova u vezi s prezentacijom CD ROM-a Istorijskog arhiva Kotor Jelena Antović, **Joško Katelan**, Stevan Kordić i **Snežana Pejović** objavili su više radova na ovu temu u ediciji „Sodobni arhivi ‘99“, u Arhivskim zapisima, časopisu za arhivsku teoriju i praksu Državnog arhiva Crne Gore, te u ediciji „Komunikacije - Urbano i arhitektonsko nasljeđe u II. tisućljeću“.

Digitalna fotografija, kao jedan od najsuvremenijih vidova arhivskog dokumenta, poslužila je kao osnova za predstavljanje naših kulturno-povijesnih spomenika na spomenutom CD-ROM-u. U našem pregledu obuhvatili smo veliki broj spomenika kulture s područja Kotorskog i Risanskog zaljeva koji su pod zaštitom UNESCO-a. Spomenici su predstavljeni fotografijama eksterijera, unutrašnjosti i namještaja, kao i arhitektonskim planovima, popisima i linkovima na dokumente koji su vezani neposredno i posredno uz povijest spomenika. Pristup kulturno-povijesnim spomenicima omogućen je korištenjem „aktivne“ mape ili popisa lokaliteta i to tako da korisnik klikom odabere lokalitet i kao rezultat dobije njegovu prezentaciju popraćenu spisom spomenika koji se u njemu nalazi. Stari dio grada Kotora uz spis spomenika ima i dvije „aktivne“ slike koje omogućavaju brzi pregled svih digitalnih fotografija.

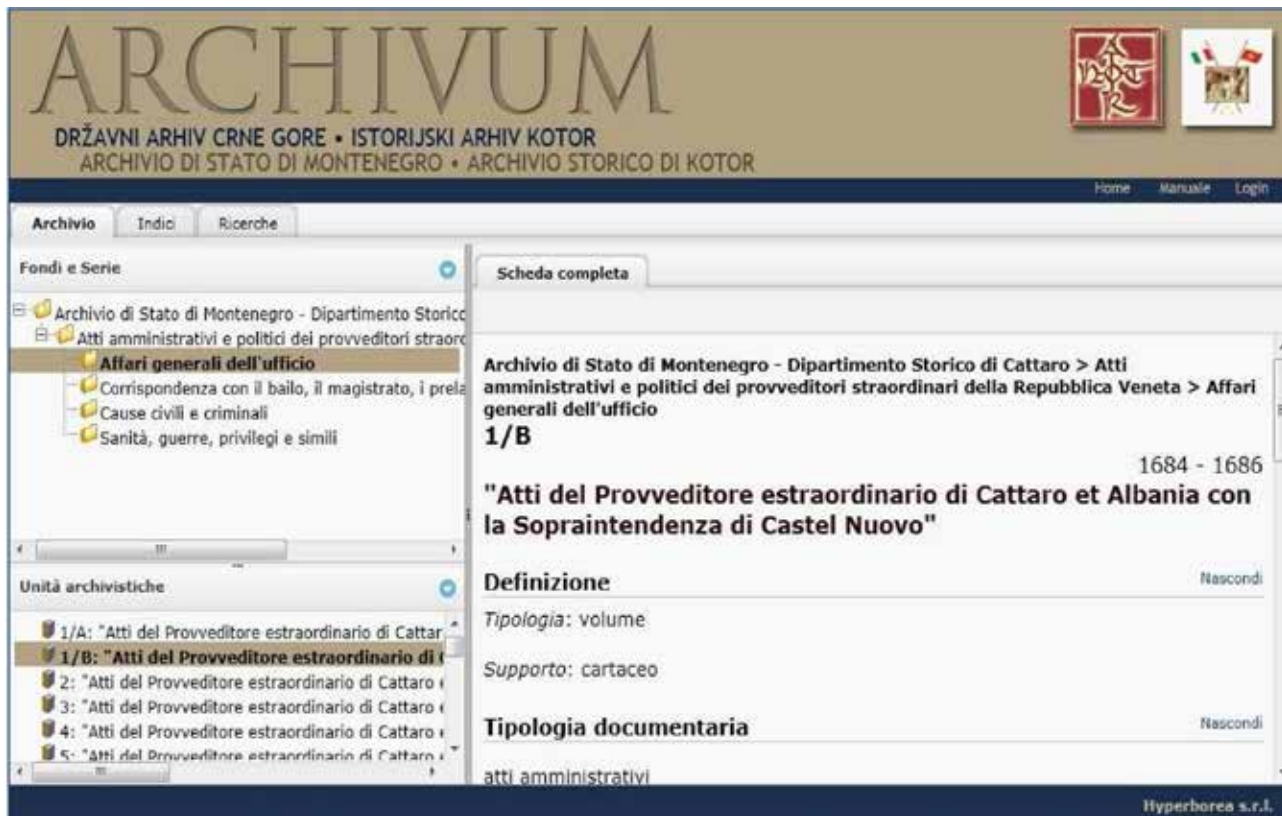
Ono što je Arhiv želio postići ovim CD ROM-om, osim smanjenja fizičkog rukovanja originalnim dokumentima, bila je i želja da se, barem za trenutak, ulazeći u XXI. stoljeće, primjenom suvremene tehnologije dočara dio atmosfere srednjovjekovnog Kotora. Na ovaj način ovi značajni dokumenti postaju dostupni širokom krugu znanstvenih istraživača uz kvalitetu slike koja omogućava znatno lakše pretraživanje i pronalaženje određenih pojmova, posebno uz mogućnost višestrukog uvećanja. Svakom budućem istraživaču takvih dokumenata za rad bi bila dovoljna njihova elektronička verzija.

Ovakav vid prezentacije i čuvanja kulturno-povijesnog blaga već je tada bio široko rasprostranjen u svijetu, pa je CD-ROM predstavljao hvatanje koraka s najnovijim trendovima. Osim toga, ono što je Istorijski arhiv Kotor ovim projektom profesionalno želio istaknuti, to je neraskidiva veza između pisanih izvora i graditeljske baštine, veza koja treba poslužiti uspješnijoj rekonstrukciji i revitalizaciji arhitektonske baštine.

Usporedno s radom na CD-ROM-u, u suradnji s Matematičkim institutom SANU izrađena je i pilot-internetska stranica Istorijskog arhiva <http://poincare.matf.bg.ac.rs/iak/iak.htm> čiji koncept se naslanjao na onaj iskušan u slučaju CD-ROM-a. Ova stranica sačuvana je u arhivi Matematičkog instituta u Beogradu. U ovom razdoblju se u Istorijskom arhivu Kotor intenzivno razmišljalo i o razvoju informacijskog sustava koji bi obuhvatio sve segmente rada Arhiva. Već tada smo bili svjesni da je razvoj informacijskog sustava imperativ i da je to cilj koji moramo postaviti pred sobom. Smatrali smo da značaj gradiva koje posjeduje Istorijski arhiv u Kotoru, gradu pod zaštitom UNESCO-a, nalaže profesionalnu obvezu da se ona prenese i u virtualnu sferu i tako bude dostupna u svakom dijelu svijeta jednim klikom na tastaturi. Premda od tada nije puno ostvareno, bilo je pojedinačnih uspješnih projekata. Vrlo značajan projekt bio je digitalizacija zemljišnih knjiga austrijskog katastra koje se čuvaju u arhivskim odsjecima u Herceg Novom, Kotoru, Budvi i Baru. Projekt je realizirao Državni arhiv Crne Gore, a rezultat je interni internetski portal <http://drzavni.arhiva.me/> kojem za sada mogu pristupiti samo arhivisti kako bi uslužili veliki broj korisnika ove arhivske građe.

Uz ovo, Istorijski arhiv je preko projekta realiziranog od strane NVO Centar za njegovanje i prezentaciju dokumentarnog nasljeđa Kotora „NOTAR“ – Kotor i Zajednice Talijana Crne Gore pod nazivom „Digitalizacija svežnjeva dokumenata arhivskog fonda ‘Upravno-politički spisi vanrednih providura Mletačke republike u Kotoru’ i njegova prezentacija na Internetu“, postao 2012. godine bogatiji za više od 26.000 digitalnih slika vrijednog fonda iz razdoblja

mletačke uprave. Rezultat je bio portal ARCHIVUM - <http://arhivkotor.hdue.it> koji je uz digitalne slike sadržavao i meta podatke za kompletan fond Upravno-politički spisi vanrednih providura Mletačke republike / Atti del Provveditore straordinario di Cattaro et Albania con la Soprintendenza di Castel-Nuovo 1684 – 1814 koji se sastoji od 208 fascikala ukupne dužine od 39,80 m. Digitalne slike imaju mogućnost višestrukog uvećanja, što omogućava lakše čitanje rukopisnih spisa. Na žalost, ovaj portal od 2017. godine nije dostupan jer država Crna Gora nije bila u mogućnosti osigurati sredstva za njegov poslužitelj (hosting).

Trajna vrijednost ovog projekta, međutim, jesu dva hard diska s pohranjenim kompletno skeniranim dokumentima,

čime je ujedno prestala potreba za fizičkim rukovanjem jednog dijela ovoga važnog fonda.

* * *

Misija arhiva je istraživanje dokumentarnoga gradiva od povijesno-znanstvenog značaja o svim događajima iz političkog, društvenog, gospodarskog i kulturnog života od najdalje prošlosti do najnovijeg vremena. Arhivisti proučavaju pisane dokumente primjenom znanstvenih metoda, pripremaju ih za znanstvene istraživače iz svih područja, te objavljuju tematske zbirke arhivskih dokumenata. Obveza je arhiva da svoja vrata otvore svima koji su profesionalno ili osobno zainteresirani za prošlost nekog kraja, koristeći pritom najsuvremenije tehnologije zaštite i prezentacije dokumentarne baštine. Arhivisti u Istorijском arhivu Kotor u potpunosti podupiru ovu misiju i u proteklih sedam i pol desetljeća s velikom dozom entuzijazma i truda nastoje dati doprinos očuvanju kolektivnog pamćenja ovoga grada i okolnog područja i države Crne Gore kako bi generacije koje dolaze bile svjesne da iza sebe imaju čvrste temelje na kojima mogu dalje graditi svoju budućnost.

Istorijски arhiv svojim arhivskim gradivom impresionira svakog znanstvenog istraživača koji prouči taj sadržaj te mu se bez iznimke vraća. Obilje podataka koje pokriva gotovo šest i pol stoljeća ljudskog djelovanja u Kotoru, Boki i široj regiji omogućava nastajanje novih povijesnih studija, tematskih radova temeljenih na dokumentarnoj građi.

Hrvatski glasnik

Časopis Hrvatski glasnik, nakladnika Hrvatskoga građanskog društva, jedino je glasilo Hrvata Crne Gore.

Bavi se temama važnim za život hrvatske zajednice u Crnoj Gori: političkim, gospodarskim, društvenim, kulturnim, povijesnim, ali je i u stalnoj misiji povezivanja Hrvatske i Crne Gore.

Distribuirana se u Crnoj Gori, Hrvatskoj, Europi, SAD, Kanadi, Australiji...

Otvoreni smo za suradnju, sugestije i dobronamjerne primjedbe.

Nastojimo da svaki sljedeći broj uradimo bolje i kvalitetnije, sa raznolikim i zanimljivim sadržajem.

Budite i dalje s nama, šaljite Vaše priloge, budite i Vi jedan od kreatora našeg i Vašeg lista!

Časopis možete pronaći u:

- katedrali sv. Tripuna u Kotoru,
- uredu HGD CG,
- Tivtu, u uredu Hrvatskoga nacionalnog vijeća,
- Župnom uredu sv. Nikole na Prčanju.

Tiskanje časopisa pomogli:

- Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske,
- Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore,
- Marko Franović, Hrvatski dobrotvor, Sydney, Australija,
- Dubrovačko-neretvanska županija.

Medijski partneri:

- Radio Kotor, radiokotor.info
- Radio Dux, radiodux.me
- Radio Tivat, radiotivat.me
- Boka News, bokanews.me

www.hrvaticg.org

**Fond za zaštitu i ostvarivanje
manjinskih prava Crne Gore**

**Središnji državni ured za Hrvate
izvan Republike Hrvatske**

WINTER

✱ DUBROVNIK
WINTER FESTIVAL

Where Magic Happens!

30/11/2024 – 6/1/2025

✱ Magical mix of festive lights, live music, culture
and delicious food at open air venues

Find out more:

Turistička zajednica
grada Dubrovnika
Dubrovnik
Tourist Board

Grad Dubrovnik
City of Dubrovnik

Photo credit: Dubrovnik Winter Festival